acces la istorie

SUEDIA *şi* ZONA BALTICĂ 1523-1721

Andrina Stiles

ALL

Sweden and the Baltic: 1523-1721
Andrina Stiles
Copyright © 1992 Andrina Stiles
First published in English by Hodder & Stoughton.

Suedia și zona baltică, 1523-1721
Andrina Stiles
Copyright © 2001 **ALL EDUCATIONAL**
Traducere: Radu Paraschivescu

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
STILES, ANDRINA
Suedia și zona baltică, 1523-1721/Andrina Stiles; trad.: Radu Paraschivescu - București: Editura ALL EDUCATIONAL, 2001
200 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-182-0

I. Paraschivescu, Radu (trad.)

1. Suedia

94(485)"1523/1721"

Editura **ALL EDUCATIONAL** Bd Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10

Departamentul difuzare ☎ 402 26 20

Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro

Redactor: Simona Ceaușu
Procesare copertă: Daniel Țuțunel
Ilustrația copertei: *Portret al regelui Gustav Adolf*

Acces la istorie
29

SUEDIA ŞI ZONA BALTICĂ, 1523-1721

Andrina Stiles

Traducere de
Radu Paraschivescu

ALL

Cuprins

Introducere 1

CAPITOLUL 1 Suedia și zona baltică la începutul secolului al XVI-lea 3
1 Baia de sânge de la Stockholm 3
2 Fundalul politic 3
3 Suedia lui Gustav Vasa în 1523 7
a) Geografia 8
b) Societatea 11
Îndrumări pentru studiu 12

CAPITOLUL 2 Gustav Vasa, 1523-1560 14
1 Primele probleme 14
2 Supremația regală – Biserica 19
a) Biserica înainte de 1527 19
b) *Riksdag*-ul de la Västerås, iunie 1527 23
c) Reforma în Suedia, 1530-1560 25
3 Supremația regală – Statul 31
a) Monarhia 31
b) *Råd*-ul și *riksdag*-ul 32
c) Administrația 33
d) Conrad Pyhy 35
e) Dezvoltarea militară 36
4 Afacerile externe 37
a) Relațiile cu Lübeck-ul și Danemarca, 1523-1560 37
b) Relațiile cu Moscova 38
5 Gustav Vasa – omul cu realizările 40
Îndrumări pentru studiu 45

CAPITOLUL 3 Suedia ca mare putere – Gustav Adolf, 1611-1632 49
1 Fiii lui Gustav Vasa 49
2 Gustav Adolf 51
3 Gustav Adolf și Axel Oxenstierna 53
4 Afacerile externe 56
a) Armata 56
b) Marina 58
c) 1611-1629 59
d) 1630-1632 – Gustav Adolf în Germania 61
e) Politica lui Gustav Adolf în Germania 66
5 Afacerile interne 73
a) Carta Tronului din 1621 73
b) Reformele interne 74
6 Evaluarea realizărilor lui Gustav Adolf 82
Îndrumări pentru studiu 83

CAPITOLUL 4 Suedia ca mare putere, 1632-1660 88
1 Christina, 1632-1654 88
a) Oxenstierna și regența, 1632-1644 88
b) Oxenstierna și războiul din Germania 89
c) Interludiul din Danemarca, 1643-1645 95
d) Sfârșitul războiului din Germania 96
e) Suedia, 1648-1654 98
f) Regina Christina 99
2 Carol al X-lea, 1654-1660 105
Îndrumări pentru studiu 108

CAPITOLUL 5 Suedia în declin, 1660-1721 112
1 Carol al XI-lea și absolutismul 112
a) Lunga Regență, 1660-1672 112
b) Carol al XI-lea, 1660-1697 115
2 Carol al XII-lea, 1697-1718 121
a) Coaliția împotriva Suediei 122
b) Marele Război din Nord, 1700-1721 123
c) Afacerile interne 135

d) Părerile istoricilor despre Carol al XII-lea 139
e) Sfârșitul Imperiului 142
Îndrumări pentru studiu 146

CAPITOLUL 6 Imperiul suedez 151
1. Originile Imperiului 151
a) Fantezia gotică 152
b) Mândria națională 154
c) În căutarea siguranței 155
d) Cauzele sociale 157
e) Motivele economice 159
f) Concluzii 160
2 Caracterul Imperiului 161
a) Coloniile 161
b) Economia imperială 165
3 Sfârșitul Imperiului 166
a) A fost Carol al XII-lea de vină? 168
b) Importanța factorilor externi 170
c) Concluzie 171
d) Imperiul în interesul Suediei? 171
Îndrumări pentru studiu 173

Lecturi suplimentare 176
Cuvânt de mulțumire 178
Arborele genealogic 179
Glosar 180
Tabel cronologic 181
Index 185

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.
2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.
3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv.
4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mental sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Introducere – Suedia, 1523-1721

Două teme distincte, dar interconectate, străbat istoria Suediei pe durata a două sute de ani, între 1520 și 1721. Tema principală este cea a întregii experiențe imperiale suedeze – cu alte cuvinte, cauzele și consecințele ascensiunii și prăbușirii Suediei ca Mare Putere. Cea secundară vizează schimbarea constituțională – de la monarhia electivă prin „constituționalismul nobiliar" până la absolutism și înapoi la monarhia electivă, cel puțin temporar, în decurs de două secole – precum și cauzele acestei evoluții.

„Istoria Suediei este povestea regilor săi", a scris un istoric suedez din secolul al XIX-lea într-o lucrare în mai multe volume care pleacă ferm de la această premisă. Unul dintre istoricii britanici moderni care împărtășesc acest punct de vedere este Michael Roberts. Acesta consideră că e greu de găsit o altă țară în Europa „care să propună o succesiune de conducători comparabili cu monarhia suedeză sub aspectul capacității propriu-zise și al hotărârii de-a conduce". E cert că fiecare dintre membrii acestei monarhii a avut o personalitate puternică și și-a pus apăsat amprenta, în bine sau în rău, asupra istoriei suedeze. Deși am greși dacă am supraevalua lucrurile, Suedia a avut, mai mult decât majoritatea celorlalte țări, o istorie dominată de monarhi, cel puțin în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. În acea perioadă printre descendenții lui Gustav Vasa nu s-au numărat doar Gustav Adolf și Carol al XII-lea, ci și o serie de alți suverani remarcabili, dintre care câțiva vor apărea mai târziu în paginile acestei cărți.

Graficul care urmează prezintă într-o formă foarte simplificată „conturul" istoriei Suediei în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

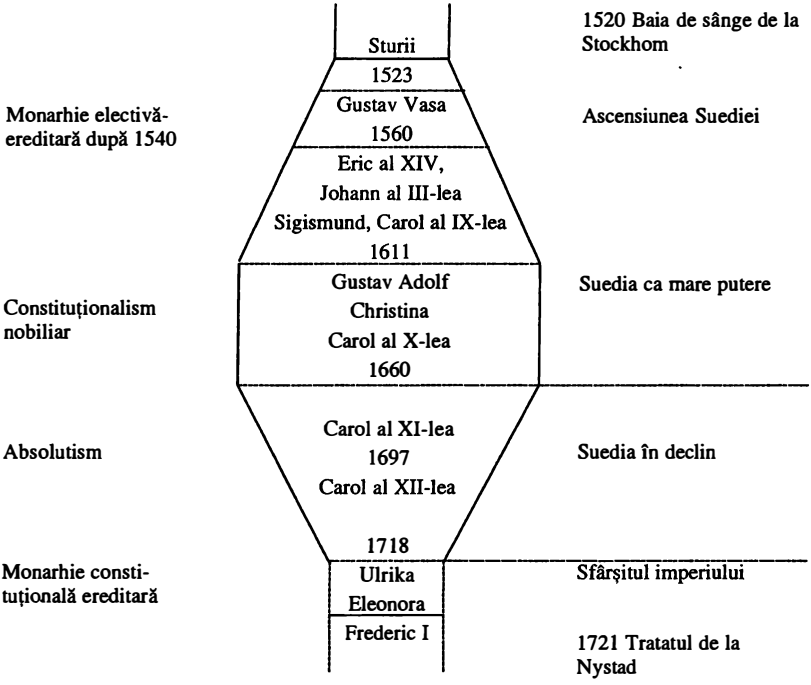

Suedia și dinastia Vasa, 1520-1721

Până cu destul de puțin timp în urmă, materialele istorice despre Suedia disponibile în engleză erau foarte rare. Remedierea acestei deficiențe se datorează în mare măsură eforturilor lui Michael Roberts și Ragnhild Hatton. În primul rând mulțumită lor, istoria suedeză a devenit accesibilă cititorilor de limbă engleză, iar fără strădania lor această carte n-ar fi putut fi scrisă. Detalii despre cărțile lor cele mai accesibile sunt furnizate în secțiunea de „Lecturi suplimentare" de la paginile 176 și 178.

CAPITOLUL 1

Suedia și zona baltică la începutul secolului al XVI-lea

1. Baia de sânge de la Stockholm

Pe data de 8 noiembrie a avut loc un eveniment cumplit, cunoscut drept „Baia de sânge de la Stockholm". În acea zi, în capitala suedeză, în urma unui proces de erezie de o legalitate îndoielnică, optzeci și doi de reprezentanți ai clerului, nobili și burgeri au fost decapitați în mai puțin de trei ore, iar cadavrele lor au fost arse după aceea pe trei mari ruguri funerare, ridicate special pentru această ocazie în oraș. În zilele care au urmat, și alți oameni care fuseseră acuzați au fost găsiți vinovați de o așa-zisă erezie. Bărbații au fost executați, femeile întemnițate alături de copii în capitală sau în provincii și, dat fiind că erau eretici condamnați, proprietățile lor au intrat în posesia coroanei. O asemenea manifestare oficială și publică era neobișnuită în Suedia, fapt pentru care opinia publică a momentului a fost profund șocată. La rândul lor, istoricii au considerat „Baia de sânge" un eveniment excepțional. Mai mult decât atât, o bună parte dintre ei au apreciat-o drept un moment de cotitură în relațiile și afacerile Suediei, susținând că istoria modernă a țării a început în siajul acestui masacru.

Cum și din ce cauză s-a produs acea „Baie de sânge"? Răspunsul se află în geografia politică a Peninsulei Scandinave de la începutul secolului al XVI-lea.

2. Fundalul politic

Încă de la începutul Evului Mediu, țările nordice – Danemarca, Norvegia, Suedia și Finlanda – oscilaseră între prietenie forțată și ostilitate

fățișă. La sfârșitul secolului al XIV-lea, deși o mare parte din Finlanda intrase sub controlul Suediei, cel mai puternic dintre statele scandinave era Danemarca. Prin urmare, când Danemarca, Norvegia și Suedia-Finlanda s-au strâns într-o federație politică numită Uniunea de la Kalmar în 1397, centrul administrativ al structurii nou create a fost capitala daneză Copenhaga. După aproape un secol, suedezii au început să nutrească resentimente puternice față de continuarea dominației daneze a Uniunii, iar în 1471, sub conducerea unui membru al familiei Sture, o coaliție suedeză formată din nobili, orășeni sau țărani, a repurtat victoria în fața danezilor într-o bătălie vestită, care a avut loc lângă Stockholm. Înainte de-a muri în 1503, Sture controla în proporție de sută la sută Suedia-Finlanda și devenise conducătorul ei *de facto*, cu titlul de regent. Suedezii obținuseră, altfel spus, independența de Danemarca.

În 1512 un alt membru al familiei Sture, Sten Sture cel tânăr (cunoscut mai ales drept „tânărul Herr Sten"), a fost ales regent, dar la puțin timp și-a atras antipatia recent numitului arhiepiscop al Suediei, Gustav Trolle, care se declarase în favoarea reuniunii politice cu Danemarca. Conflictul personal dintre cei doi a degenerat într-o dispută mai amplă între Biserică și Stat, în cursul căreia arhiepiscopul a fost înlocuit și închis de către regent. În deruta care s-a instalat, regele danez Christian al II-lea și-a dat seama că momentul se preta unei intervenții prin care să recapete controlul Suediei, iar la începutul lui 1518 a declanșat invazia. Aceasta a eșuat, însă în cursul negocierilor de pace care au urmat el a recurs la un șiretlic și a reușit să pună mâna pe șase ostatici valoroși. Unul dintre ei era un tânăr nobil pe nume Gustav Eriksson Vasa. După ce s-a întors cu ostaticii în Danemarca, Christian al II-lea l-a convins pe papă să-l excomunice pe Herr Sten pentru comportamentul agresiv pe care-l manifestase față de Biserică în general și în mod special față de arhiepiscop. Așa stând lucrurile, invazia daneză în Suedia care a urmat în 1520 a avut caracterul unei cruciade. Suedezii au fost înfrânți rapid într-o bătălie decisivă în cursul căreia Herr Sten a fost rănit de moarte. În urma lui au rămas doi fii de vârstă fragedă, așa că a fost sarcina Christinei, tânăra și energica lui soție, să preia conducerea și să lupte pentru cauza suedeză. Ea a rezis-

tat în castelul de la Stockholm până la sfârșitul verii, când a acceptat să se predea în schimbul amnistierii totale a ei și a susținătorilor. *Råd*-ul (consiliul) l-a recunoscut drept rege pe Christian. Independența Suediei avusese o viață foarte scurtă.

În noiembrie Christian al II-lea a intrat triumfător în Stockholm, însoțit de Gustav Trolle, eliberat din închisoare. În toiul festivităților prilejuite de încoronare și animat de o răzbunare personală, Trolle i-a acuzat deodată de „erezie notorie" pe defunctul Herr Sten, pe șaisprezece dintre susținătorii cei mai importanți ai familiei Sture, inclusiv Christina, precum și pe burgerii și membrii consiliului orășenesc. Verdictul prin care li se confinția vinovăția nu a mirat pe nimeni, iar „Baia de sânge" a început. Nu a fost cruțat nici măcar corpul neînsuflețit al lui Herr Sten, care a fost deshumat și aruncat pe unul dintre rugurile funerare, alături de cadavrele celorlalți. În ciuda amnistierii care le fusese promisă, Christina și fiul ei s-au văzut întemnițați mai întâi în Stockholm, iar pe urmă în Danemarca.

Într-o asemenea situație, cine putea să conducă lupta pentru cauza suedezilor? Baza de selecție era ca și inexistentă, fiindcă nici un bărbat din familia Sture nu supraviețuise masacrului. Singurul candidat din partea neamului era o rudă prin alianță – nepotul Christinei, Gustav Eriksson Vasa, tânărul care fusese luat ostatic de Christian al II-lea cu doi ani mai devreme. Acestea reușise să scape din prizonieratul lui Christian al II-lea la sfârșitul lui 1519, se deghizase în văcar și ajunsese în cele din urmă în orașul hanseatic german Lübeck (vezi pagina 7), unde își găsise adăpost. În vara lui 1520 Gustav plecase pe mare spre Suedia, cu intenția de-a se reîntâlni cu Christina la Stockholm, însă fusese silit să renunțe la acest plan când descoperise că blocada daneză în jurul orașului era impenetrabilă. Pe durata lunilor următoare cutreierase prin țară, ajungând într-un târziu la moșiile din sudul Suediei ce aparțineau familiei din care se trăgea. Aflase între timp de „Baia de sânge" în care pieriseră tatăl, cumnatul și doi dintre unchii lui. Mama, bunica și două surori se numărau printre femeile întemnițate la un loc cu Christina.

Istoricii încă nu au stabilit dacă principalul vinovat pentru evenimentele din acea după-amiază a anului 1520 a fost Trolle sau

Christian al II-lea. Unii consideră că a fost vorba doar de „o manifestare de violență a lui Christian, în genul unui tiran din Renaștere"; alții văd în regele danez un instrument docil, dar inocent, folosit de Trolle ca să se răzbune pe familia Sture. Cât despre Gustav Vasa, el nu a avut nici un dubiu față de această chestiune, referindu-se pentru tot restul vieții la Christian ca la „acel tiran oribil și însetat de sânge" sau „bătrânul, crudul și necreștinescul rege Christian".

Repercusiunile „Băii de sânge" au fost însemnate și de durată. Cu toate că rezultatul imediat a fost întoarcerea Suediei sub stăpânire daneză, această măsură avea să se dovedească temporară. Adevărata semnificație istorică a evenimentelor din noiembrie 1520 o reprezintă prilejul oferit unui tânăr cvasinecunoscut de a-și înălța familia la rangul de conducătoare ereditară a Suediei pe durata următoarelor două secole, perioadă în care țara și imaginea ei în Europa au suferit modificări radicale și spectaculoase.

La sfârșitul lui 1520 Gustav avea douăzeci și patru de ani, nu reprezenta nimic din punct de vedere politic și nu dispunea de o bază de sprijin. Cu toate acestea, era mânat de dorința aprigă de-a răzbuna moartea sau întemnițarea atât de multor membri ai familiei. De aceea s-a decis să se pună în fruntea unei noi mișcări de rezistență antidaneză și să înceapă prin răsculareа țăranilor din Dalarna (vezi harta de la pagina 19), unde familia Sture se bucurase dintotdeauna de simpatie. Bizuindu-se pe legăturile familiale, Gustav se aștepta să fie primit cu brațele deschise. În realitate, el a trăit o cruntă dezamăgire. Într-o primă fază, țăranii din Dalarna – oameni independenți în gândire și foarte îndărătnici – n-au cooperat deloc. Ei s-au răzgândit și l-au ales lider pe Gustav abia mai târziu, după ce le-au ajuns la urechi grozăviile și atrocitățile cărora li se dădeau fără încetare soldații danezi care străbăteau Suedia de la un capăt la altul. Din punctul lor de vedere, era nevoie de „cineva de viță nobilă, capabil să-și asume rolul de a-i ajuta pe oamenii simpli din Suedia" împotriva danezilor care „dau foc, ucid și jefuiesc".

Există foarte puține materiale demne de încredere despre primele zile ale lui Gustav în Dalarna, deși ulterior aventurile lui au fost țesute într-o splendidă sagă în care tânărul fugar, costumat în haine

țărănești și o pălărie rotundă și scăpând ca prin urechile acului în numeroase ocazii, a fost zugrăvit drept unul dintre marii eroi naționali ai Suediei. (O bună parte din relatările mai spectaculoase și mai colorate le-au fost dictate ulterior cronicarilor de către Gustav însuși.)

În scurt timp răscoala a început, iar flacăra ei s-a extins rapid în bazinul minier Kopparberg și în regiunile învecinate, ca răspuns la chemarea „de a vă elibera pe voi și pe copiii voștri, așa cum au făcut și alți suedezi credincioși înaintea voastră". Au izbucnit revolte și în alte locuri din Suedia, în așa fel încât la începutul verii lui 1521 luptele ajuseseră să se poarte la marginea Stockholm-ului. În iulie, cea mai mare parte a Suediei și Finlandei se aflau sub controlul lui Gustav. O seamă de membri ai nobilimii și ai clerului au venit să i se alăture, iar în cursul lunii august l-au ajutat să fie ales regent. Totuși, un an mai târziu, principalele fortărețe care erau Stockholm, Kalmar și Älvsborg continuau să i se împotrivească, în timp ce soldații înrolați voluntar din rândul țăranilor, îngrijorați de recoltele și familiile de acasă, nici nu mai voiau și nici nu mai erau în stare să ducă noi campanii sau să le prelungească pe cele în curs. Lucrurile se complicau și mai mult în cazul Stockholm-ului, fiindcă intrarea în port era apărată de o flotă daneză. Gustav a solicitat ajutorul orașelor hanseatice. În schimbul promisiunii vizând privilegii comerciale majore, orașele Lübeck și Danzig au acceptat să trimită trupe și – lucrul cel mai important – vase. Cu acest ajutor, Gustav a reușit să-și încheie cuceririle, iar pe data de 6 iunie 1523 a fost ales rege al Suediei în urma întrunirii de la Strängnäs a *riksdag*-ului (Stările). După o săptămână Stockholm-ul a capitulat, iar Gustav a intrat călare în capitală, fiind primit „cu fast, pompă și respect, cum era rânduiala".

A fost începutul unei domnii lungi și pline de evenimente, care a durat treizeci și șapte de ani și în cursul căreia caracterul conducerii și societății suedeze a suferit transformări importante.

3. Suedia lui Gustav Vasa în 1523

Cum arăta Suedia când Gustav Vasa a devenit conducătorul ei în 1523?

a) Geografia

Regiunea baltică este mult mai mare decât dă impresia la prima vedere (vezi harta de la pagina 9). Marea Baltică are o lungime de aproape o mie opt sute de kilometri până la țărm. În cea mai mare parte adâncimea e relativ mică, iar marja mareei de doar zece-cincisprezece centimetri. Adâncimea redusă, combinată cu volumul uriaș de apă curgătoare ce se varsă în ea din marile fluvii din nordul Câmpiei Europene, face ca marea să înghețe foarte ușor (în condițiile în care apa mai sărată ar îngheța la o temperatură mai scăzută). Partea estică și cea nordică sunt acoperite de gheață minimum trei luni în fiecare anotimp rece și nici chiar în vest crusta de gheață nu dispare cu totul. În 1658 Carol al X-lea al Suediei a izbutit nici mai mult, nici mai puțin decât să deplaseze efective importante pe apele înghețate ale Centurii Mici și Centurii Mari ca să invadeze Danemarca. Aceste două canale, împreună cu Sond-ul, împiedică Baltica să fie doar un lac foarte întins. Dar fiind că ele sunt singurele căi de acces direct spre Marea Nordului pentru majoritatea statelor baltice, controlul traficului în zonă a fost dintotdeauna extrem de important din punct de vedere economic și strategic. Până la jumătatea secolului al XVII-lea, danezii stăpâneau teritoriul de pe ambele părți ale Sond-ului și îl priveau nu ca pe un canal navigabil internațional, ci ca pe „un fluviu care străbate teritoriul Danemarcei", percepând în consecință taxe pentru oricine îl folosea.

Atât geografic, cât și politic, Suedia era o țară slabă în anul 1523. Orientarea ei era fatalmente spre est, fiindcă accesul spre vest era blocat aproape în întregime de vecinii ei ostili, Danemarca și Norvegia. (După ce Suedia a devenit independentă, cele două țări au continuat să funcționeze în cadrul unei uniuni politice al cărei control era exercitat de la Copenhaga.) Provinciile sudice de coastă, bogate și fertile – este vorba de Halland, Skåne (Scania) și Blekinge – se învecinau cu Sond-ul, aparțineau Danemarcei și erau despărțite de provincia norvegiană de coastă Bohuslän spre nord de o fâșie îngustă de teritoriu suedez cu o lățime de nici douăzecei de kilometri. Aceasta era singura cale de acces direct a Suediei spre Marea Nordului unde apa nu se transforma în patinoar. Ea era foarte vulnerabilă în fața atacurilor, în

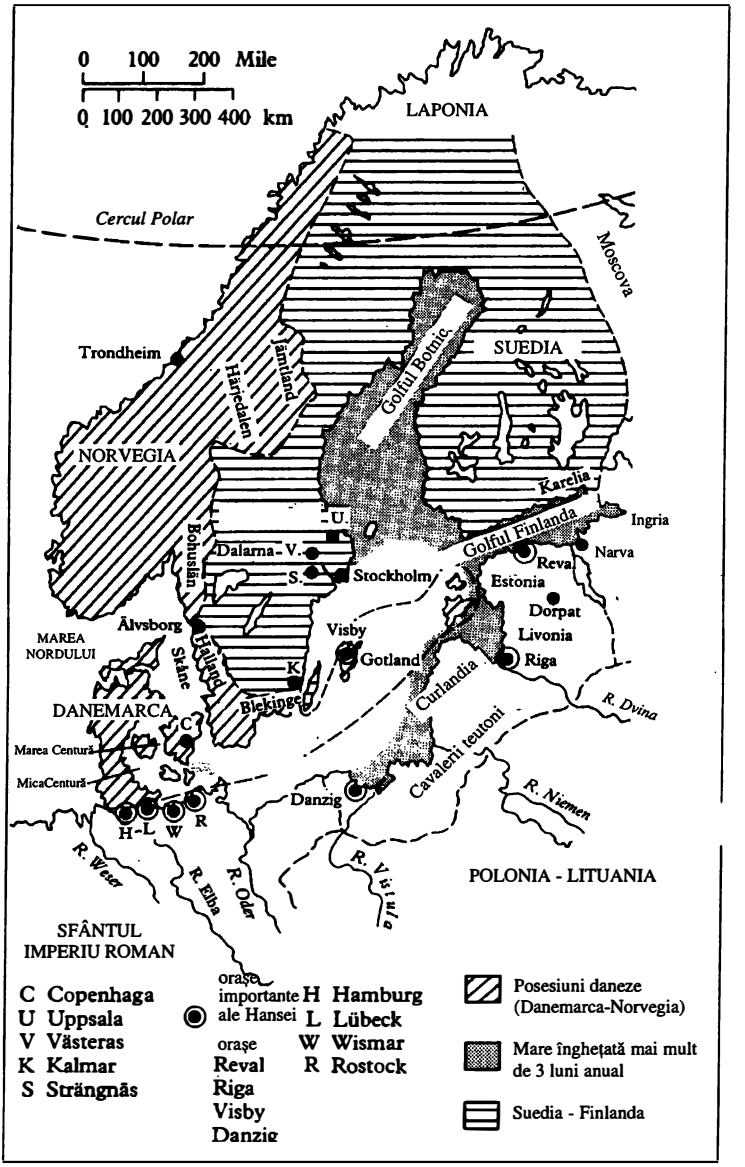

Suedia și zona baltică – Începutul secolului al XVI-lea

ciuda fortăreței de la Älvsborg pe care o construiseră suedezii ca să asigure protejarea zonei. În câteva rânduri Älvsborg-ul a căzut în mâinile danezilor și a trebuit să fie răscumpărat în schimbul unor sume imense. Fără el, Suedia era total dependentă de Sond sub aspectul comerțului și al comunicării cu vestul; iar folosirea Sond-ului depindea în întregime de bunăvoința danezilor. Faptul că Danemarca avea în stăpânire insulele strategice Gotland și Bornholm periclita securitatea părții de est a Suediei și prezenta o amenințare atât la adresa sistemului de comunicare cu Finlanda, cât și la adresa comerțului desfășurat de suedezi cu porturile din sudul Mării Baltice. De asemenea, Finlanda era amenințată de Moscova și de puterea sa din ce în ce mai mare, în timp ce eșecul Cavalerilor Teutoni în exercitarea unui control ferm în teritoriile de-a lungul coastei sudice a Golfului Finlandei au dat prilejul, speculat nu după multă vreme, unei intervenții a altor state baltice. Pericolul încercuirii era cât se poate de real pentru Suedia, iar dorința de a-l evita explică într-un fel faptul că, din când în când, politica sa externă a devenit agresivă și s-a axat pe obținerea siguranței depline pe durata următoarelor două secole.

Cu excepția coastei sudice a Suediei, solul era neproductiv, iar clima vitregă. Acolo unde se putea face agricultură, ea era organizată pe sistemul câmpului deschis, cu unelte primitive și rezultate limitate, așa încât de obicei recoltele erau sărace. Cea mai mare parte a Suediei consta în păduri și lacuri, drumurile erau puține, iar comunicațiile anevoioase. Cel mai ușor se călătorea vara pe apă sau iarna pe gheață. Așezările omenești se aflau la mare distanță unele de altele; existau doar câteva orașe, dintre care cele mai multe erau niște sate ceva mai mari. Până și capitala Stockholm avea o populație care nu depășea populația actuală a orașului Norwich. (Abia în 1700 Stockholm-ul a reușit să aibă patruzeci de mii de locuitori, cifră la care Londra ajunsese cu două sute de ani mai devreme.) Partea bună era că în centrul Suediei zăcămintele de cupru și fier erau cunoscute încă din secolul al XIII-lea și, deși aveau să fie exploatate la capacitate maximă abia în secolul al XVII-lea, în 1500 se extrăgea din bazinul Kopperberg suficient cupru pentru a face din el cel mai important produs suedez de export. Tot acolo existau și zăcăminte de argint, însă în cantități mo-

deste. Ceva mai la nord, granița cu Norvegia, care în rest era mai mult sau mai puțin paralelă cu un lanț muntos de la nord la sud, făcea o buclă mare spre est, ajungând până la o sută de kilometri de Golful Botnic și oferind Norvegiei două provincii întinse, situate la răsărit de granița naturală dintre Suedia și Norvegia. Și mai la nord, pe raza neprimitorului Cerc Arctic, se afla o regiune vastă, delimitată foarte vag și populată sporadic de laponi nomazi, absolut independenți și în mare parte păgâni, care nu se supuneau nimănui.

b) Societatea

În 1500 populația Suediei era redusă, având probabil în jur de 750 000 de locuitori, dintre care majoritatea se stabiliseră în centrul și sudul țării. (Populația estimată a Insulelor Britanice în aceeași perioadă era de aproximativ patru milioane și jumătate, ocupând un teritoriu de două ori mai mic decât suprafața Suediei.) Această populație era alcătuită în cea mai mare parte din țărani, dar, spre deosebire de majoritatea celorlalte țări europene, țăranii de aici erau liberi. Dintre ei, peste jumătate erau fermieri independenți, care dețineau 52% din totalul pământurilor disponibile și plăteau taxele cuvenite. Restul era compus din arendași care aparțineau fie coroanei, fie nobilimii sau Bisericii. Numărul nobililor era relativ mic – nu mai mult de patru sute de familii cu totul, dintre care doar douăzeci și cinci se ridicau la statutul de bogătași sau magnați – iar răspândirea lor în țară nu era uniformă. De pildă, în Dalarna nu existau nici un fel de nobili. Din cauză că dreptul de primogenitură era inexistent, moșiile familiilor erau permanent împărțite în proprietăți din ce în ce mai mici. Ca urmare, mulți nobili duceau o existență plină de privațiuni, sărăcia lor semănând leit cu cea a țăranilor din jur. Cu toate acestea, își păstrau privilegiile nobiliare, indiferent de situația economică. Printre aceste privilegii se număra scutirea de taxe, care li se aplica în egală măsură membrilor clerului. Aceste două grupuri sociale erau numite *frälse* (scutiți de taxe), pe câtă vreme orășenii și țăranii erau *ofrälse* (taxabili).

***Să luăm notițe despre** „Suedia și zona baltică la începutul secolului al XVI-lea”*

Acest capitol nu face decât să fixeze decorul. Este extrem de puțin probabil să vi se pună o întrebare legată de informațiile pe care le conține, așa că nu e cazul să faceți însemnări amănunțite. Cu toate acestea, e bine să studiați atent hărțile de la paginile 9 și 96, ca să vă familiarizați cu geografia regiunii baltice în general și a Suediei în special. Cercetați de asemenea graficul de la pagina 2, care vă oferă o schiță a istoriei Suediei între 1520 și 1721 și o trecere în revistă a temelor acestei cărți. Dacă veți înțelege care a fost tiparul general al acestei perioade, vă va fi mai ușor să interpretați relația dintre evenimente pe măsură ce veți parcurge restul cărții.

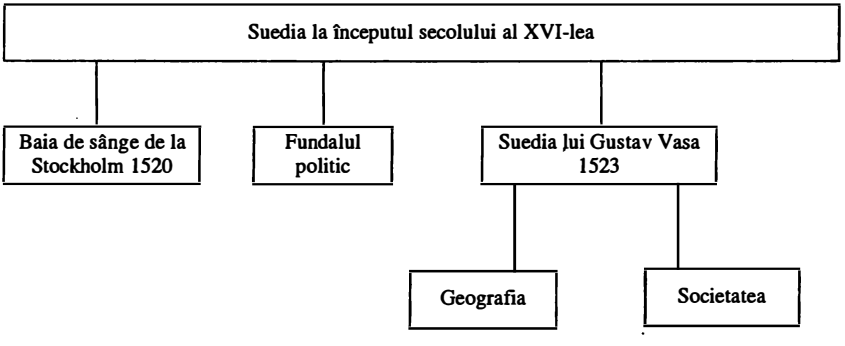

Rezumat – Suedia și Zona Baltică la începutul secolului al șaisprezecelea

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Suedia și zona baltică, 1520-1721”.*

Majoritatea întrebărilor despre Suedia între 1520 și 1721 vizează una dintre următoarele trei teme:

1. Realizările lui Gustav Vasa ca întemeietor al măreției Suediei. (Întrebările bazate pe izvoare sunt discutate la sfârșitul Capitolului 2.)
2. Realizările lui Gustav Adolf și Axel Oxenstierna în țară și peste hotare, precum și înălțarea Suediei la rangul de Mare Putere. (Întrebările bazate pe izvoare sunt discutate la sfârșitul Capitolelor 3 și 4.)
3. Problemele lui Carol al XII-lea și sfârșitul imperiului. (Întrebările bazate pe izvoare sunt discutate la sfârșitul Capitolelor 5 și 6.)

Din când în când vor apărea și întrebări cu un conținut mai general. Probabil că ele se vor referi la relațiile dintre Suedia și vecinii ei baltici sau la modificările echilibrului de forțe din regiune. De obicei, aceste întrebări acoperă cam jumătate din perioada totală de care se ocupă această carte. Iată câteva exemple:

1. Cum și de ce a devenit Suedia puterea dominantă din regiunea baltică în secolul al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea?
2. Explicați schimbarea echilibrului de forțe din regiunea baltică între 1660 și 1721.

Cu toate acestea, e posibil să aveți de răspuns la întrebări cu un caracter și mai general, cum ar fi:

3. De ce a devenit Suedia o mare putere în secolul al XVI-lea?
4. A fost declinul de după 1660 al Suediei inevitabil?

Veți primi îndrumări legate de acest tip de întrebări-eseu cu caracter general la sfârșitul Capitolului 6.

CAPITOLUL 2

Gustav Vasa, 1523-1560

Primii ani de domnie ai lui Gustav Vasa au reprezentat o perioadă de mare instabilitate politică în Peninsula Scandinavă. Danemarca era zguduită de convulsiile unei mari crize constituționale pe care o provocaseră răsturnarea neașteptată a lui Christian al II-lea și înlocuirea lui pe tronul regal cu unchiul său, Frederic I. În Suedia se înregistrau nemulțumiri sociale și economice printre țărani și tulburări politice din partea susținătorilor vechii familii Sture, care continuau să-l considere uzurpator pe Gustav Vasa.

În fața acestui rege tânăr, neîncercat și lipsit de experiența conducerii stătea o sarcină dintre cele mai grele. Cu toate acestea, Gustav era animat de o mare hotărâre, era extraordinar de isteț și, mai presus de orice, avea o încredere în sine fără margini. Din câte se pare, el nu s-a îndoit niciodată de capacitatea de-a domni cu succes. S-a dedicat îndeletnicirii de rege cu entuziasm și – nu încape discuție – i-a plăcut exercițiul puterii, pe care însă nu l-a practicat strict pentru propria-i mărire. Gustav a avut un real simț al datoriei față de țară și popor și a fost convins că el și nimeni altul trebuia să instituie și să conserve autoritatea coroanei. Felul în care a urmărit supremația regală în treburile statului și ale Bisericii a dominat istoria internă a domniei sale, iar atingerea acestei supremații le-a conferit succesorilor o bază solidă pentru aspirațiile lor imperiale.

1. Primele probleme

Gustav Vasa și-a datorat tronul în mare măsură ajutorului furnizat de negustorii din Lübeck în schimbul unui regim favorizant al activităților

Gustav Vasa – c. 1555. Tablou de Cornelius Arendtz

comerciale din Suedia. Noul rege și-a început domnia trebuind să-și achite o datorie covârșitoare. Presiunile exercitate de negustorii din Lübeck, care, pentru propria lor bunăstare comercială, doreau să fie pace în Baltica, au dus la o întâlnire dintre Gustav Vasa și Frederic al Danemarcei, care a avut loc la Malmö în august 1524. Acordul încheiat între cei doi, cunoscut drept Protocolul de la Malmö, nu a fost favorabil Suediei, fiindcă în urma semnării lui Danemarca a redobândit provinciile sudice care se învecinau cu Sond-ul și care fuseseră cucerite de suedezi în războiul purtat nu cu mult timp în urmă. Totuși, întâlnirea a marcat o ameliorare a relațiilor suedezo-daneze. Cei doi regi au început să se apropie mai mult unul de celălalt, dacă nu printr-o alianță oficială, cel puțin printr-o înțelegere amiabilă, izvorâtă din teama comună de fostul rege Christian al II-lea, care continua să dea târcoale Balticei, precum și din mefiența împărtășită de ambii cu privire la pretențiile economice ale Lübeck-ului. În 1528 această prietenie s-a consolidat și a luat forma unei alianțe defensive împotriva lui Christian al II-lea. Gustav Vasa nu și-a domolit ura față de danezi, însă a avut prea mult realism politic ca să nu accepte că relațiile mai bune cu Frederic erau un preț mic pentru păstrarea independenței recent obținute a Suediei. Pentru el pacea era esențială dacă voia să-și mențină tronul și să reclădească țara din temelii prin întemeierea unei conduceri înțelepte.

Este cert că Suedia avea o uriașă nevoie ca prestația regelui să fie la superlativ. Pe lângă datoriile contractate față de Lübeck, pentru a căror onorare Gustav Vasa era supus unor presiuni permanente, existau și alte probleme economice. Prețurile cunoșteau o creștere accelerată – îndeosebi sarea devenise extrem de scumpă. Situația s-a înrăutățit din cauza unui sistem monetar necorespunzător, așa încât devalorizarea care a urmat a fost foarte rapidă. Vistieria era goală, iar dările au crescut în încercarea de rotunjire a fondurilor regale. Cu toate acestea, țăranii nu puteau plăti. Ultimele recolte fuseseră la fel de proaste ca și până atunci, iar multe familii aveau de ales: să mănânce coji de pâine sau să moară de foame. Aceștia erau chiar oamenii care-l ajutaseră pe Gustav Vasa să ajungă rege. Acum deziluzia lor era atât de mare, încât dificultăților economice li s-au adăugat tulburări sociale și tensiuni

politice. În multe regiuni legea și ordinea nu au mai fost respectate. Regele însuși a devenit din ce în ce mai nepopular, în parte și din cauza zvonurilor potrivit cărora ar fi privit cu ochi buni noile învățături religioase ale Reformei, dar în primul rând fiindcă felul cum își numise noii miniștri trimitea cu gândul la un act de trădare. Foarte puțini dintre supușii lui au înțeles cât de limitate îi fuseseră opțiunile. Aproape toți membrii nobilimii suedeze care aveau experiența unor importante demnități publice pieriseră în „Baia de sânge" sau în tulburările care îi urmaseră. Ca urmare, majoritatea celor care întruneau criteriile și puteau fi aleși erau străini – danezi sau germani – și o bună parte aveau un trecut politic îndoielnic, ca susținători marcanți ai lui Christian al II-lea.

Nu a surprins pe nimeni că, pe fondul acestei nemulțumiri, a existat un reviriment al vechii familii Sture, în fruntea căreia se afla acum Peder Sunnanväder, fostul cancelar al lui Herr Sten. Cauza familiei Sture s-a bucurat de o susținere bine venită și neașteptată la începutul lui 1524, când Frederic I le-a eliberat din detenție pe prizonierele duse în Danemarca de Christian al II-lea în 1520. Printre ele se afla și văduva lui Herr Sten, Christina, care s-a întors în Suedia hotărâtă să-l răstoarne pe omul care, din punctul ei de vedere, îi uzurpase fiul și-l îndepărtase de la tronul care i s-ar fi cuvenit. La puțin timp după sosirea ei, Sunnanväder a plecat spre Dalarna, ca să aprindă scânteia unei rebeliuni în zonă. O scrisoare trimisă de el în mai 1525 exprimă resentimente încercate de întreaga familie Sture:

> Toți cei care au slujit cu credință pe stăpânii și regatul Suediei au fost urâți și persecutați de Gustav, pe câtă vreme toți trădătorii de neam... laolaltă cu cei ce-au sprijinit pe cruntul dușman al țării, regele Christian, trădându-l pe Herr Sten și pe toți suedezii, au fost copleșiți cu favoruri.

În plus, Christina uneltea cu Sören Norby, fostul amiral al lui Christian, ale cărui expediții piratерești din Baltica fuseseră cât pe-aci să provoace un război între Suedia și Danemarca în primele câteva luni ale domniei lui Gustav Vasa. Christina se întâlnise cu el când se afla în Danemarca, iar planul ei surprinzător implica restaurarea Uniunii,

avându-l drept rege pe Christian al II-lea, în timp ce Norby, pe care Christina avea de gând să-l ia de bărbat, urma să fie regent al Suediei până la majoratul fiului ei, Nils. Faptul că un asemenea plan s-a bucurat de o susținere considerabilă arată cât de mari erau resentimentele împotriva lui Gustav Vasa, care fusese privit ca un uzurpator îndeosebi în prima parte a domniei sale.

În toamna lui 1525 Gustav Vasa a înăbușit rebeliunea din Dalarna. Sören Norby a fost înfrânt, iar Christina, acceptând inevitabilul, a capitulat și a făcut pace cu regele. Sunnaväder și principalul lui asociat au căutat scăpare la norvegieni, care i-au predat lui Gustav Vasa un an mai târziu. După o intrare fals triumfală și umilitoare în Stockholm, cu Sunnaväder purtând o coroană de paie și ducând în mână o sabie frântă de lemn, cei doi au fost judecați și executați. Se părea că Gustav Vasa învinsese și că zilele familiei Sture se sfârșiseră. Numai că, renăscând din cenușă ca Pasărea Phoenix, a apărut la un moment dat *Daljunkare* (Tânărul Dalarnian).

Nu se știa precis despre cine era vorba. Tânărul susținea că era Nils Sture, lucru imposibil, întrucât la vremea respectivă Nils se găsea la curtea lui Gustav Vasa și a murit de ciumă la puțin timp după aceea. E posibil să fi fost un fiu nelegitim al lui Herr Sten, dat fiind că știa o mulțime de lucruri despre întreaga familie. Era un tânăr arătos, „cu păr blond și limbă ascuțită, care avea darul cuvintelor meșteșugite. Și ori de câte ori glăsuia în fața unei adunări și se întâmpla să pomenească de tânărul Herr Sten (căruia îi spunea tată), izbucnea pe loc în lacrimi multe și amare". Cum-necum, tânărul i-a atras de partea lui pe dalarnieni (oamenii din Dalarna), în așa fel încât în primăvara lui 1527 răscoala ajunsese să capete proporții periculoase. Plângerile rebelilor erau de toate felurile – introducerea noilor dări și taxe, răspândirea luteranismului, frecvența recoltelor proaste și moda din ce în ce mai des întâlnită a veșmintelor „mai scurte și tivite cu dantelă". Situația devenise suficient de gravă pentru ca Gustav Vasa să convoace o întrunire a *riksdag*-ului (Stările) pentru judecarea conflictului survenit între el și supușii rebeli. *Daljunkare* s-a speriat când și-a dat seama care putea fi rezultatul întrunirii, și-a abandonat susținătorii și a fugit în Norvegia. De acolo el s-a deplasat în cele din urmă în orașul hanseatic

Rostock, unde în toamna lui 1528, ca urmare a presiunilor exercitate de suedezi, autoritățile orașului l-au executat ca impostor. După ce i-a strâns pe dalarnieni și i-a executat pe câțiva demonstrativ, Gustav Vasa i-a supus unuia dintre lungile și înfricoșătoarele lui discursuri. A fost suficient. Dalarnienii au plecat în liniște, iar revolta a luat sfârșit.

Problema găsirii unei soluții cu privire la *Daljunkare* nu a fost singura pe ordinea de zi a *riksdag*-ului. Atenția membrilor săi avea să se concentreze în scurt timp asupra unei chestiuni de o și mai mare însemnătate – viitorul Bisericii suedeze și relația ei cu statul.

2. Supremația regală – Biserica

a) Biserica înainte de 1527

Istoria Bisericii suedeze în Evul Mediu fusese în general lipsită de evenimente cruciale, iar relațiile ei cu statul fuseseră relativ bune. Prin comparație cu standardele europene occidentale, biserica era primitivă și avea lăcașuri mici, un cler needucat și o temperatură spirituală joasă. Punctele bune erau numărul mic de scandaluri clericale, gradul redus de erezie și faptul că populația laică nu avusese a se plânge de mare lucru. Nici chiar în primii ani ai secolului al XVI-lea nu existase ostilitate față de Biserică în general sau față de papalitate în special și nu se formaseră obiecții la adresa vânzării de indulgențe.

Comparativ cu alte elemente din societatea suedeză, Biserica era înstărită și deținea foarte multe pământuri (vezi tabelul de mai jos cu schimbarea proprietății asupra pământului). Aceste pământuri produceau venituri substanțiale, pentru care nu se percepeau nici un fel de taxe, întrucât clerul, ca și nobilimea, era *frälse* (scutit de taxe). În consecință, un episcop și un nobil aveau șanse la fel de mari de-a deveni „supuși prea puternici" și se poate susține că acea campanie dusă de Herr Sten împotriva lui Gustav Trolle a fost reacția coroanei în fața existenței unui prelat ce dispunea de o forță atât de mare. Încercarea începută astfel între Biserică și stat a fost continuată energic de Gustav Vasa, care și-a propus încă din primele zile ale domniei să subor-

doneze instituția religioasă celei statale. În țară nu puteau exista două puteri rivale. Noua monarhie nu era dispusă să accepte concurența Bisericii. Gustav Vasa a început prin a confirma expulzarea lui Trolle din scaunul lui de arhiepiscop și din Suedia. Papa s-a împotrivit acestei măsuri. În replică, regele a declarat că, dacă papa va continua să-l susțină pe Trolle, va conduce el însuși Biserica „așa cum va crede de cuviință că e pe placul lui Dumnezeu și al creștinilor".

Iată cum arată tabelul în care se prezintă modificările apărute în proprietatea asupra pământurilor în perioada 1500-1700 (procentele sunt aproximative):

	1500	1560	1654	1700
Biserica	21.0	–	–	–
Coroana	5.0	28.0	1.5	35.5
Nobilimea	22.0	22.0	72.0	33.0
Țăranii liberi	52.0	50.0	26.5	31.5
		Efectul jafului întreprins asupra Bisericii de către Gustav Vasa	Efectul de înstrăinare a pământurilor de către Gustav Adolf și Christina	Efectul Reducerilor lui Carol al XI-lea

Costurile războiului de eliberare în urma căruia Gustav Vasa a ajuns pe tron erau covârșitoare – numai datoria față de Lübeck se cifra la 120 000 de mărci. Coroana nu avea cum să-și achite obligațiile din resurse proprii, iar țara era prea secătuită pentru a se mai strânge banii necesari din taxe. În aceste condiții, averile Bisericii atrăgeau ca un

magnet. Cu începere din 1523, Gustav Vasa s-a decis să determine Biserica să plătească o mare parte din cheltuielile conducătorilor țării. Beneficiile au fost sechestrate, „surplusul" a intrat în grija regelui, clerul a fost pus să acorde împrumuturi silite, iar din 1524 s-a dispus ca efectivele micii armate regale regulate să fie cazate în mănăstiri, pentru a se economisi banii cheltuiți până atunci de soldați pentru casă și masă. Ulterior măsura a fost extinsă și pentru mănăstirile de maici. Unui episcop care s-a plâns regele i-a răspuns: „Nevoia e mai presus decât legea; și nu doar decât legea omului, dar uneori chiar și decât cea a lui Dumnezeu".

Pe măsură ce situația financiară a regelui se înrăutățea, suveranul a început să acționeze împotriva proprietăților bisericești cu o lipsă de scrupule care a sfârșit prin a stupefia. El a revendicat pentru uz personal, în termeni cu totul îndoielnici, un așezământ important și i-a alungat pe călugări din mănăstirea respectivă, având grijă ca în prealabil să-i ordone vătafului să le fure argintăria. Regele a explicat că „ei înșiși îl rugaseră să le despovăreze conștiința deposedându-i de proprietăți". În 1526 el a cerut două treimi din toate veniturile acumulate de cler peste an, dar, pus în fața unei rezistențe înverșunate, a acceptat până la urmă o sumă forfetară de 15 000 de mărci. Apoi a trecut la vânzarea de beneficii, la însușirea împrumuturilor obținute sub presiune, la deturnarea fondurilor bisericești și chiar la modificarea testamentului unui mare demnitar al clerului, care nu-și lăsase toată moșia statului! Independența economică a Bisericii se destrăma în fața unui atac atât de nemilos, fiind chiar pe punctul de-a se prăbuși cu totul.

* Doctrinele luterane ajunseseră pentru prima oară în Suedia prin intermediul negustorilor din orașele hanseatice și al mercenarilor trimiși de la Lübeck în sprijinul lui Gustav Vasa în 1521. În 1524, primul cancelar al lui Gustav Vasa, Lars Andreae (la ora aceea un luteran convins, dar nedeclarat) a trimis o scrisoare celebră marii mănăstiri Vadstena. În cuprinsul ei cancelarul susținea că, dat fiind că Biserica era întreaga comunitate a credincioșilor, însemna că averea ei era a poporului și trebuia folosită pentru binele public. A fost un punct de vedere pe care Gustav Vasa l-a îmbrățișat fără rezerve. Pe rege nu-l interesa în mod special să se despartă de papalitate (cu excepția cazu-

lui în care s-ar fi făcut economii) și nici nu-l preocupau subtilitățile teologice ale „noilor doctrine numite ale lui Martin". Totuși, el a văzut în învățăturile reformaților o armă foarte puternică, cu ajutorul căreia ar fi dat impresia că acționa în numele unor principii când lua bani cu forța de la Biserică. Ca urmare, din considerente pur politice, Gustav și-a îngăduit să se ipostazieze în protector al reformaților. El le-a încurajat predicile și a devenit ocrotitorul lui Olaus Petri, primul luteran important născut în Suedia. Monopolul regal asupra tipăritului făcea posibilă apariția exclusivă a cărților religioase protestante, iar în 1526 a fost publicată *Utila instrucțiune*, primul dintre numeroasele texte suedeze ale lui Petri. Ea a fost urmată la scurt timp de traducerea Noului Testament și de cărți de uz curent în timpul slujbelor religioase. N-a trecut mult și liturghia a fost oficiată în suedeză, deși probabil că acest lucru s-a întâmplat doar la Stockholm, fiindcă numărul luteranilor era încă mic și limitat aproape în întregime la orașele de pe coasta de est înainte de 1527.

Avându-l în frunte pe tradiționalistul episcop Brask, Biserica a trecut la contraatac. Ea a apelat mai întâi la conservatorismul țărănimii, incitând-o fără eforturi în vederea unei primiri ostile a regelui cu ocazia vizitei efectuate la Uppsala în 1526 – „oamenii au strigat că voiau să-și păstreze călugării și să nu-i vadă alungați, preferând să-i țină ei pe casă și masă". Cel de-al doilea apel al Bisericii – la adresa nobilimii – a speculat temerile acesteia din urmă, potrivit cărora avea să fie următoarea sursă de bani a regelui. Episcopul Brask a inițiat personal discuții cu o parte dintre nobilii mai însemnați, în scopul formării unei coaliții care să-i apere pe *frälse*. Regele a destrămat ambele urzeli fără probleme. Pe urmă el i-a convins pe țărani că avea să le fie mai bine dacă puterea Bisericii asupra oamenilor avea să fie redusă, convingându-i totodată pe nobili cu promisiuni legate de câștiguri serioase atât pentru ei, cât și pentru coroană.

În 1527, când Gustav Vasa s-a decis să rezolve problema în cadrul *riksdag*-ului, Reforma făcuse deja pași în celelalte teritorii baltice. Riga, Reval-ul și Dorpat-ul erau în mare măsură protestante, ducii de Mecklenburg și Holstein priveau favorabil noile învățături, iar în Prusia Albert de Hohenzollern transformase teritoriile Cavalerilor

Teutoni într-un principat secular și preluase personal controlul asupra pământurilor ordinelor religioase. În Danemarca Frederic I evolua la rândul lui tot spre reformă. Cu toate acestea, și motivele lui – ca și ale lui Gustav Vasa – erau financiare și politice, nu ideologice.

b) *Riksdag*-ul de la Västerås, iunie 1527

Gustav Vasa a deschis întrunirea prezentând o Propunere (o dare de seamă regală despre starea țării) și cerând sfatul reprezentanților celor patru Stări – Biserica, nobilimea, bòrgerii și țărănimea. Într-o primă fază el a descris starea generală de îngrijorare (necazurile produse de *Daljunkare* ajunseseră la apogeu) și dificultățile de ordin economic cărora trebuia să le facă față – venitul anual de 20 000 de mărci al coroanei era mai mult decât insuficient pentru acoperirea unor cheltuieli estimate la 60 000. Gustav a subliniat cu hotărâre că veniturile cumulate ale coroanei și nobilimii nu depășeau o treime din cele ale Bisericii și a încheiat punându-și atuul pe masă, cu alte cuvinte amenințând că va abdica și că va lăsa Suedia să-și rezolve greutățile cum o știi, dar fără el:

> Nu mă mir că țăranii sunt nesupuși și neascultători când văd că se bucură de asemenea îmbărbătări. Dacă nu plouă, dau vina pe mine; dacă nu e soare, tot eu sunt vinovat. Nu am la ce altă răsplată să mă aștept pentru strădanii decât dorința voastră de-a mă vedea cu țeasta crăpată-n două, chiar dacă n-are nici unul destul curaj să rotească securea. Așadar, plătiți-mi ce-am jertfit din proprietatea mea de dragul acestui regat, iar eu o să-mi văd de drum și n-o să mă-ntorc niciodată în această patrie nerecunoscătoare.

După câteva zile de discuții, o dispută regizată între luteranul Olaus Petri și un reprezentant al ierarhiei bisericești și o manifestare emoțional-lacrimală a regelui, Stările au ajuns să ia deciziile pe care Gustav Vasa le avusese în vedere de la bun început. Aceste decizii au fost ratificate de către *råd* (Consiliul Regatului) și incluse într-un document cunoscut drept Protocolul de la Västerås. Prin intermediul lui,

Stările își afirmau loialitatea față de rege și împotriva tuturor trădătorilor, conveneau asupra unei reduceri drastice a puterii economice și politice a Bisericii, precum și asupra „deplinei bunăstări a nobilimii și coroanei", și-și consemnau convingerea că disputa arătase că reformiștii aveau dreptate, fiindcă nu făceau decât să predice Cuvântul lui Dumnezeu. Pentru orice eventualitate, reprezentanții Stărilor au adăugat că pe această bază nici regele și nici reformiștii nu puteau fi considerați eretici, iar în încheiere l-au rugat pe rege „să fie predicat Cuvântul lui Dumnezeu pretutindeni în regat". Regele a fost cumsecade și n-a mai abdicat, așa cum amenințase. Obținuse victoria.

* Tratativele de la Västerås au reprezentat un punct de cotitură în istoria Suediei. Lupta dintre Biserică și stat, declanșată în timpul domniei tânărului Herr Sten, se încheiase în avantajul decisiv al coroanei. Puterea episcopilor a fost spulberată de Ordonanța care a consfințit intrarea în vigoare a Protocolului. Aceștia au fost nevoiți să-și cedeze castelele regelui și să accepte limitele impuse de el asupra armatelor lor private. S-a argumentat că, date fiind reducerile de cheltuieli rezultate, episcopii nu vor mai avea nevoie de venituri atât de mari, iar Ordonanța prevedea că veniturile suplimentare aveau să fie transferate coroanei la un loc cu veniturile „superflue" (sau surplusurile) din catedrale, mănăstiri și alte așezăminte religioase. În toate cauzele, dimensiunea surplusului urma să fie stabilită în mod unilateral de către rege. Efectul acestei aprecieri a fost că Biserica nu a mai fost *frälse*, văzându-se în schimb supusă unei taxe permanente după bunul plac al monarhului.

După cum conchide Michael Roberts, „pierderile Bisericii au fost câștigurile coroanei". Însă Västerås a reprezentat doar un început pentru Gustav Vasta. În următorii doi ani s-a ajuns la o prăduire totală a pământurilor și veniturilor clerului parohial, precum și la confiscarea neîntreruptă a altor proprietăți bisericești. Regele s-a îmbogățit. El a reușit acest lucru fără împotrivire, cumpărându-i pe cei mai mulți dintre nobili, așa-numiții *frälse* din rândul mirenilor, cu o parte din pradă. Numeroase familii nobiliare dăruiseră cu generozitate pământuri și alte proprietăți Bisericii în trecut, iar în Ordonanța de la Västerås era scris negru pe alb că toate proprietățile donate de nobilime Bisericii cu

începere din 1454 urmau să fie restituite familiei donatorului fără nici un fel de despăgubiri. Amabil, regele a acceptat să preia proprietățile rămase de pe urma unor familii care muriseră sau dispăruseră în toată această perioadă! Câțiva nobili care erau mai puțin lacomi și cu inima ceva mai largă decât ceilalți au fost antrenați într-o insurecție populară bazată pe sprijinea practicilor și învățăturilor religioase tradiționale, care a izbucnit în Västergötland în primăvara lui 1529. Comisarii regali trimiși să vadă care erau plângerile oamenilor s-au întors și i-au comunicat:

1 Îi spunem Înălțimii Voastre adevărul... și anume că oamenii de rând nu se vor supune niciodată acelei doctrine [luteranismul] ... dacă nu vor fi constrânși s-o facă.

Negocierile au pus repede capăt revoltei. Regele i-a amnistiat pe toți cei implicați și a acceptat

1 Să fie întărite și păstrate toate bunele obiceiuri creștinești, iar erezia luterană și reaua lucrare ce le însoțesc să fie numaidecât înlăturate.

Cu toate acestea, regele nu era dispus să cedeze atât de ușor pe cât ar fi putut da impresia. Pragmatic ca de obicei, în momentul ratificării acordului el a recurs la o reformulare discretă, în urma căreia accepta în continuare să păstreze bunele obiceiuri creștinești și să proscrie erezia, dar asta doar

1 În concordanță deplină cu prevederile Protocolului de la Västerås, încuviințate și semnate de către *råd* și stările regatului.

Această formulare schimba fundamental sensul promisiunii făcute rebelilor.

c) Reforma în Suedia, 1530-1560

În Suedia Reforma nu a prins cheag în urma hotărârilor luate la Västerås. *Riksdag*-ul l-a absolvit efectiv pe Gustav Vasa de acuzațiile

de erezie, iar el a promis în schimb să păstreze practicile tradiționale ale Bisericii. Cu toate acestea, Protocolul a făcut posibilă Reforma, în sensul că a pus bazele a ceea ce avea să urmeze. Totul era o chestiune de interpretare a solicitării *riksdag*-ului, potrivit căruia din acel moment Cuvântul lui Dumnezeu trebuia să fie doar predicat și atâta tot.

Între timp, regele și-a continuat campania anticlericală, depășind cu mult cadrul autorizat de Ordonanță. În scurt timp el a ajuns să se convingă și că era conducătorul suprem al unei biserici subordonate statului și că avea dreptul să se comporte după bunul plac cu slujitorii acestei instituții. I-a schimbat pe episcopi după cum a vrut, a numit clerul parohial, i-a șicanat pe „preoții ce făceau umbră pământului degeaba" din adunarea canonicilor și s-a apucat să distrugă mănăstirile cu tot cu „șlehtele de ipocriți" care le populau. Construise în acest fel o veritabilă biserică națională. Totuși, încă nu se putea vorbi de o biserică disidentă, dat fiind că nu avusese loc o delimitare oficială de Roma.

Luteranismul se răspândea încet în Suedia, stimulat de o cantitate constantă de texte scrise de Olaus Petri și publicate sub patronajul regelui. Petri însuși era adeptul declarat al folosirii limbii materne în slujbele religioase:

> 1 Și noi, suedezii, îi aparținem tot lui Dumnezeu, la fel ca toate celelalte nații; iar limba ce-o vorbim de El ne-a fost lăsată. Și tot așa cum nu ne face vină mai mare decât altor nații, nici limba noastră n-o disprețuiește mai mult decât pe celelalte.

Mândria de-a fi suedez era un argument forte în ochii unei națiuni tinere, care-și obținuse recent independența, și fără îndoială că i-a atras pe mulți dintre șovăielnici la luteranism. În 1531, Laurentius Petri, fratele lui Olaus și luteran aidoma lui, a fost ales arhiepiscop de Uppsala în cadrul unei întruniri a clerului convocat în sesiune extraordinară de către rege. La drept vorbind, scaunul episcopal nu era liber, fiindcă Gustav Trolle era încă în viață, deși trăia în exil. Prin urmare, noul arhiepiscop a trebuit să fie hirotonisit fără consimțământul papei. Două zile mai târziu Petri a oficiat căsătoria regelui și încoronarea noii regine, moment care a însemnat că atât capul bisericii, cât și cel al statului s-au despărțit de Roma în deplină cunoștință de cauză.

* Dificultățile întâmpinate peste hotare și „revolta clopotelor" care a avut loc în Dalarna în 1530-1531 (vezi pagina 37) l-au determinat pe Gustav Vasa să ordone o încetinire a ritmului reformelor bisericii la începutul anilor 1530. În 1536 lucrurile s-au schimbat, întrucât noul rege al Danemarcei, Christian al III-lea, contribuise la o consolidare efectivă a Reformei la el în țară. Episcopii danezi au fost înlocuiți de „supraveghetori" și toate proprietățile Bisericii au fost confiscate de stat. Drept urmare, Christian a devenit popular printre principii protestanți din Germania și chiar s-a pus problema ca Danemarca să fie primită în Liga de la Schmalkalden. Gustav Vasa a început să creadă că o politică internă mai pronunțat luterană avea să-i aducă avantaje similare în afara granițelor. Pe durata următorilor ani tipografia regală a publicat o avalanșă de scrieri protestante. Printre ele s-a numărat și *Micul catehism* al lui Olaus Petri, nimic mai mult decât o traducere a operei lui Luther. Prima discuție care a avut loc în Suedia despre cheia de boltă a luteranismului (justificarea prin credință) a fost urmată de hotărârea consiliului național al bisericii de-a scuti clerul de obligativitatea celibatului.

În 1539 regele a decis că reformatorii luau prea multe hotărâri pe cont propriu, subminându-i autoritatea religioasă. El a avut o dispută violentă cu Laurentius Petri după ce acesta din urmă a refuzat să cedeze anumite venituri bisericești solicitate de suveran pentru uz lumesc. Gustav Vasa a dat frâu liber mâniei într-o scrisoare adresată arhiepiscopului:

1 Ne dăm prea bine seama cum ați vrea să fie: v-ar plăcea să tundeți oile și să folosiți singuri lâna. Dar despre păzitul turmei nu suflați o vorbă... ei bine, o să fiți predicatori, nu stăpâni!... Și nu cumva să vă treacă prin cap că vom ajunge să mai îngăduim
5 vreodată episcopilor să aibă-n mâini puterea sabiei.

Acuzațiile conform cărora Laurentius Petri și clerul lui ar fi fugit de lângă turma pe care-o aveau în grijă erau evident nefondate, punându-l într-o lumină proastă pe însuși Gustav Vasa, care în perioada aceea jecmănea biserica mai vârtos ca niciodată. Se facilitaseră condi-

țiile de însușire a bunurilor mobile și a banilor care aparțineau parohiilor, lucru valabil și pentru prevederile ce dădeau dreptul statului să preia mai multe zeciuieli ale bisericii pentru uz personal. Înfuriați din cauza atacului lansat asupra lui Laurentius Petri, reformatorii au răspuns criticând în mod public lăcomia regelui, iar într-o predică vestită pe tema *Vorbelor de ocară* Olaus Petri a mers până la a-l acuza pe suveran de corupere a poporului prin folosirea excesivă a limbajului trivial. În replică, regele a poruncit clerului să predice supunerea în fața puterii lumești și i-a interzis lui Petri să mai folosească tipografia regală.

* În august 1539 ostilitățile au luat sfârșit cu ocazia unui consiliu bisericesc convocat de arhiepiscop și prezidat de cancelar. Intenția lor era să găsească un compromis legat de doctrină și de conducerea Bisericii, iar soluția să fie acceptabilă pentru reformatori, tradiționaliști și rege deopotrivă. Conform temerilor, întrunirea s-a soldat cu un eșec. În decembrie Gustav Vasa s-a decis să intre în acțiune. El a promulgat „din deplinătatea puterii noastre regești" un set de reglementări referitoare la conducerea Bisericii. Aceasta urma să se transforme într-un departament de stat în fruntea căruia avea să fie instalat un *superattendent* ce urma să exercite în numele regelui controlul asupra episcopilor și a clerului în toate chestiunile spirituale. *Superattendent*-ul putea să numească sau să demită diverși membri ai clerului după cum credea de cuviință, asistat în funcție de o serie de oficialități de rang redus, subordonate ierarhic. Întreaga viață bisericească, începând cu morala clerului și terminând cu oficierea slujbelor, avea să fie organizată și direcționată de suveranul laic. Regele și-a exprimat intenția de-a fi autoritatea supremă a Bisericii într-o scrisoare adresată țăranilor din provincia Uppland. După ce s-a comparat pe sine cu Moise, iar poporul cu israeliții nerecunoscători, el a scris următoarele:

1 În ce vă privește, aveți grijă de case, de pășuni și ogoare, de neveste și copii, de oi și de vite, și nu ne mai spuneți ce să facem sau să zicem despre conducere și religie, căci se cuvine ca regele creștin și pământean, în numele lui Dumnezeu (și din toate rațiunile firii) să dea legi pentru voi și pentru toți supușii, pe câtă vreme voi veți trage nădejde să scăpați de pedeapsă și de augus-

ta furie numai ascultându-ne porunca în toate, lumești și spirituale deopotrivă.

Gustav Vasa știa că reformatorii nu aveau să accepte controlul statului asupra Bisericii fără să se lupte. El s-a decis să joace pe cartea timorării, iar în 1539 i-a acuzat de înaltă trădare pe Olaus Petri și pe Lars Andreae, fostul lui cancelar. A fost desemnat un tribunal prezidat de cancelarul în exercițiu Conrad Pyhy, în timp ce Laurentius Petri a fost silit să joace rolul unuia dintre judecători. Împotriva celor doi au fost formulate acuzații dintre cele mai ciudate. Tribunalul i-a găsit vinovați și i-a condamnat la moarte, dar, vrând să dea un exemplu, regele nu a semnat executarea sentinței, preferând în schimb aplicarea unor amenzi substanțiale. Lars Andreae a trăit departe de lume până la momentul oportun, a reintrat în grațiile regelui și a fost numit pastor al Bisericii Mari din Stockholm.

În ianuarie 1540 un ordin regal emis în virtutea „înaltei și deplinei puteri a Maiestății Noastre" a impus doctrina și slujbele reformate tuturor bisericilor sudeze. În același document i s-a ordonat *superattendent*-ului să organizeze o inspecție oficială în toată țara, ca să se asigure de uniformitatea credinței și a practicilor. În 1541 a fost publicată o traducere completă a Bibliei ca să existe un temei scriptural pentru „simpla predicare a Cuvântului lui Dumnezeu" unui popor care devenise, cel puțin oficial, protestant.

Aceste schimbări nu au fost acceptate pretutindeni fără împotrivire. Provincia Småland, un veritabil bastion al catolicismului, a fost teatrul unei revolte care-a izbucnit în 1542 în semn de protest față de inspecția împilătoare a *superattendent*-ului și față de spolierea atât de masivă a bisericilor, „încât nu va trece mult și va fi totuna să te afunzi în inima codrului sau să intri într-o biserică". Optzeci și cinci la sută din argintăria bisericilor din întreaga provincie a fost confiscat, fiind luate până și veșmintele preoțești și podoabele de la altar, care urmau să fie tăiate de regină ca să croiască haine pentru ea și pentru copii. Cu toate că au existat nemulțumiri sociale și economice, revolta care-a urmat poate fi considerată echivalentul suedez al Pelerinajului Englez al Iertării. Ea a fost condusă de Nils Dacke, un fermier care încălcase legea

vânând în locuri nepermise. Aceasta s-a dovedit a fi un conducător de gherilă inspirat, iar într-o primă fază a repurtat mari succese. Armata lui țărănească n-a putut fi înfrântă până în martie 1543, întrucât, așa cum s-au plâns autoritățile, „țăranii nu vor să iasă în câmp deschis, cum e obiceiul în lupta dreaptă, și cum le iau urma oamenii noștri [mercenarii casei regale], cum se pierd prin păduri ca lupii". După câteva luni Dacke a fost trădat și ucis. Lipsită de conducerea lui, revolta a fost înăbușită fără probleme.

* În 1544 Gustav Vasa a convocat *riksdag*-ul ca să gireze retroactiv introducerea Reformei în Suedia. Nici una dintre stări, nici măcar clerul, nu a ridicat obiecții, susținând toate schimbările efectuate de rege. Cei prezenți au convenit că „practicile papistășești" trebuiau interzise și că toți oponenții reformei vor fi considerați „eretici și păgâni". După aceea stările au promis „să nu se abată nicicând de la doctrinele precumpănitoare", deși s-a păstrat cu bună știință o relativă ambiguitate în legătură cu natura exactă a acelor doctrine. Această ambiguitate era o reflectare a vederilor lui Gustav Vasa însuși. Interesul lui pentru Reformă nu era doctrinar, ci politic și economic. Preocupările lui erau supremația regală și consolidarea unității naționale în jurul tronului prin distrugerea eventualelor puteri rivale și preluarea bogățiilor ei sub control propriu. Dacă reușea să atingă acest obiectiv, regele nu vedea de ce și-ar fi împins țara în dispute și disensiuni legate de doctrine. Reforma suedeză a fost în egală măsură seculară și moderată. În pofida inspecțiilor *superattendent*-ului, nu au existat tentative reale de impunere a uniformității credinței și a practicilor, iar în multe zone rurale vechile valori catolice continuau să existe netulburate.

La sfârșitul domniei sale, Biserica aproape că nu mai avea nici un fel de averi. În schimb, câștigurile regești erau uriașe: în pivnițele suveranului fuseseră depozitate șase tone și jumătate de argint, în proprietatea lui trecuseră mii de ferme și alte proprietăți bisericești, iar noile taxe și obligații impuse clerului vărsaseră sume imense în vistierie. În ciuda primelor promisiuni, regele a avut grijă să cedeze nobilimii doar o foarte mică parte din pradă. El a reținut pentru sine aproape tot ce dobândise și tocmai această nouă avere i-a dat posibilitatea să schimbe caracterul monarhiei suedeze.

3. Supremația regală – Statul

a) Monarhia

În 1523, când a ajuns rege după ce-a condus cu succes lupta de eliberare, Gustav Vasa a fost ales de nobilime în lipsa oricărui contracandidat. Au existat anumite îndoieli despre cât era de potrivit, dat fiind că legăturile cu familia Sture erau îndepărtate, iar originea lui era, cum sigur recunoscuse, „destul de umilă". La alegerea lui a contribuit decisiv averea negustorilor din Lübeck, lucru de care Vasa a fost pe deplin conștient. Ca urmare, țelurile vieții lui au fost să-și legitimizeze și să-și păstreze poziția în țară și peste hotare, precum și să facă din familia sa dinastia regală ereditară a Suediei, având rolul de cap al Bisericii și totodată al statului. Lipsa de scrupule i-a permis să-și îndeplinească obiectivele politice, iar istețimea probată i-a dat prilejul să-și aplice în practică aproape toate deciziile într-un cadru constituțional.

În 1526 au apărut primele semne care arătau că regele se gândea la înființarea unei monarhii ereditare, numai că ducerea la îndeplinire a acestei idei a avut loc abia după victoria triumfătoare împotriva Bisericii. În 1540, în prezența regelui și a celor doi fii mai mari, Eric și Johann, doisprezece membri ai *råd*-ului (Consiliul) și trei episcopi au jurat pe sabia scoasă din teacă a regelui că aveau să-i fie credincioși nu doar lui, ci și urmașilor săi naturali. Întinzând lama săbiei spre ei, suveranul a declamat:

> În numele lui Dumnezeu Tatăl, al Fiului și al Sfântului Duh, amin. Fie ca prin grația și puterea divină a lui Dumnezeu Atotputernicul, hărăzite și încredințate nouă și vlăstarelor noastre cerești din generație în generație, să domnim asupra voastră și asupra tuturor supușilor noștri, pentru care întindem această sabie a dreptății spre a vă rosti cu jurământ și a depune mărturie.

Acest concept de suveranitate a fost întâmpinat cu mari rețineri de către generația mai veche, care a deslușit în el implicații nu doar ale dreptului divin, ci și ale unui absolutism în fază incipientă. Părerea

generală a fost că vinovat de acest import de idei era germanul Pyhy, consilierul regelui și totodată cancelarul Suediei (vezi pagina 45). Cu toate acestea, Gustav Vasa începuse să sporească drepturile regești cu câțiva ani înainte de proprietatea asupra pământurilor. În 1535 el a lăsat să se înțeleagă că toate terenurile nerevendicate din țară (izlazurile și pârloagele) aparțineau coroanei, declarând pe față mai târziu că:

1 Pământul care stă necultivat și nedelimitat aparține lui Dumnezeu, nouă, regatului Suediei și nimănui altcuiva.

În 1539 discursul lui s-a schimbat din nou, lăsând de data asta impresia că proprietarul unic al tuturor pământurilor era coroana, iar posesorii din acea perioadă nu făceau decât să beneficieze temporar de roadele lor.

Jurământul din 1540 a obligat *råd*-ul să se conformeze principiului monarhiei ereditare, iar din acel moment Gustav Vasa s-a autointitulat „rege ereditar". Această idee a eredității nu era ceva nou. Cu ani în urmă, în 1526, pe când își căuta o soție, Gustav Vasa a convins *råd*-ul să accepte ca fiii proveniți din căsătoria lui să aibă prioritate la succesiune. În 1537 *råd*-ul se declarase de acord ca, în cazul în care regele murea, comandanții castelelor să arate supunere și loialitate fiului cel mare Eric „și nimănui altcuiva". În 1544 urzelile lui Gustav Vasa au rodit fiindcă, la sfatul *råd*-ului, *riksdag*-ul a acceptat încheierea unui Pact Succesoral. Documentul îi obliga pe oameni să-i fie credincioși lui Gustav Vasa și moștenitorilor lui de sex bărbătesc în virtutea dreptului de primogenitură, „pentru menținerea liniștii în țară și consolidarea tronului". Iată, așadar, cum a ajuns Suedia să aibă o monarhie ereditară, debarasându-se de toate limitările asociate monarhiei elective. Avusese loc o revoluție constituțională dusă la îndeplinire pe cale pașnică și în același timp se asigurase supremația regală.

b) *Råd*-ul și *Riksdag*-ul

În chestiunile importante, indiferent dacă erau de natură politică sau religioasă, Gustav Vasa a avut grijă de fiecare dată să-și ia măsuri de

precauție, obținând sprijinul constituțional al *råd*-ului sau al *riksdag*-ului pentru deciziile luate (chiar dacă ulterior a depășit frecvent limitele stabilite în mod expres).

Råd-ul era Consiliul de Stat sau Consiliul Regatului și apăruse cel mai târziu în secolul al XIV-lea. El era compus din reprezentanți ai marilor familii nobiliare și i-a inclus și pe episcopi până în 1540. Rolul său inițial era cel al unui câine de pază, ceea ce însemna că trebuia să împiedice orice extindere a prerogativelor regale și să vegheze la respectarea și aplicarea legii. Acest lucru s-a modificat în 1527, la încoronarea lui Gustav Vasa, când jurământul rostit de *råd* nu a inclus obligația tradițională de-a funcționa ca arbitru între rege și popor, iar accentul a fost pus pe datoria de-a fi loial doar regelui.

Riksdag-ul (Stările sau Dieta) apare pentru prima dată spre sfârșitul secolului al XV-lea. Originile sale sunt obscure, însă probabil că a prins contur din practica de-a include și reprezentanți ai celorlalte clase ori de câte ori *råd*-ul se întrunea în situații speciale. Gustav Vasa a folosit intens *riksdag*-ul ca pe o modalitate de-a ține sub control nobilimea și Biserica și totodată ca pe-o sursă de autoritate constituțională pentru propriile acțiuni. Conform părerii sale, suveranul nu a domnit doar la modul tradițional – *med råds råde* (cu sfatul consiliului) – ci și „prin voința poporului, exprimată legal de către reprezentanții întruniți".

c) Administrația

În 1538, când a venit din Germania în Suedia, Conrad Pyhy a fost o mană cerească pentru Gustav Vasa. De ani buni țara era condusă *ad-hoc* și totul se făcea sub semnul improvizației. În afară de rege și câțiva secretari, funcționari și casieri, aparatul administrativ era inexistent. Vechile demnități importante ale statului, ca de pildă cele de general sau mareșal, își pierduseră masiv din însemnătate și de multe ori nu erau exercitate de nimeni. *Råd*-ul se întrunea doar când era convocat de rege pentru consilierea într-o chestiune specială, nefiind preocupat să vegheze permanent la bunul mers al treburilor în stat. „Cancelaria" era oricare loc unde regele sau secretarii lui redactau scrisori oficiale, pe

când „vistieria" era pur și simplu o încăpere în care oamenii însărcinați de rege plăteau diverse sume de bani. Majoritatea chestiunilor legate de guvernare erau soluționate verbal, cu toate că unele au apucat să fie consemnate pe hârtie – marea serie a Registrelor lui Gustav Vasa a fost o sursă neprețuită de informații pentru istoricii suedezi. Totuși, nu exista o conducere necentrală permanentă, oficialii mulțumindu-se să-l urmeze pe rege ori de câte ori acesta se deplasa prin țară.

În mod normal, ar fi trebuit angajați secretari care să redacteze documente sau să formuleze scrisorile regelui în germană, latină sau suedeză. Dar secretarii – îndeosebi cei care știau germana – erau greu de găsit, întrucât învățământul din Suedia era foarte slab dezvoltat. Regele și *råd*-ul deplângeau neîncetat starea școlilor care se găseau în continuare sub controlul Bisericii și decădeau de la o zi la alta din cauza lipsei fondurilor. În ciuda acestor lamentări, s-a făcut foarte puțin pentru îmbunătățirea învățământului, chiar dacă suveranul însuși s-a plâns de nivelul precar al candidaților disponibili pentru serviciul regal:

> Vedem că oamenii ce ne sunt trimiși să ne ajute în slujbele înalte sunt aproape la fel de slabi pentru asemenea îndatoriri ca aceia ce se îndeletnicesc cu broderia din perle sau cu țesutul firelor de aur... Cum e posibil și cum putem îngădui să lăsăm să se ocupe de trebile însemnate ale regatului asemenea oameni de tot disprețul și de nici o trebuință, care nu au nici onoare, nici cinste și nici glagorie prea multă, ei bine, lăsăm să vă rostiți cu judecată singuri.

Această penurie de candidați nativi potriviți era cu atât mai serioasă cu cât străinii nu erau tentați să intre în serviciul lui Gustav Vasa și nici chiar să ocupe funcțiile cele mai înalte. O curte unde regele era violent și suspicios (vezi pagina 50) prezenta pericole prea mari. În 1530 suveranul l-a încercat pe Olaus Petri în funcția de cancelar, însă trei ani mai târziu a fost silit să-l schimbe fiindcă, potrivit cuvintelor sale veninoase, Petri era la fel de util „ca o vacă de lapte la războiul de țesut sau un catâr pus să cânte la lăută". Pentru o perioadă de timp regele a fost nevoit să-și scrie singur scrisorile – „Numai Dumnezeu

știe prin ce clipe grele și stânjenitoare trecem uneori. Când trimitem scrisori în limba germană (pe care de multe ori n-o putem ocoli), câteodată sunt scrise mulțumitor, alteori însă nu", iar asta „cu toate orele acelea în care ne stoarcem creierii".

d) Conrad Pyhy

Conrad Pyhy provenea dintr-o cunoscută familie germană și era educat, inteligent, capabil și ambițios. Pyhy era totodată soldat și doctor în dreptul roman și fusese folosit de Carol al V-lea în misiuni militare, dar și diplomatice. Lucrul cel mai important era că dobândise experiență practică în domeniul administrativ pe vremea când se ocupase de terenurile Habsburgilor. Pyhy a acceptat oferta de-a deveni cancelar al Suediei în august 1538.

El a decis imediat că administrația centrală trebuia să funcționeze independent de persoana regelui și a început prin a înființa un Consiliu de Conducere menit a fi nu doar organul executiv central, ci totodată și curte de apel. Conform prerogativelor sale executive, Consiliul trebuia să desfășoare o activitate permanentă, să ia decizii în mod colectiv și să țină locul regelui când acesta nu era în țară. De fapt, acest organism avea să devină la un moment dat un *collegium*, respectiv un colegiu sau birou de conducere. Cancelaria a fost reorganizată corespunzător, având o secție germană și o alta suedeză, iar în cadrul vistieriei sau Trezoreriei au fost angajați oameni noi (administratori de profesie, recrutați din rândurile aristocrației) care trebuiau să primească bani, să-i gospodărească și să supravegheze modul cum erau cheltuiți. Acest sistem de consilii a fost completat ulterior prin înființarea unui Consiliu de Război și a unui Consiliu Bisericesc, ultimul sub conducerea *superattendent*-ului. Conducerea în teritoriu a fost la rândul ei modernizată și reorganizată. Primul nou organ al administrației locale s-a instalat în 1540 în provincia Västergötland. În fruntea lui se afla un *ståthållare* (guvernator general), adică un înalt demnitar public plătit direct de stat.

Totuși, aceste schimbări nu au fost asimilate corespunzător. Vechiul *råd* nu a încetat să existe, regele nu a acceptat reformele la nivelul Trezoreriei, Consiliului Bisericesc s-a întrunit o singură dată,

Consiliul de Război nici măcar atât, iar experimentul din Västergötland nu a fost extins la nivelul celorlalte provincii. Reformele lui Pyhy au fost prea ciudate, prea străine și prea bruște. Dacă li s-ar fi dat timp suficient, ar fi putut reuși; însă Pyhy nu s-a bucurat de răgazul necesar și a fost discreditat în septembrie 1543, în parte și ca urmare a rebeliunii lui Dacke. Tocmai se întorcea dintr-o misiune în Franța când a primit ordin de la Gustav Vasa să strângă patru mii de mercenari care să lupte împotriva lui Dacke. Pyhy a mers dincolo de instrucțiunile primite, a pretins că are mandat din partea regelui, și-a amânat întoarcerea în Suedia și – mai grav – a început negocierile personale și neautorizate, în urma cărora Gustav Vasa ar fi trebuit să intre în război cu împăratul. După ce s-a întors în țară și s-a aflat cu exactitate ce făcuse, Pyhy a fost arestat și a rămas închis până în 1553, când a murit. Căderea lui a coincis cu prăbușirea proiectelor la care lucrase. Consiliul de Conducere a dispărut, fiind înlocuit de *råd*, iar de Consiliul de Război și de cel Bisericesc nici nu s-a mai auzit.

e) Dezvoltarea militară

În 1544, în cadrul aceleiași întruniri unde monarhia a fost declarată ereditară și s-a confirmat supremația regală în fața Bisericii, *riksdag*-ul a fost supus presiunilor exercitate de suveran pentru introducerea unor taxe, având drept scop dezvoltarea militară, mai cu seamă în condițiile instabilității din Europa de Nord. Rebeliunea lui Dacke arătase cât de nepregătiți (și totodată cât de costisitori) erau mercenarii germani în fața tacticilor de gherilă adoptate de țărani. Gustav Vasa s-a decis asupra unui experiment îndrăzneț, care urma să aibă efecte importante. El a înființat prima armată națională regulată din Europa, adică o forță permanentă, care la nevoie putea fi folosită și în scopuri ofensive, nu doar pentru apărarea țării. Majoritatea bărbaților erau pregătiți să meargă sub arme, trăind acasă pe timp de pace și primind sume prelevate din taxe sub formă de soldă. Totuși, unii dintre ei erau folosiți în serviciul garnizoanei, existând și un număr restrâns de bărbați ce alcătuiau un regiment de elită, care beneficia de instrucție permanentă. La început recrutarea a fost voluntară, însă când s-a constatat că rezul-

tatele acestui sistem au fost sub așteptări s-a introdus serviciul militar obligatoriu. În 1560 trebuia să existe câte un recrut la fiecare zece țărani, iar cei încorporați își efectuau stagiul militar în țară sau peste hotare, conform necesităților de moment.

4. Afacerile externe

Pe întreaga durată a domniei sale, pe Gustav Vasa l-au preocupat în mod special menținerea pe tron și siguranța regatului. Ca urmare, politica lui externă a fost esențialmente defensivă, spre deosebire de cea a aproape tuturor succesorilor lui.

a) Relațiile cu Lübeck-ul și Danemarca, 1523-1560

Datoria față de Lübeck și modul în care putea fi achitată au dominat politica externă a lui Gustav Vasa pe durata celei dintâi jumătăți a domniei. În primii cinci ani nu s-a plătit aproape nimic, iar în 1528 era deja limpede că Lübeck-ul începuse să-și piardă răbdarea cu Suedia. A existat o încercare de-a se strânge bani solicitându-i-se fiecărei parohii să doneze cel mai mare clopot pe care-l avea. Tentativa a dus la o revoltă serioasă în Dalarna și a fost nevoie de toată elocvența și viclenia regelui pentru ca ostilitățile să se încheie pașnic.

Moartea lui Frederic I din 1533 și disputa succesorală au aruncat Danemarca în anarhie și le-au dat prilejul celor din Lübeck să manipuleze evenimentele din zona Baltică. Aceștia și-au declarat sprijinul pentru fostul suveran Christian al II-lea, întemnițat în Danemarca, și s-au pronunțat nu doar în favoarea reinstalării lui pe tron cu drept temei, ci și a reînființării Uniunii de la Kalmar. Lübeck-ul a cerut în același timp răsturnarea lui Gustav Vasa și înlocuirea lui cu Svante Sture, fiul mai mic al lui Herr Sten, care rămăsese în viață și căzuse oportun în mâinile celor din orașul hanseatic. Rezultatul a fost că Danemarca și Suedia au încheiat un tratat de apărare reciprocă împotriva dușmanului comun care era Lübeck-ul.

Deși raporturile dintre Gustav Vasa și Christian al III-lea, noul rege al Danemarcei, nu erau nici pe departe cordiale, cei doi monarhi

au reușit să colaboreze relativ armonios în timpul războiului împotriva Lübeck-ului, care a început în 1534. Noua flotă pe care o construise Gustav în deceniul precedent a jucat un rol important în conflict și a repurtat o victorie substanțială. În 1536 Christian a făcut pace cu Lübeck-ul, iar în vara anului următor între Suedia și Lübeck a fost încheiat un armistițiu pe cinci ani, care a șubrezit decisiv privilegiile comerciale de care se bucurase orașul cu începere din 1523. În ciuda temerilor neîntrerupte pe care le nutrea Gustav Vasa cu privire la intențiile Lübeck-ului, orașul nu avea să mai reprezinte niciodată un pericol pentru Suedia.

Anii 1550 au consemnat o renaștere a naționalismului danez și o reînviere a speranțelor pe care și le făcea Danemarca în legătură cu restaurarea Uniunii de la Kalmar. Deceniul a fost marcat de o serie de dispute între Suedia și Danemarca, legate de cine trebuia să perceapă taxe pentru laponii nomazi din nordul îndepărtat, precum și de discuții înverșunate referitoare la diverse subtilități heraldice care atingeau delicata chestiune a onoarei naționale. În 1557 Gustav Vasa a descoperit că regele Christian al III-lea introdusese cele trei coroane ale Suediei într-unul dintre sferturile blazonului danez. Disputa a devenit una literară, în care istoricii oficiali ai ambelor țări au lansat atacuri și contraatacuri, și a luat sfârșit prin publicarea *Istoriei goților* în varianta suedeză (vezi pagina 163). Cât timp Christian al III-lea a fost în viață, totul s-a redus la un război al cuvintelor, dar în timpul succesorului său, Frederic al II-lea, un personaj notoriu pentru „insolență și maniere îngrozitoare", relațiile suedezo-daneze aveau să se deterioreze grav. Cu toate acestea, Gustav Vasa nu a mai apucat să asiste la o asemenea întorsătură.

b) Relațiile cu Moscova

Deși cuvântul „Rusia" este folosit frecvent de istoricii care scriu despre secolele al XVI-lea și al XVII-lea, e mai corectă folosirea numelui „Moscova" până în 1721, când Petru cel Mare s-a autointitulat „Împărat al Tuturor Rusiilor".

La începutul secolului al XVI-lea, moscoviții au reușit să profite de declinul Ligii Hanseatice și al Cavalerilor Teutoni și s-au extins

spre est, în direcția Mării Baltice. Obiectivul lor principal era să distrugă controlul strâns pe care-l exercitau orașele hanseatice asupra comerțului dintre Moscova și negustorii occidentali. Primul val al extinderii moscovite a silit Hansa să se retragă din Novgorod și Pskov și a determinat mutarea *entrepôts*-urilor în orașele livoniene Reval, Narval, Riga și Dorpat (vezi harta de la pagina 9). Livonienii au profitat din plin de ocazie și au impus taxe de tranzit foarte ridicate pentru tot ce ajungea la (sau pleca din) Moscova prin aceste orașe. În anii 1540 ei interziseseră aproape cu desăvârșire comerțul direct cu Moscova prin vest.

Gustav Vasa a sperat să speculeze situația în favoarea Suediei și să devieze comerțul ocolind Livonia și folosindu-se de Finlanda. În acest scop el a înființat orașul Sandhamn (cunoscut ulterior drept Helsingfors), dar, chiar în timp ce acesta era pe cale să devină un centru comercial puternic, a izbucnit războiul dintre Moscova și Suedia. Și în trecut existaseră ciocniri între cele două țări, ca urmare a conflictelor frontaliere declanșate de faptul că Suedia colonizase o parte din Karelia, depășind granița estică fixată printr-un tratat încheiat la începutul secolului al paisprezecelea. Cu începere din 1510 și o dată cu semnarea unui tratat de pace pe șaizeci de ani, relațiile dintre cele două state fuseseră relativ amicale, însă în anii 1540 raidurile de la graniță au redevenit frecvente. Suedezii erau conștienți că aveau o poziție vulnerabilă, dar Gustav Vasa a acționat cu lipsa de scrupule care-l caracteriza și a îngăduit producerea unui fals care prezenta granița fino-moscovită mai spre est decât era în realitate. Cosmetizând convenabil datele, el i-a încurajat pe coloniștii finlandezi să pătrundă și mai adânc în Karelia. Așa cum era de așteptat, situația a degenerat în război în 1554. După trei ani de lupte neconcludente a fost semnat un tratat la fel de puțin relevant, în urma căruia relațiile dintre Suedia și Moscova au rămas cam aceleași.

* La sud de Golful Finlandei se afla teritoriul Cavalerilor Livonieni, urmașii acelor Cavaleri care creștinaseră și colonizaseră regiunea. Inferiori numeric și lipsiți de eficiență administrativă și militară, aceștia erau în declin la mijlocul secolului al XVI-lea.

Ivan al IV-lea de Moscova, care emitea pretenții la Livonia, a profitat de disensiunile interne din zonă în 1557 și a lansat un atac

armat. Succesul lui a fost imediat, iar capturarea orașului Narva din 1558 a făcut ca până la urmă Moscova să aibă un port la Baltica și să exercite un control direct asupra propriilor schimburi comerciale cu țările vestice. Gustav Vasa a încercat să intervină. Planul lui era să transforme fortăreața suedeză Viborg în noul centru al comerțului est-vest. Însă din cauza faptului că a insistat asupra unor taxe vamale și de altă natură foarte mari, tentativa lui a dat greș. Dat fiind că războiul din Livonia continua, Cavalerii Livonieni au cerut ajutorul Poloniei și al Danemarcei, dar înfrângerea decisivă din 1560 a pus capăt puterii militare a Ordinului. Implicarea daneză în Livonia era un pericol evident pentru Suedia. Gustav Vasa a avut de gând să acționeze, dar vârsta înaintată și boala l-au făcut să se răzgândească. Cu toate acestea, al doilea său fiu, Johann, duce de Finlanda, a sesizat că avea prilejul să dezvolte o politică externă expansionistă pe cont propriu în sudul Mării Baltice și a făcut un pas pe care un istoric l-a apreciat drept:

> 1 Unul dintre cele mai mari puncte de cotitură din istoria Suediei... care, cu o inevitabilitate bine simulată, avea să ducă la întemeierea, extinderea și în cele din urmă prăbușirea Imperiului Suedez al Balticii.

5. Gustav Vasa – omul și realizările

Gustav Vasa nu a fost un personaj atrăgător. Era iute la mânie, șiret, lipsit de scrupule, predispus la schimbări bruște ale stării de spirit, arogant, neîndurător și animat de suspiciuni patologice față de toți cei din jur. Nu admitea nici un fel de opoziție și avea întotdeauna la îndemână un ciocan, gata să-l pedepsească pe loc pe imprudentul care emitea vreo critică sau încerca să nu-i dea ascultare. Nici membrii familiei nu erau la adăpost de aceste crize de furie – zvonurile spun că prima lui soție ar fi murit în urma unei lovituri de ciocan și de multe ori, când îi cedau nervii, smulgea smocuri întregi din părul propriilor fiice. Toți cei care lucrau pentru el îi știau de frică.

Cu toate acestea, când nu cădea pradă unui asemenea acces de mânie neagră, putea fi acel companion fermecător și spiritual pe care-l

evoca nepotul lui, Per Brahe, chiar dacă el însuși a recunoscut că i-a fost imposibil să fie un observator imparțial:

> Un om extrem de iscusit, cu o mare înțelegere și multe daruri princiare... cu o vorbă bună pentru fiecare, indiferent cât erau de numeroși... pătrunzător și ager, neînfricat și virtuos, cu o judecată dreaptă și cinstită, iar în multe lucruri lesne de înduioșat... cu totul vrednic să poarte coroana...

Brahe l-a descris ca fiind „de înălțime potrivită, cam în jur de șase picioare", și având păr cânepiu, un cap rotund cu o barbă blonzie, ochi sfredelitori și o înfățișare sănătoasă. Îi plăcea traiul bun și se dădea în vânt după haine frumoase. Raportată la standardele apusene, curtea lui nu era din cale-afară de cultivată, deși Gustav a apelat la serviciile câtorva pictori – primul tablou regal suedez este opera unui artist german în anul 1542 – și a păstrat lângă el o orchestră de șaisprezece persoane, fiindcă era îndrăgostit de muzică și știa să cânte la lăută. Nobilii erau încurajați să vină la curte „spre a învăța cum să se poarte", în așa fel încât să nu semene cu „o adunătură de văcari", iar lumea să vadă „că noi, suedezii, nu suntem deloc mai porci sau mai țapi ca ei". În acest scop, după cum ne spune Brahe, „s-a fixat o oră în fiecare după-amiază când toți nobilii se cuvenea să se vadă cu doamnele, iar muzicienii regelui îi însoțeau cu cântul".

Gustav Vasa a avut o energie debordantă, un remarcabil simț practic și o putere de muncă uriașă. El și-a sfătuit propriii fii următoarele:

> Dați atenția cuvenită tuturor lucrurilor, îndepliniți-le degrabă și țineți-vă de ele, fără să lăsați nimic pe-a doua zi. O hotărâre neîndeplinită atunci când se cuvine e ca un nor fără ploaie în toiul secetei.

Cea mai mare calitate politică a lui Gustav, moștenită de aproape toți descendenții, a fost darul vorbirii iscusite. Gustav era un orator înnăscut, un demagog care-și putea influența ascultătorii după

bunul lui plac. Din păcate, urmașii lui de pe durata următoarelor două secole au preluat totodată, mai mult sau mai puțin, o trăsătură mult mai puțin deziderabilă – e vorba de o anumită doză de nebunie. În rândul rudelor sale apropiate, tatăl lui avusese un temperament foarte violent, din cauza căruia avusese de suferit întreaga familie, iar dintre cei patru fii care au ajuns la maturitate unul a fost dezechilibrat de mic copil, pe când al doilea avea perioade de rătăcire în care comportamentul lui era cel al unui criminal scelerat. Cât despre ceilalți doi, ei pot fi caracterizați eufemistic ca fiind instabili emoțional.

Cum s-a autoapreciat Gustav Vasa? De multe ori s-a considerat o copie fidelă a lui Moise și și-a comparat supușii recalcitranți cu israeliții nerecunoscători. În ultimul discurs rostit în plenul *Riksdag*-ului în 1560, Gustav a bătut monedă pe această temă, vorbind despre sine ca despre „o unealtă a lui Dumnezeu" și asemuindu-se regelui David din Vechiul Testament. Adevărul este că David a fost prototipul lui Gustav Vasa pentru ambele sale roluri preferate – pe de o parte tânărul erou aflat în luptă cu un dușman puternic, pe de alta figura patriarhală de mai târziu, conducătorul venerat al țării și întemeietorul dinastiei regale.

Cum îl văd istoricii pe Gustav Vasa? În general se acceptă ideea că, în ciuda unui comportament adeseori detestabil, a fost un rege mare și a devenit pe bună dreptate o legendă. Atât suedezii, cât și străinii consideră că domnia lui a fost una a marilor realizări. În mai puțin de patruzeci de ani Suedia s-a schimbat radical, devenind aproape de nerecunoscut, iar principalul merit îi revine lui Gustav Vasa și nimănui altcuiva. Așa cum s-a spus, „ce-și punea în gând, aia făcea".

Care au fost principalele realizări? E adevărat că nu toate au fost inovații absolute. O bună parte din munca de consolidare a monarhiei a fost o continuare a demersurilor începute, dar nefinalizate, de familia Sture. Numai că acestora le-au lipsit elanul și hotărârea pe care Gustav le avea din belșug și care l-au ajutat să iasă cu bine din atâtea și-atâtea încercări. Domnia lui a fost cu totul personală – a fost implicat în absolut tot ce s-a întâmplat și aproape toate deciziile i-au aparținut exclusiv. A domnit peste Suedia ca și cum întreaga țară ar fi fost moșia lui, iar acest lucru este demonstrat cel mai bine de felul în care s-a ocupat de economie.

Primele tulburări civile și războaie externe au dus la însemnate datorii regale. Cu toate acestea, în cea de-a doua parte a domniei Gustav Vasa nu numai că era solvabil, dar putea să pună deoparte sume mari de bani pești pentru cazurile de forță majoră. O parte din acest surplus era alcătuită din banii obținuți de la Biserică, însă restul se datora doar administrării bune și atente a regelui. În anii 1550 nu era deloc neobișnuit ca venitul lui anual să fie mai mare decât totalul cheltuielilor cu sume mergând până la 110.000 de mărci. Deși s-a plâns în mod frecvent de sărăcie, în ultimii cincisprezece ani de domnie Gustav „a fost în stare să trăiască bine pe speze proprii". Țara își lichidase datoriile, iar vistieria era plină.

Totuși, pentru viziunea lui economică nu era nevoie doar de-o trezorerie doldora, ci și de o țară aprovizionată și gata să se hrănească, să se îmbrace și să se apere în orice situație de criză. Așa stând lucrurile, Gustav nu s-a mulțumit să acumuleze bani, ci a investit o parte din ei într-o serie de întreprinderi care serveau exact acestor scopuri.

Suedezii extrăgeau și produceau mari cantități de fier, însă n-au știut să-l transforme în mult mai valorosul fier în bare până când Gustav Vasa a importat tehnologia specifică, devenind totodată cel mai bun fierar din țară. Din profiturile realizate, el a finanțat o fabrică de armament ale cărei materii prime erau furnizate de industria fierului de pe teritoriul țării. Ca rege și cap al familiei Vasa, Gustav era cel mai mare proprietar de pământuri din Suedia și a făcut tot ce-a depins de el ca pământurile să fie folosite cât mai bine cu putință. Avea obiceiul să călătorească prin țară și să-i dojenească – sau chiar să-i amendeze – pe fermierii care aveau întârzieri la strânsul recoltei și la curățirea ogoarelor. Oricine se putea trezi cu o scrisoare ale cărei prime cuvinte de rău augur erau „Nu mică ne-a fost mirarea..." și prin care se cerea îndreptarea urgentă a situației. Tot Gustav a organizat introducerea unor rase de ovine noi și mai bune și a folosit producția sporită de lână pentru a porni cea mai mare fabrică de haine de lână din Suedia, care lucra efectiv la scară mare. Ca urmare a unei politici agricole sănătoase, fermele produceau surplusuri de hrană și de alte bunuri care erau stocate în depozitele speciale ale coroanei, în așteptarea momentului favorabil când puteau fi vândute negustorilor străini. Mai târziu a început să trimită agenți în străinătate la bordul propriilor lui vase ca

să-i vândă din stocurile de unt, pește, gudron și cherestea și să aducă în schimb sare, stofe și brocarturi, zahăr și mirodenii. Rezultatul acestor activități a fost că Gustav Vasa a devenit cel mai mare capitalist și cel mai prosper negustor din Suedia. El era convins că, dacă țara avea nevoie de anumite lucruri – îndeosebi de sarea care nu era produsă intern și fără de care suedezii nu puteau trăi – acestea trebuiau importate, chiar dacă era nevoie ca plata lor să se facă în bani gheață. Era obligatoriu ca țara să fie aprovizionată fără cusur și, în măsura posibilului, gata să facă față oricărei situații neprevăzute.

Nu a existat nici un aspect al vieții sudeze – fie ea laică sau religioasă – asupra căruia Gustav Vasa să nu se fi aplecat cu toată atenția. Era neobosit și nu se dădea bătut niciodată. Pe când călătorea prin țară, deplasându-se mai ușor fiindcă organizase deja construirea de noi drumuri, mai bune decât cele existente, verifica personal activitatea celor o sută optzeci de vătafi regali (strângători de taxe și reprezentanți ai administrației locale). După cum avea obiceiul să spună, „Dumnezeu mi-a dăruit multe bogății, dar aș fi mai înstărit dacă n-aș avea atâția vătafi fără credință".

Întreaga lui domnie s-a axat pe apărarea Suediei în fața pericolelor din interior și din afară, prin dezvoltarea unei unități naționale bazate pe loialitatea față de o dinastie înstărită, din ce în ce mai puternică și ereditară. La sfârșitul perioadei în care Gustav s-a aflat pe tron, țara se caracteriza prin pace internă și era apărată împotriva atacurilor de peste graniță de o armată regulată recentă și de o flotă compusă din patruzeci și opt de vase. Regele era autoritatea supremă a Bisericii și a statului, vistieria era plină, iar economia bine organizată. Reforma fusese introdusă în Suedia printr-o revoluție pașnică, în timpul căreia nimeni nu fusese ars pe rug. În anii 1560 suveranul făcuse din supușii lui o națiune nouă, independentă și protestantă (cel puțin oficial), care peste o jumătate de secol avea să fie gata să apară pe scena europeană într-o aură de măreție sub conducerea lui Gustav Adolf, nimeni altul decât nepotul lui Gustav Vasa. E cât se poate de potrivit să-i îngăduim chiar acestuia să aibă ultimul cuvânt cu privire la domnia bunicului său:

1 Regele Gustav a fost adevăratul instrument prin care Dumnezeu ne-a readus belșugul în patrie.

Să luăm notițe despre *„Gustav Vasa, 1523-1560"*

Acest capitol urmărește felul în care a devenit Suedia o națiune independentă, protestantă și în deplină siguranță atât în țară, cât și în afara granițelor.

Notițele pe care le veți lua trebuie să arate clar în ce fel a dobândit Gustav Vasa supremația regală în ceea ce privește Biserica și statul și de ce a întâmpinat o opoziție atât de redusă. Cât de mult din acest succes s-a datorat caracterului său? Cât anume au contat ceilalți factori, externi și interni? Sunteți de acord cu punctul de vedere al lui Michael Roberts, potrivit căruia Gustav Vasa „a făcut lucruri mari pentru Suedia?"

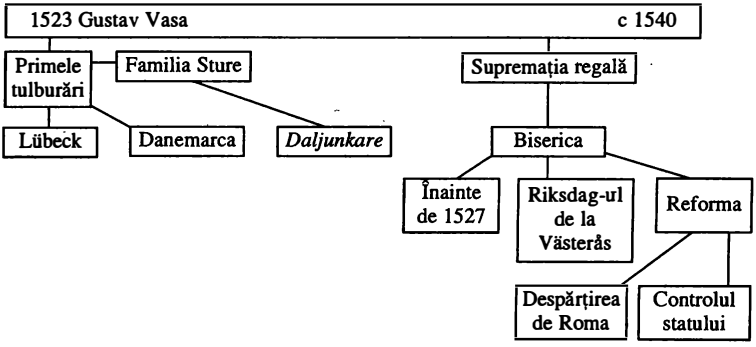

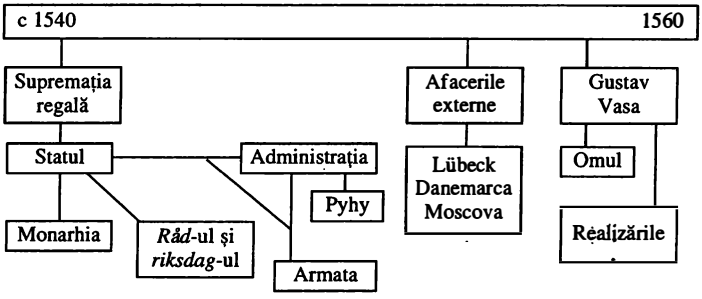

Rezumat – Gustav Vasa, 1523-1560

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Gustav Vasa, 1523-1560"

Întrebările examinatorilor despre Gustav Vasa sunt de obicei solicitări directe de informații specifice, insistând adeseori pe realizările lui interne. Întrebările cele mai frecvente ar arăta astfel:

1. Cum a extins Gustav Vasa puterea monarhiei în Suedia?
2. De ce poate fi numit Gustav Vasa «întemeietorul măreției Suediei»?
3. Cum a transformat Gustav Vasa Suedia într-o națiune sigură și independentă?
4. Care au fost problemele interne pe care le-a întâmpinat Gustav Vasa în 1523? Cum le-a rezolvat?
5. Care au fost realizările lui Gustav Vasa între 1520 și 1560?

La întrebările introduse prin „cum, de ce și ce" veți răspunde cel mai bine dacă veți începe prin a trece pe o listă lucrurile pe care vreți să le includeți în răspuns, decizând apoi ordinea optimă de prezentare. De pildă, sunteți tentat să începeți cu ceea ce este mai important sau mai puțin important? De ce? Care sunt criteriile de stabilire a priorităților la care recurgeți? Ori de câte ori într-o întrebare sunt incluse date, fiți foarte atenți când răspundeți: nu depășiți cadrul temporal care v-a fost fixat și aveți grijă să-l descoperiți în întregime. Întrebarea 5 este un exemplu bun în acest sens, cu atât mai mult cu cât începe cu anul 1520 și nu cu 1523, așa cum poate că v-ați fi așteptat.

La o întrebare introdusă prin „de ce", așa cum este întrebarea 2, se poate răspunde cel mai bine prin redactarea unui plan bazat pe o serie de afirmații care încep toate cu „întrucât". În cazul de față planul ar putea include următoarele:

a) întrucât a obținut independența Suediei față de danezi la începutul domniei;
b) întrucât a pus bazele unei guvernări solide;
c) întrucât a îmbunătățit economia;

Ce alte motive puteți adăuga? Ca să vă construiți răspunsul-eseu aveți nevoie de un minimum de trei puncte-cheie (preferabil ar fi să existe cinci sau șase) dintre care fiecare să poată fi extins într-un paragraf care să conțină o serie de dovezi amănunțite în sprijinul respectivului punct-cheie. Nu uitați că pentru fiecare răspuns-eseu veți avea nevoie de o introducere și o concluzie. Ambele sunt importante. De ce? Care este rostul lor și cum vă propuneți să vă atingeți scopul?

Întrebarea 4 este un exemplu de întrebare „dublă" sau „în două părți", la care se poate răspunde în două feluri. Fie că vă ocupați de cele două părți separat, una după alta, fie că abordați întrebarea alegând câteva aspecte ca „puncte-cheie", în așa fel încât să tratați ambele părți împreună în fiecare paragraf. Pentru cea de-a doua metodă e nevoie de o formulare mai atentă, dar, în cazul în care este bine realizată, ea duce la un răspuns mai bun tocmai prin aceea că este mai unificat. De obicei, examinatorii notează foarte bine răspunsurile care adoptă cea de-a doua metodă.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Gustav Vasa, 1523-1560"*

1. Gustav Vasa

Citiți fragmentele de la paginile 23, 27-29, 34 și 41 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce impresii se pot desprinde referitor la caracterul lui Gustav Vasa din discursul rostit în fața *riksdag*-ului (pagina 23) și din scrisoarea adresată lui Laurentius Petri (pagina 27)? În ce fel încearcă el să-i manipuleze pe cei cărora li se adresează?

b) Ce alte aspecte ale temperamentului lui Gustav Vasa ni se dezvăluie din felul cum se plânge de candidații disponibili pentru serviciul regal și din sfaturile date propriilor fii?

c) Cât de bine se potrivesc cuvintele lui Gustav Vasa cu impresia pe care-o are despre el Per Brahe? (pagina 41). Care vi se

pare versiunea mai apropiată de adevăr? Argumentați-vă răspunsul.

2. Extinderea puterii regale

Citiți fragmentele de la paginile 28-29 și 31 despre felul în care a procedat Gustav Vasa la extinderea puterii regale. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care este principala asumare formulată de Gustav Vasa (pagina 31) referitor la autoritatea regală?
b) În ce fel reprezintă această asumare o îndepărtare de la practicile împământenite?
c) Cât de mult se apropiase Gustav Vasa de absolutism prin modul de asumare a autorității regale?
d) Explicați ce înseamnă i) „nu ne mai spuneți" (pagina 28), și ii) „din toate rațiunile firii" (pagina 28).
e) Cum definește Gustav Vasa relația dintre el și popor?

CAPITOLUL 3

Suedia ca mare putere – Gustav Adolf, 1611-1632

1. Fiii lui Gustav Vasa

Gustav Vasa urmase o politică externă în general pașnică, fiind conștient de slăbiciunile geografice, politice și militare ale Suediei. Cei trei fii care i-au succedat la tron, din patru câți a avut cu totul – Eric al XIV-lea, 1560-1569, Johann al III-lea, 1569-1592, și Carol al IX-lea, 1602-1611 (vezi arborele genealogic de la pagina 179) – s-au orientat spre o direcție politică diferită. Politica externă agresivă și adeseori riscantă pe care a dus-o fiecare dintre ei când i-a venit rândul la tron a creat un precedent căruia i s-au conformat toți monarhii dinastiei Vasa, până când moartea lui Carol al XII-lea în 1718 a pus capăt întregii aventuri imperiale a Suediei. Anii dintre moartea lui Gustav Vasa în 1560 și urcarea pe tron a lui Gustav Adolf în 1611 nu numai că au reprezentat un război aproape continuu împotriva Poloniei, Danemarcei și Moscovei pentru controlul asupra Mării Baltice, dar au fost înveninate de războiul civil dintre frații de os domnesc, de războaiele dinastice împotriva regilor Vasa din Polonia, care erau catolici, și de o îndelungată luptă pentru puterea constituțională între coroană și nobilime.

Cu puțin timp înainte de-a muri, Gustav Vasa le împărțise teritorii întinse din Suedia celor trei fii mai mici, lucru care s-a dovedit a fi o gravă eroare de judecată. Cei trei au devenit de fapt stăpânitori semi independenți peste ducatele primite, șubrezind astfel considerabil autoritatea centrală pentru a cărei consolidare depusese atâtea strădanii tatăl lor. Eforturile lui Eric al XIV-lea de a-și deposeda frații de statutul lor privilegiat, ca și demersurile la fel de hotărâte ale acestora de

a-l împiedica, au dominat politica internă în perioada domniei lui. Relațiile dintre frați s-au complicat și mai mult din cauza instabilității lor mintale și emoționale – nebunia caracteristică întregii familii s-a manifestat, mai mult sau mai puțin, la fiecare dintre ei.

Lui Eric, răsturnat în 1569, i-a urmat la tron fratele lui, Johann, care se căsătorise cu o prințesă poloneză catolică. Sigismund, fiul lor, a fost ales rege al Poloniei în 1587, părând să asigure pentru viitor o unire a Suediei cu Polonia prin simpla sa prezență pe tron. Cu toate acestea, după moartea lui Johann în 1592, suedezii care ajunseseră între timp luterani în toată puterea cuvântului s-au opus vehement înscăunării catolicului Sigismund ca rege al Suediei. Obiecțiile religioase au fost dublate de cele constituționale când cererea nobililor de-a participa la conducere a fost refuzată de Sigismund, care era adeptul absolutismului. Așa a început îndelungatul conflict politico-religios dintre Sigismund și ducele protestant Carol, cel mai tânăr dintre fiii lui Gustav Vasa. La rândul lor, *råd*-ul, care îl susținea masiv pe Sigismund, și *riksdag*-ul, care îl sprijinea din răsputeri pe Carol, s-au văzut antrenate în luptă. S-a făcut pace abia în 1599, când Sigismund a plecat în Polonia, iar unchiul său a obținut o victorie incontestabilă. În 1604 *risdag*-ul a votat un nou Pact Succesoral, confirmându-l pe Carol ca rege și pe tânărul Gustav Adolf ca moștenitor real. Pretențiile la tronul Suediei ale ramurii poloneze a familiei Vasa, ai cărei reprezentanți se recomandau drept membrii mai importanți ai dinastiei – și prin urmare adevărații regi ai Suediei – au rămas o sursă de neliniște pentru Carol și succesorii lui, care au ajuns să fie obsedați de teama unei eventuale invazii poloneze menite să preia tronul țării.

În octombrie 1611 Carol al IX-lea a murit, încheind ceea ce un istoric a numit „o carieră violentă și întortocheată". Foarte puțini au fost cei care l-au jelit – în unsprezece ani de stăpânire alienase în egală măsură Biserica, nobilimea și poporul prin comportamentul lui autocratic. În cursul iernii lui 1611-1612 corpul lui neînsuflețit a fost depus pe un catafalc de onoare, așteptând înmormântarea ce urma să aibă lor primăvara. O coincidență interesantă a făcut ca mormântul lui să fie la Strängnäs, adică exact acolo unde, cu aproape nouăzeci de ani în urmă, Gustav Vasa fusese ales rege. Prima perioadă de domnie a dinastiei

Vasa, cea a întemeierii, luase sfârșit chiar în locul unde începuse. A doua perioadă, cea expansionistă, era pe punctul de-a debuta.

În următoarea jumătate de secol Suedia avea să devină cea mai mare putere din Europa de Nord. Această schimbare de statut avea să fie inițiată împreună de „cel mai mare rege și cel mai important om de stat din Suedia" – respectiv Gustav Adolf și Axel Oxenstierna – și avea să fie finalizată de nepotul lui Gustav, Carol al X-lea.

2. Gustav Adolf

Timp de peste trei secole Gustav Adolf a fost marele favorit al istoricilor protestanți. Aceștia au fost fermecați, aproape fără excepție, de figura legendară a eroului european care a măturat totul în cale, în vreme ce armatele lui străbăteau în voie Germania. După cum a scris Michael Roberts:

> Nici un monarh suedez nu a fost atât de iubit în timpul vieții și nu s-a bucurat de o popularitate atât de mare în posteritate, chiar și printre istorici. Domnia lui a fost minunată, indiferent din ce punct de vedere am analiza-o; iar dacă noblețea de caracter, simțul ascuțit al datoriei și succesul în demersurile de tot felul sunt criterii acceptabile ale măreției, atunci se poate spune în mod cert că a fost măreț atât ca rege, cât și ca om.

Este îndreptățită o asemenea adulație? Merită regele titlul de „Gustav cel Mare" care i s-a acordat la puțini ani după moarte?

Gustav Adolf (cunoscut în afara Suediei și ca Gustavus Adolphus) s-a născut în decembrie 1594 în castelul din Stockholm. Încă din copilărie educația primită l-a pregătit să ajungă rege. A învățat latina și greaca, câteva limbi moderne și dreptul, deslușind totodată teologia luterană. A studiat cu entuziasm istoria și îndeosebi relatările despre isprăvile (în bună parte mitic-fictive) care i-au avut în prim-plan pe cei dintâi regi războinici ai Suediei, al căror descendent îi plăcea să se creadă. Cealaltă pasiune era arta războiului. Probabil că partea cea mai

importantă a întregii sale educații au reprezentat-o prilejurile practice de care a beneficiat ca să-i vadă pe regi în acțiune. Copil fiind, se juca în biroul tatălui său, în timp ce în încăpere se reglementau chestiuni de stat însemnate. La șase ani a însoțit armata într-una dintre campanii, iar la zece ani s-a așezat la masa Consiliului și a luat parte la dezbaterile *råd*-ului. La începutul adolescenței:

1 Era obligat să participe întotdeauna la audiențele acordate ambasadorilor, iar tatăl lui îl însărcina să le răspundă, ca să fie obișnuit cu povara acestor lucruri și să învețe cum să le rezolve.

Dar fiind comportamentul tatălui său ca rege, unele dintre „Însemnările pentru fiul meu Gustav Adolf" au un ecou bizar:

1 Iubește bunătatea și blândețea, încrede-te în toată lumea pe deplin... Lasă-te călăuzit de lege, fără să ții seamă de unul sau de altul... Nu primejdui favorurile bine meritate ale nimănui dacă se supun cu toții legii...

Ca adult, Gustav este descris ca fiind un bărbat înalt și solid, puțin cam gras și ceva mai lent în mișcări pe măsură ce înainta în vârstă, însă dispunând de o mare forță psihică. Îi plăceau toate sporturile, era un călăreț neîntrecut și nu se dădea în lături să sufere la fel ca ultimul soldat ori de câte ori pleca în campanie. La treizeci de ani începuse să fie nițel adus de spate, poate și ca rezultat al obiceiului de a scruta concentrat împrejurimile cu niște ochi albastru deschis și miopi. Părul roșcat și bărbuța ascuțită i-au adus renumele de *il re d'oro* (regele de aur) printre mercenarii italieni care-l însoțeau și i-au pus și mai bine în valoare poreclele ceva mai obișnuite, adică „Leul nordului" sau „Leul de la Miazănoapte". Ca și ceilalți membri ai familiei, era mândru, capricios, irascibil și dificil. Totuși, nu era la fel de predispus la accese de furie ca predecesorii lui și nici nu încerca aceeași suspiciune maladivă față de cei din jur. Moștenise darul oratoric tipic familiei și era în stare să captiveze auditoriul cel mai ostil dacă-și punea în gând s-o facă.

Leul de la Miazănoapte

Avea un stil de viață obișnuit și, chiar dacă portretele oficiale îl zugrăvesc îmbrăcat în mătăsuri și dantele (vezi coperta 1), veșmintele lui preferate erau uniforma militară și pălăria cu borul lat, iar singura podoabă pe care și-o îngăduia era o eșarfă stacojie. Îl atrăgea provocarea războiului, fiind un tactician strălucit și un conducător înnăscut al luptătorilor. Dar, așa cum precizează un istoric, „ar fi cea mai mare greșeală să ne imaginăm că Gustav era un om simplu din cauza firii lui soldățești".

3. Gustav Adolf și Axel Oxenstierna

Pe data de 6 ianuarie 1612, Gustav l-a numit pe Axel Oxenstierna, un aristocrat în vârstă de douăzeci și opt de ani, care era șeful *råd*-ului, în funcția de cancelar cu puteri aproape nelimitate:

Nu se deslușește mai mult de-atât ce va să facă sau în ce fel, în virtutea slujbei încredințate, ci rămâne să judece după umilele-i puteri ce este mai bine și cum să dea socoteală în fața lui Dumnezeu, a Noastră și a supușilor Noștri credincioși.

Așa a arătat începutul uneia dintre cele mai însemnate colaborări din întreaga istorie a Suediei.

Axel Oxenstierna era în aproape toate privințele cu desăvârșire opus regelui. În ființa lui se îngemănau abilitatea administrativă, înțelepciunea discretă și calmul imperturbabil de care era nevoie pentru contrabalansarea dinamismului impetuos al lui Gustav. „Dacă am fi cu toții la fel de reci ca tine, am îngheța", îi spunea regele lui Oxenstierna. „Dacă am fi la fel de înfierbântați ca tine, am arde cu toții de vii!" îi replica acesta. Cei doi erau întruchiparea ideală a introvertitului și a extrovertitului, a cerebralului și a impulsivului instinctual. Conform frazeologiei momentului, „flegma cancelarului tempera fierea regelui". Poate că, datorită faptului că se completau reciproc atât de bine, Gustav și Axel Oxenstierna nu au fost simpli colegi, ci au devenit extrem de buni prieteni. Regele a început să asculte din ce în ce mai des de sfatul cancelarului, iar în ultimii ani de domnie s-a întâmplat foarte rar să ia o decizie fără să-și consulte prietenul. Când nu se găseau amândoi în Stockholm, între cei doi avea loc o corespondență susținută, iar scrisorile lui Gustav arată cât de mult se bizuia pe Oxenstierna. În 1630 el scria următoarele:

Ți-am primit sfatul cu privire la campania din anul ce vine; el spune multe despre fidelitatea ta față de mine și de patrie... Fă tot ce poți... Nu pregeta să-ți slujești regele și țara, căci îmi las totul în seama sârguinței tale și nici nu vreau să știu de altcineva... fiindcă tu ești unealta ce mi-a trimis-o Dumnezeu ca să facă lumină prin atâtea locuri unde-i beznă...

Un an mai târziu, într-una dintre scrisorile lui se putea citi:

Axel Oxenstierna – c. 1633. Pictură de D. Dumonstier

De n-am fi fost încredințați de strădaniile tale de a ne-aduce scopurile la îndeplinire, mai degrabă am lăsa coroana decât să mergem mai departe cu această lucrare [războiul din Germania].

Sentimentul era reciproc. La câteva zile după moartea lui Gustav, care a avut loc în noiembrie 1632, Oxenstierna și-a exprimat durerea pentru pierderea suferită într-o scrisoare impresionantă pe adresa *råd*-ului:

Plâng... fiindcă a trebuit să trăiesc atât de mult ca să ajung la o asemenea zi. Un rege cum a fost el nu mai există azi pe lume, n-a trăit de sute de ani încoace și nimeni nu știe dacă va mai veni pe lume un altul. Jalea din suflet și dorul pentru cel plecat sunt atât de aprige, că nici nu știu ce-mi iese de sub toc.

O măsură a deznădejdii care l-a cuprins pe Oxenstierna a fost mărturisirea (făcută ulterior) că vestea i-a provocat una dintre cele două nopți de nesomn din viață.

Majoritatea istoricilor sunt de acord că „realizările domniei au avut la bază efortul comun al celor doi; de unul singur, nici unul n-ar fi reușit să facă atât de mult", nici în țară și nici în afara ei.

4. Afacerile externe

Primii ani ai domniei lui Gustav Adolf au pus accentul pe reformele interne. Cea mai mare parte dintre ele au fost inițiate și puse în aplicare de Oxenstierna în urma consultărilor cu Gustav (vezi paginile 73-82). Cu toate acestea, reforma și modernizarea forțelor armate au fost duse la îndeplinire sub supravegherea directă a regelui, pentru care o armată și o marină eficiente erau capitale pentru rezolvarea seriei de conflicte cu vecinii Suediei, pe care i le lăsase moștenire tatăl lui (vezi pagina 58).

a) Armata

În 1620 Gustav Adolf a început munca de ameliorare a unei armate care avea numeroase carențe la nivel de organizare, instrucție și

echipament. El a revizuit și a perfecționat sistemul de încorporare introdus de Gustav Vasa și și-a asigurat loialitatea infanteriei țărănești, având grijă ca toți componenții ei să fie plătiți ritmic. Acest lucru s-a realizat prin încartiruirea soldaților pe timp de pace în ferme unde lucrau ca să se întrețină, fermierului revenindu-i o parte din bani după un sistem riguros de percepere a taxelor. Pe timp de război plata se efectua în bună parte din dările impuse țării pe teritoriul căreia luptau respectivii soldați (vezi pagina 68). Cavaleria trebuia în continuare – cel puțin teoretic – să fie asigurată de nobilime ca obligație a tuturor cavalerilor în schimbul scutirii de taxe, însă această obligație ajunsese să fie nesocotită atât de mult, încât în anul de grație 1611 nu se strânseseră decât douăzeci de călăreți din toată țara! Gustav a abandonat rapid încercările de revitalizare a vechiului sistem, propunându-și în schimb să creeze o nouă cavalerie ușoară, pe bază de înrolare voluntară.

În 1621 a fost introdus un sistem de regimente provinciale recrutate din zonele specifice, iar în 1630 întreaga armată, inclusiv cavaleria, era deja reorganizată și dotată cu armament nou. Infanteria a primit sulițe și un model îmbunătățit de muschete, cavaleria săbii și pistoale, iar artileria vestitele „arme de regiment" sau tunuri de teren. Aceste tunuri noi, ușoare și cu ghiulele de trei livre puteau fi trase fără mari eforturi de câte un singur cal și mutate dintr-un loc în altul pe câmpul de bătălie, în funcție de necesitățile momentului. Manevrată de tunari versați, artileria mobilă conferea Suediei superioritate sub aspectul flexibilității ofensive și sub cel al puterii de foc concentrate când se găsea în fața unei armate ale căror tunuri erau prea grele ca să poată fi deplasate spre poziții noi, pe măsură ce se desfășura bătălia.

În ciuda îmbunătățirii sistemelor de recrutare, cererea de soldați a devenit din ce în ce mai mare o dată cu intrarea Suediei în Războiul de Treizeci de Ani, motiv pentru care armata ce lupta în Germania a ajuns să fie compusă preponderent din mercenari. În 1632 doar aproximativ o zecime din armată consta în suedezi sadea. Deși disciplina era strictă și se baza pe Codul Militar introdus de Gustav în 1621, comportamentul civilizat în afara câmpului de luptă nu putea fi asigurat întotdeauna. Contrar propagandei protestante, soldații suedezi nu erau mereu atât de „sfinți" pe cât erau zugrăviți și de multe ori a fost imposi-

bil de făcut vreo deosebire între atitudinea lor și cea a soldaților de alte naționalități aflați în Germania.

Gustav a fost un conducător sclipitor și un tactician ieșit din comun. Curajul lui era notoriu, fapt pentru care se bucura de devotamentul oamenilor – „căpitan peste regi și rege peste căpitani", „cel mai bun și mai viteaz comandant pe care l-au avut soldații" sau „având iscusința fără egal de a-și mulțumi oamenii fără să le dea bani, fiindcă era «commiles» [camarad de luptă] cu fiecare, știind să vorbească meșteșugit și să se poarte frumos cu toți". Spre deosebire de majoritatea comandanților din acea perioadă, Gustav era pregătit să experimenteze și să-și asume riscuri. În 1631 la Breitenfeld, de pildă, el și-a surprins inamicul dispunându-și forțele într-un mod inedit, revoluționar. În loc să plaseze infanteria în centrul câmpului de luptă, într-o masă solidă și greu de manevrat, iar cavaleria pe flancuri, așa cum se proceda de obicei, a grupat infanteria (soldații înarmați cu muschete și sulițe) în blocuri compacte care alternau cu mici efective de cavalerie. Între grupurile principale a dispus alți mușchetari, poziționați în așa fel încât să poată susține un foc rapid care, combinat cu salvele „armelor de regiment", au creat breșe în rândurile inamicului, în vederea unei șarje comune a cavaleriei și a sulițașilor. Rezultatul a fost distrugător (vezi pagina 39).

b) Marina

Modernizarea marinei era la fel de importantă. Zona de coastă a Suediei, lungă și extrem de neregulată, reclama o protecție navală eficace. Oxenstierna era la fel de convins ca Gustav că, în cazul în care Suedia voia să-și mențină independența sau să se lanseze într-o politică externă expansionistă în sudul Mării Baltice, controlul maritim era vital:

1 Mi se pare esențial ca Maiestatea Voastră să se străduiască, mai presus de orice, să pună la punct o flotă puternică pe mare; o flotă alcătuită din vase de nădejde și în special o flotă foarte numeroasă, în așa fel încât să fiți stăpânul fiecărui colțișor din
5 Baltica; mai departe va trebui ca toți marinarii și, mai mult, tot

ce se mișcă și respiră la bord să fie întâi și-ntâi bine întreținuți și aprovizionați îndestulător cu tot ce se cuvine, spre a avea echipaje sănătoase și cu mintea întreagă, chiar dacă asta înseamnă să avem mai puțin cu un regiment sau două pe uscat. În flotă (cu ajutorul lui Dumnezeu) se află siguranța și bunăstarea patriei.

În 1630 Gustav, primul rege suedez care urma să comande un vas pe mare, avea deja construită o flotă bine dotată și întreținută, de aproximativ o sută de vase. Cu toate acestea, ea nu s-a ridicat la nivelul așteptărilor. Singura bătălie semnificativă la care a luat parte spre sfârșitul domniei lui Gustav a coincis cu unica victorie navală a Poloniei din întreaga ei istorie, întrucât comandanții de vas suedezi nu aveau idee de tactică, iar felul cum fuseseră proiectate vasele era nesatisfăcător – mândria Suediei, nava *Vasa*, a cedat chiar în timpul probelor și s-a scufundat. Flota suedeză a ajuns să fie recunoscută nu ca forță de luptă, ci ca un mijloc de transport al oamenilor și materialelor spre războiul ce avea loc în Germania și totodată ca instrument de strângere a taxelor vamale și a uiumurilor de la prusaci (vezi pagina 63).

c) 1611-1629

Tânărul Gustav Adolf – care încă nu împlinise șaptesprezece ani – a moștenit o situație grea cu urcarea pe tron care a avut loc în 1611. Suedia era deja în război cu Danemarca și Moscova și toată lumea se aștepta ca Sigismund de Polonia să profite de lipsa de experiență a noului rege și să-i invadeze țara, în scopul recăpătării coroanei. Pericolul polonez s-a menținut câțiva ani, deși invazia nu s-a concretizat niciodată, fiindcă Sigismund era prea preocupat de propriile probleme. În 1613 războiul cu Danemarca a luat sfârșit. Cu toate acestea, tratatul de pace a produs mari dificultăți financiare Suediei, întrucât sumele uriașe necesare pentru răscumpărarea portului vital Älvsborg l-au obligat din nou pe Gustav să se înglodeze în datorii (vezi pagina 10). După patru ani s-a încheiat și pacea cu Moscova. Suedia a ieșit bine din acest acord, dobândind Ingria și Estonia. Acest fapt a blocat accesul Moscovei la Baltica și a transformat Lacul Ladoga într-un „curs navigabil

suedez". După cum a remarcat Gustav însuși: „Trag nădejde că de-acum încolo le va fi mai greu celor din Moscova să sară peste acest curs!"

Cu toate acestea, obținerea Estoniei a redeșteptat dușmănia Poloniei față de Suedia, fiindcă polonezii priveau acel teritoriu ca pe o parte componentă a Livoniei poloneze. Ostilitățile dintre cele două țări au fost reînnoite, însă oarecum neconcludent, până în 1621, când Gustav a invadat Livonia și a capturat Riga, un port de o mare importanță strategică și economică. După o a doua invazie încununată de succes, care a avut loc în 1625, întreaga Livonie a căzut în mâinile lui Gustav. Un an mai târziu, o incursiune suedeză în Prusia orientală a avut drept rezultat capturarea unui număr de porturi baltice, înainte ca suedezii să fie opriți lângă fluviul Vistula de sosirea unei armate imperiale și poloneze, în fața căreia au suferit o grea înfrângere în iunie 1629. Gustav a avut norocul de-a scăpa cu viață și a fost convins fără presiuni prea mari să încheie un armistițiu cu vărul său, Sigismund de Polonia. Condițiile au fost foarte favorabile pentru Suedia. Aceasta nu numai că a păstrat Livonia și cea mai mare parte a teritoriilor ei prusace, dar a obținut și dreptul de-a strânge taxele percepute celor aproximativ o mie cinci sute de vase ce foloseau anual porturile din Prusia și Polonia. Oxenstierna, care fusese numit guvernator în Prusia în 1626, a gestionat administrarea și colectarea acestor taxe cu mare atenție. Ele s-au dovedit extrem de prețioase, reprezentând o treime din totalul beneficiilor înregistrate de Suedia în timpul celor șase ani cât a durat armistițiul.

* În 1626 Danemarca efectuase o tentativă nereușită de-a se implica în Războiul de Treizeci de Ani. În anul următor împăratul a răspuns trimițând o armată în Baltica, unde a capturat portul Wismar de pe țărmul nordic al Germaniei și totodată a invadat sudul Danemarcei. În scurt timp a devenit limpede că Habsburgii aveau intenția de-a extinde influența imperială în Baltica prin crearea unei baze navale pe malurile ei. S-au întocmit planuri pentru construirea a douăzeci și patru de vase de război, la a căror comandă generală a fost numit un Amiral Habsburgic al Mării Baltice. Vestea construirii unei flote imperiale ce avea să fie staționată în apele „Lacului Scandinav" a

produs furie și neliniște atât în Suedia, cât și în Danemarca. Gustav i-a scris lui Oxenstierna la sfârșitul lui 1627, declarându-i că era de părere că războiul cu împăratul devenise foarte probabil, întrucât:

> ...Așa cum unui val îi urmează altul, la fel se apropie Liga Papiștașilor din ce în ce mai mult de noi. Au supus cu forța o mare parte din Danemarca, de unde se cade să ne gândim cu teamă că s-ar putea să ajungă la fruntariile noastre dacă nu li se opune o rezistență îndârjită cât încă mai e vreme.

La începutul anului următor Gustav l-a criticat pe împărat pentru că făcuse din război o cvasicertitudine

> printr-o conspirație deschisă, menită să ne lipsească de comerț, de navigație și (mai rău decât toate) de drepturile suverane de care ne bucurăm în Baltica.

Pericolul habsburgic a convins Suedia și Danemarca să se coalizeze într-o alianță defensivă. Cele două țări au reușit să coopereze suficient de mult pentru a trimite o forță combinată care să elibereze orașul și portul Stralsund, aflat în nordul Germaniei și asediat la ora aceea de trupele imperiale în cadrul așa-numitului „Proiect Baltic". La momentul respectiv Oxenstierna nu a fost de acord cu expediția spre Stralsund, însă după câțiva ani a recunoscut cu înțelepciune:

> ...Dacă el [împăratul] ar fi pus mâna pe Stralsund, ar fi ținut sub control întreaga coastă, iar astăzi n-am mai fi avut cum să stăm frumos la noi acasă...

d) 1630-1632 – Gustav Adolf în Germania

Secțiunile despre războiul din Germania cuprinse în acest capitol și în următorul se ocupă de oameni și evenimente numai în măsura în care au afectat în mod direct Suedia. Pentru o relatare completă a Războiului de Treizeci de Ani, cititorului i se recomandă volumul cu acest titlu din cadrul colecției *Acces la istorie*.

În primăvara lui 1630 *riksdag*-ul a fost de acord cu Gustav că, în acel moment, negocierile cu împăratul puteau fi purtate „doar cu mâna pe sabie", deși clipa declarării războiului a fost lăsată în grija regelui. Această clipă s-a ivit în luna iunie a aceluiași an. Gustav și-a luat un rămas-bun încărcat de emoție de la *riksdag*, rostind un discurs care a fost un veritabil tur de forță politic. Prin cuvintele folosite, el a făcut părtașe Stările la decizia lui de-a interveni în Germania, „mai degrabă ca să nu părem pricina oricărei nenorociri ce s-ar putea abate asupră-ne decât dintr-o nevoie adevărată", conform comentariului sec al lui Oxenstierna. Adresându-i-se pe rând fiecărei Stări, regele le-a urat tot binele din lume, după care a insistat pe necesitatea inevitabilă de-a face sacrificii pe care o presupunea războiul. Când a ajuns la țărani, el și-a exprimat speranța că vor avea recolte îmbelșugate și hambarele pline, iar apoi le-a comunicat dorința lui fierbinte ca

1 de bunăvoie și fără obidă să se achite de îndatoririle și obligațiile ce le stau în față.

Dincolo de serviciul militar, aceste îndatoriri și obligații pe care le avea în minte regele erau în principal financiare. Țăranii erau soldații și totodată contribuabilii țării, preluând pe umerii lor greaua povară a războiului pe durata următorilor optsprezece ani.

Cât despre el, Gustav a continuat:

1 ...de vreme ce se spune că ulciorul merge de atâtea ori la apă, încât până la urmă se sparge, la fel se va întâmpla și cu mine; eu, care în atâtea rânduri și prin atâtea primejdii mi-am vărsat sângele pentru bunăstarea regatului suedez fără a-mi pune în peri-
5 col viața, trebuie în fine să mi-o pierd. Prin urmare, cu acest ultim prilej înainte să plec, fie-mi îngăduit să vă las pe toți în grija lui Dumnezeu Atotputernicul.

Mai târziu Gustav i-a scris lui Oxenstierna despre pericolele pe care le avea de înfruntat, care îi dădeau impresia că de data asta nu avea să supraviețuiască, și despre problemele pe care le lăsa în urmă:

Știu prea bine (cât de dreaptă o fi cauza mea, în război norocul e nesigur) că mă pot bizui pe domnia ta ca să te îngrijești de pomenirea mea și de binele familiei... De va fi să pățesc ceva, rău le va fi celor de-acasă; căci sunt femei: mama – o făptură ce nu știe judeca, fiica – un copil de vârstă fragedă... Dintre toate, grija asta e cea mai grea povară pentru mine.

Gustav nu mai semăna deloc cu tânărul încrezător și mândru despre care ambasadorul englez scrisese cu câțiva ani în urmă: „E încredințat că vasul care-l duce nu se poate scufunda".

* După ce a debarcat în fruntea armatei la Peenemünde, în Pomerania, pe țărmul nordic al Germaniei (vezi harta de la pagina 65) pe data de 26 iunie 1630, Gustav a cucerit rapid portul Stettin și a avansat de-a lungul fluviului Odra, fără să întâmpine aproape nici o rezistență. La începutul lui 1631 Franța și Suedia au semnat un tratat antihabsburgic care i-a furnizat lui Gustav un ajutor financiar bine venit sub formă de subvenții, chiar dacă ele au fost obținute cu prețul „smulgerii părului din cap în fața neobrăzării [francezilor]". În cursul primăverii trupele suedeze au cotropit cea mai mare parte a Mecklenburgului, însă lucrurile s-au modificat brusc la începutul verii, când armata imperială a capturat orașul protestant Magdeburg. Jafurile și incendierile care au urmat s-au soldat cu moartea a peste douăzeci de mii de locuitori ai orașului.

Germania protestantă a fost profund afectată de distrugerea Magdeburgului, cu atât mai mult cu cât orașul fusese încurajat să intre în război prin promisiunile unui ajutor suedez imediat. Sprijinul Suediei nu a ajuns la timp și n-a putut evita pagubele, în parte din cauză că Gustav însuși întârziase pe drum. În vara lui 1631, o serie de principi germani protestanți care până atunci ezitaseră să i se alăture regelui suedez au decis că aveau nevoie de susținerea lui militară și au încheiat un acord în consecință (vezi pagina 68). În bătălia de la Breitenfeld, lângă Leipzig, care a avut loc în septembrie, Gustav a folosit pentru prima oară noua modalitate de dispunere a trupelor (vezi pagina 59) și a repurtat o mare victorie. Întreaga Germanie era la mila lui. Cu toate acestea, în loc să se îndrepte imediat spre capitala habsburgică Viena, a

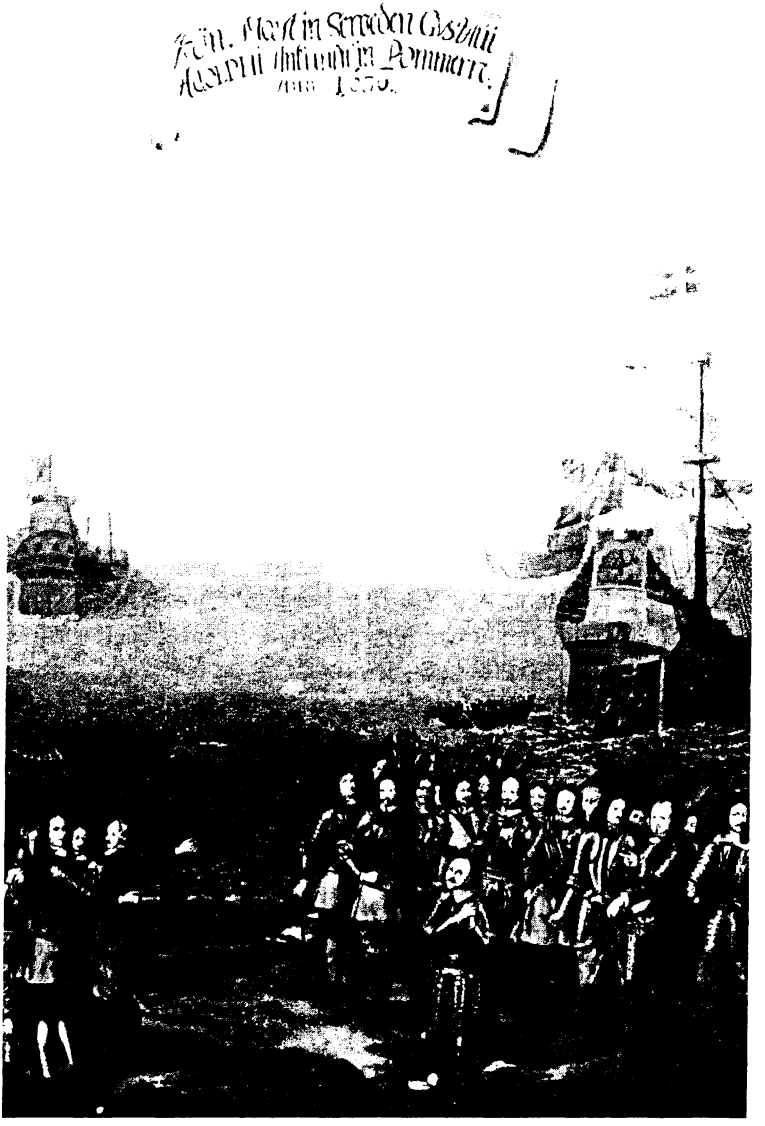

Gustav Adolf debarcând la Peenemünde

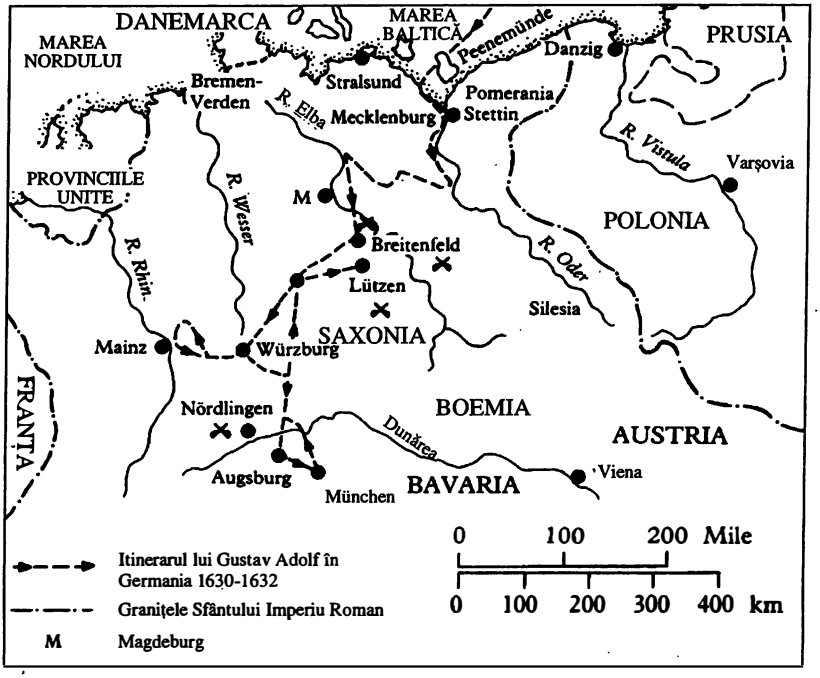

cărei capturare ar fi pus capăt războiului, Gustav a preferat să se deplaseze spre vest, către Rin și orașul Mainz, unde a petrecut iarna, mulțumit să știe că jumătate din Germania căzuse în mâinile suedezilor.

Cea mai mare parte a primei jumătăți a lui 1632 a fost dedicată planurilor pentru o conducere centralizată a Germaniei de Nord suedeze și pentru înființarea unei noi Ligi Protestante Germane sub control suedez (vezi pagina 70). S-au făcut de asemenea schițe pentru o nouă ofensivă militară împotriva Bavariei, care să fie continuată în cele din urmă de un atac asupra Vienei pe la Dunăre. Cucerirea Bavariei a început în ultima parte a primăverii, iar lucrurile decurgeau foarte bine când – în cursul lunii iulie – atenția lui Gustav a fost distrasă de amenințarea unui atac din partea armatei imperiale staționate în Boemia. Cele două armate s-au întâlnit la Nürnberg, în Saxonia, unde au rămas față-n față pe durata următoarelor două luni. Fapt neobișnuit, de data aceasta atacul lui Gustav a eșuat. Regele și-a întors armata spre Dunăre,

însă veștile potrivit cărora o armată imperială ar fi invadat Saxonia l-au obligat în scurt timp să se înapoieze acolo. În octombrie Leipzigul a fost capturat de armata imperială care a început apoi să se risipească și să se pregătească de iarnă. Gustav a mizat pe elementul surpriză și a atacat-o la Lützen, chiar la ieșirea din Leipzig, într-o zi cețoasă de noiembrie a anului 1632. Rezultatul bătăliei care a urmat a rămas în coadă de pește, deși fiecare tabără a susținut că ieșise învingătoare. Cert este că ea a provocat un adevărat dezastru pentru suedezi – Gustav și-a pierdut viața, fiind ucis într-o șarjă a cavaleriei la puțin timp după declanșarea ostilităților.

e) Politica lui Gustav Adolf în Germania

În 1631, în cadrul unui document intitulat „Despre intențiile regelui", Oxenstierne a scris că, în momentul invadării Germaniei, Gustav avusese de gând:

1 Să zădărnicească planurile inamicului, ale cărui manevre și gânduri cu privire la Baltica erau îndeajuns de cunoscute. Prin urmare, Maiestatea Sa avea intenția de-a dobândi siguranța propriului regat și a Balticii, iar apoi de-a elibera ținuturile asuprite...

Oxenstierna a anticipat în continuare acțiunile pe care urma să le întreprindă regele:

1 ... Iar de acolo să se comporte în funcție de evenimente. La început n-a avut de gând să înainteze atât de mult și de departe. *Momentum tempora* [prezentul imediat] a stat întotdeauna la temelia planurilor sale... Regele își schimbă intențiile în funcție
5 de acțiunile inamicului, de împrejurări și de felul cum i se comportă prietenii.

Gustav a fost un pragmatic, un exponent al *realpolitik*-ului, care își putea modifica ideile și intențiile în funcție de schimbările de context, încercând să le speculeze cât mai bine cu putință. Politica urmată

de el, aidoma planurilor de luptă, avea o anumită fluiditate și putea fi dezvoltată pentru a corespunde necesităților de moment. Cu toate acestea, ar fi o greșeală să absolutizăm o asemenea afirmație, dat fiind că au existat momente când Gustav a fost cu desăvârșire inflexibil – de pildă, cu privire la posibilitatea unei păci de compromis cu împăratul (vezi pagina 70).

i) *Assecuratio* și *Satisfactio*

Assecuratio (căutarea siguranței) și *satisfactio* (solicitarea de despăgubiri) sintetizează politica lui Gustav așa cum arăta ea cu doi ani înainte de moartea lui. Încă din mai 1630 (înainte de intrarea Suediei în război) el declarase în fața *råd*-ului că „principalul nostru obiectiv de război este siguranța" și îi scrisese lui Oxenstierna:

> Regele... observă felul în care cancelarul a uitat să ia seama la cel mai important lucru dintre toate, adică la *assecuratio*. Cancelarul urmează să aibă grijă ca regele să nu plece din Stralsund sau orice alt loc unde va fi ajuns până când imperialii nu vor respecta toate condițiile de pace și până când... totul și îndeosebi țărmurile [baltice] vor cunoaște liniștea și siguranța.

Este limpede că de la bun început Gustav s-a gândit la siguranță. Într-o primă fază, el a înțeles-o din perspectiva unor cuceriri teritoriale pe țărmul nordic al Germaniei, în așa fel încât porturile să nu poată fi folosite ca bază de atac asupra Suediei de Habsburgi, pe cont propriu sau cu ajutorul regilor polonezi ai dinastiei Vasa. Ulterior, în mintea lui a prins contur ideea unei Ligi a Principilor Germani care să funcționeze sub controlul lui direct și să aibă rolul unui tampon politic și militar între el și împărat. Abia după aceea s-a gândit să înființeze un imperiu suedez permanent în nordul Germaniei.

* Primele cuceriri teritoriale suedeze au fost coastele Pomeraniei (vezi harta de la pagina 65), care au fost supuse în iulie 1630. Ducele a fost silit să încheie un acord de prietenie cu Gustav și i s-a poruncit să pună o sumă de bani considerabilă la dispoziția suedezilor. În acest fel, direcțiile politice gemene – *assecuratio* și *satisfactio* – au fost sta-

bilite chiar de la începutul războiului, ele însemnând de fapt dobândirea unei fâșii importante din punct de vedere strategic din litoralul baltic și primirea de despăgubiri în bani gheață.

Se pare că la început Gustav a perceput *satisfactio* doar ca pe o plată în numerar – o compensație pentru strădaniile și cheltuielile suedezilor și un mijloc prin care să se asigure autofinanțarea efortului de război al Suediei. După cum i-a scris lui Oxenstierna, pentru ca Suedia să izbândească, *bellum se ipsum alet*, (războiul trebuie să-și suporte singur cheltuielile), ceea ce însemna de fapt că banii trebuiau să vină de la prieteni, de la dușmani sau de la neutri – de oriunde, numai din vistieria Suediei nu. De la caz la caz, în funcție de loialitatea arătată, principilor germani avea să li se ceară să plătească fie „prețul eliberării", fie „pedeapsa pentru înfrângere" ca să-și răscumpere ținuturile, în vreme ce armatele suedeze străbăteau țara de la un capăt la altul. Neplata acestor sume avea drept rezultat cedarea teritoriului respectiv Suediei până în momentul primirii banilor. De la aceste măsuri „de cedare condiționată" a teritoriilor la transferul de proprietate imediat și permanent a mai fost doar un pas, făcut cu ușurință îndeosebi în cazul regiunilor importante pentru siguranța Suediei. Pentru a conferi o falsă legitimitate acestor tranzacții, Gustav a invocat așa-numitele „legi ale războiului" (*jure belli*). Conform acestor „legi", pământul cucerit devenea instantaneu proprietatea legală a cuceritorului. Prin comparație cu despăgubirile în bani peșin, care erau plătite o singură dată, dobândirea unor pământuri care puteau asigura subzistența armatei, precum și alte avantaje, era mult mai rentabilă. La sfârșitul lui 1631 ținutul important din punct de vedere strategic al Pomeraniei a fost anexat oficial de către suedezi în virtutea *jure belli* pe întreaga durată a războiului. Anexarea ei definitivă a devenit una dintre pretențiile Suediei cu ocazia negocierilor de pace desfășurate după încheierea războiului. Siguranța și despăgubirile se îmbinaseră într-un singur concept.

ii) Gustav Adolf și principii germani

În luna mai a anului 1631 s-a înregistrat o evoluție (sinistră, după unii) a relațiilor politice dintre Gustav și principii germani. Furia provocată

de lipsa lor de unitate, „nerecunoștința" și neputința de a-l susține l-au determinat pe regele suedez să redacteze un document de acțiune politică intitulat *Norma Futurarum Actionum*, în care și-a făcut cunoscute intențiile de viitor. Gustav a propus o nouă Ligă Protestantă, în care el și nimeni altul să fie conducătorul sau „capul evanghelic". Principii membri aveau să fie clienții lui politici, aveau să-i execute ordinele și aveau să se afle „sub controlul său absolut". Ei erau nevoiți să accepte coordonarea disciplinată a acțiunilor și să semneze un tratat de loialitate „pe întreaga durată a războiului".

Gustav n-a făcut decât să-și lege clienții de mâini și de picioare. Aceștia trebuiau „să depindă" de el în toate privințele, să-și „manifeste recunoștința" ca față de un binefăcător și să-l considere „cu aceeași gratitudine" succesor oficial al ținuturilor aflate sub stăpânirea unor prinți care nu aveau moștenitori direcți. În același timp, erau siliți să promită „că nu-și vor părăsi niciodată regele și urmașii" și că-l vor sprijini în tot ce va întreprinde, permițându-i să se folosească de pământurile lor și de avantajele economice implicite ori de câte ori găsea de cuviință.

N-a trecut mult și Gustav a început să se intituleze „capul tuturor stărilor, principilor și electorilor evanghelici [protestanți] din Germania". La jumătatea lui 1632 el a făcut eforturi să mențină acest raport și după încheierea războiului, prin intermediul unei alianțe permanente cu principii germani. Alianța avea să funcționeze sub control suedez și să acționeze în interesul politic al Suediei. Mai mult decât atât, a existat o ocazie când, stând de vorbă cu unul dintre principi, lui Gustav i-a scăpat formula „Dacă ar fi s-ajung împărat..." E posibil să se fi gândit la Sfântul Imperiu Roman – a existat cel puțin un istoric care a luat în calcul această variantă – dar versiunea cea mai plauzibilă ar fi că se referise la un imperiu suedez în nordul Germaniei. În doi ani de zile ambiția lui făcuse un salt uriaș. Distanța de la „eliberarea popoarelor asuprite" la întemeierea în Germania a unui imperiu suedez care să rivalizeze cu cel habsburgic era ca de la cer la pământ.

Unii istorici susțin că întemeierea de către Gustav a unui imperiu în vara lui 1632 a fost doar prelungirea logică a eforturilor lui de a se bucura de siguranță. El nu făcuse decât să-și mărească zona-tam-

pon împotriva Habsburgilor, înglobând peste jumătate din teritoriul Germaniei, iar prin ocuparea unei fâșii întinse a coastei germane din nord își sporise controlul asupra Balticii. Alți istorici nu sunt atât de siguri de acest lucru. Întrebarea pe care și-o pun ei e dacă nu cumva în anul 1632 Gustav era un cuceritor și un conducător militar strălucit, a cărei sete de putere și renume avea accente megalomanice. În acest sens, acești istorici invocă părerea pe care o aveau aliații germani ai lui Gustav din acea perioadă, potrivit cărora, după șocul inițial, moartea lui ar fi fost o izbăvire, dat fiind că avusese loc într-un moment când principii începuseră să se teamă că, în loc să fie un eliberator, regele suedez era pe punctul de-a deveni dictatorul Germaniei. Atâta timp cât trăia, era imposibil să se pună capăt repede războiului, dat fiind că în planurile lui nu intra oprirea ostilităților. Pentru el noțiunea de pace de compromis nu exista: scopul propus era victoria totală asupra Habsburgilor, urmată de o pace dictată. „Aripile imperialilor trebuie tăiate ca să nu mai poată zbura niciodată", a declarat el în 1632.

Este discutabil dacă victoria la care visa Gustav putea fi obținută în realitate. Ea depindea prea mult de sprijinul unificat și nemijlocit al principilor germani, precum și de posibilitatea Suediei și a aliaților ei de-a face față costurilor materiale și umane din ce în ce mai ridicate ale războiului. Aceste condiții erau întrunite doar dacă Suedia câștiga bătălii, dobândea noi teritorii și făcea posibilă autofinanțarea efortului de război. Pe măsură ce se desfășura conflictul, nici chiar personalitatea carismatică a lui Gustav nu i-a mai convins pe principi să i se supună orbește. Aceștia au început să cârtească, susținând că prețul plătit Suediei era prea mare, alianța era aproape unilaterală, iar dominația lui Gustav devenise sufocantă și-i făcuse să nu mai poată continua lupta. „Este foarte greu să cedezi cele mai bune părți ale țării unui rege străin... să-i ajuți pe alții, dar să te distrugi pe tine." „Cel care... vede Imperiul atât de urgisit trebuie să năzuiască spre pace."

Pare la fel de puțin probabil ca Gustav să fi acceptat altceva decât victoria deplină. Era un luptător înnăscut și avea temperamentul unui cuceritor. Compromisurile erau total străine de firea lui. Ce-i drept însă, acest lucru nu a fost pus total niciodată la încercare. Moartea lui Gustav la Lützen a modificat natura ambițiilor germane ale

Suediei, a cărei conducere efectivă a trecut acum în mâinile lui Axel Oxenstierna (vezi Capitolul 4).

Întreaga chestiune a Imperiului Suedez, inclusiv în ce măsură au fost cuceririle efectuate în interesul pe termen lung al țării, este discutată în Capitolul 6.

iii) Motivele pentru care a intervenit Gustav Adolf în Germania

Istoricii discută de peste trei sute de ani care au fost rațiunile care l-au împins pe Gustav să intervină în Germania. Ani în șir s-a dezbătut dacă aceste motive au fost religioase – salvgardarea protestantismului din Germania – sau politice – salvgardarea siguranței naționale a Suediei. Majoritatea istoricilor din ziua de azi consideră că „vechea controversă" care îi împarte motivele în acest fel e fără noimă. Ei subliniază că în secolul al XVII-lea politica și religia se aflau într-o strânsă legătură, „politica fiind influențată de religie, iar cauza religiei fiind susținută prin arme politice". În ultimul timp, unii istorici suedezi au introdus în discuție un element economic, în lumina căruia Gustav ar fi intervenit în Germania ca să asigure Suediei controlul asupra comerțului din bazinul Mării Baltice.

Propaganda germană de orientare protestantă a momentului a speculat la maximum ideea că Gustav era unul și același cu „Leul de la Miazănoapte", un salvator mitic care avea să vină din nordul îndepărtat ca să îndrepte toate relele și să-i distrugă pe asupritori – în acest caz, Habsburgii (vezi pagina 53). Toate acestea au dat apă la moara propagandiștilor, pentru care o poticneală a lui Gustav când a debarcat la Peenemünde a fost transformată rapid într-o îngenunchere urmată de înălțarea unei rugăciuni pentru victorie. Care a fost însă adevărul despre Gustav ca erou protestant?

La puțin timp după începerea Războiului de Treizeci de Ani, Gustav a străbătut ținuturile Sfântului Imperiu Roman, oferindu-și sprijinul protestanților de acolo. Vizita lui trebuia să se desfășoare *incognito*, însă probabil că majoritatea oamenilor știau cine era, dat fiind că-și luase numele de căpitanul Gars, un acronim compus din inițialele titlului său în latină, *Gustavus Adolphus Rex Suedorum.* Gustav era un luteran devotat, animat de o credință personală puternică, dar tolerantă, și

ale cărui convingeri religioase au reprezentat un element – important, însă nu singurul – cu ajutorul căruia și-a formulat linia politică. În timpul primei vizite efectuate în Germania, el a declarat fără echivoc că, din punctul lui de vedere, împărtășea țelul protestanților, și anume apărarea protestantismului de relele Contrareformei.

De aici s-ar putea presupune că Gustav s-ar fi prezentat ca fiind în primul rând un campion al protestantismului la momentul intrării în război. Totuși, în ciuda convingerilor unui istoric că *Declarația* emisă în iunie 1630, în ajunul plecării spre Germania, era un manifest „prin care se justifica îmbrățișarea de către rege a cauzei protestante", lucrurile nu stăteau deloc așa. *Declarația* conținea o singură referire – scurtă și superficială – la „oprimarea libertăților germane" și nu se menționa nicăieri că era nevoie de o salvare a protestantismului de la prigoana catolică.

Gustav a emis un al doilea manifest imediat după ce-a debarcat la Peenemünde. Poate fiindcă își dăduse seama de neajunsurile religioase ale primului, el și-a propus să le remedieze incluzând referiri directe la neputința principilor protestanți germani de a-și apăra propria biserică, precum și la necesitatea de-a pune el însuși mâna pe armă în numele lor.

În ciuda acestui anunț și a pomenirii anterioare a unei cauze religioase comune, într-o primă fază Gustav și protestanții germani n-au făcut front comun în cadrul unei cruciade de salvare a protestantismului. Ei au fost uniți de opoziția arătată față de Habsburgi, o opoziție care era în egală măsură politică și religioasă. Dacă lucrurile n-ar fi stat așa, de bună seamă că „eroului protestant" i-ar fi fost imposibil să încheie un tratat antihabsburgic cu Franța catolică în 1631. Chiar dacă Oxenstierna ar putea fi perceput ca un martor subiectiv, dar fiind că vederile lui despre Războiul de Treizeci de Ani erau strict politice, e aproape cert că a avut dreptate șase ani mai târziu, când a declarat în plenul *råd*-ului că invazia suedeză a Germaniei nu fusese defel o „cruciadă protestantă". El a adăugat că intrarea Suediei în război fusese „nu atât o chestiune de religie" cât mai degrabă una de resort politic, chiar dacă a admis că era o situație politică „în care era cuprins și factorul religios".

Unii istorici au avut o abordare diferită. Ei au susținut că adevăratul motiv al invaziei conduse de Gustav în Germania a fost încercarea de a prelua controlul comerțului din estul Mării Baltice. E un fapt cunoscut că regele suedez a declarat în câteva rânduri că „bunăstarea Suediei depinde, cu voia lui Dumnezeu, de schimburi și de comerțul maritim" și că Habsburgii plănuiau să-i confiște „negoțul și navigația" din Baltica. Însă, în ciuda strădaniilor susținute ale anumitor istorici suedezi de-a arăta că politica externă a țării lor în acea perioadă a fost dictată exclusiv de hotărârea de-a controla comerțul baltic, nu există dovezi care să le sprijine convingerea că Gustav a invadat Germania ca să ia în stăpânire porturile baltice. El a folosit porturile prusace și poloneze de la Baltica, pe care le controla deja, atât ca baze de invazie, cât și ca mijloace de finanțare a propriei armate (vezi Capitolul 6, pagina 160).

Este mai plauzibil ca principalul motiv pentru care a intervenit Gustav în Germania să fi fost contracararea „Proiectului Baltic" inițiat de Habsburgi, care amenința siguranța Suediei, așa cum a declarat regele însuși în fața *råd*-ului (vezi pagina 67). Însă în acest demers politic a existat și un element religios, care l-a condus în mod firesc spre o asociere cu principii luterani împotriva împăratului catolic.

5. Afacerile interne

Orice prezentare a domniei lui Gustav care s-ar concentra doar asupra politicii externe și ar omite substanțialele sale realizări pe plan intern ar fi unilaterală și prin urmare incompletă.

a) Carta Tronului din 1612

Gustav Adolf și-a petrecut primele cinci luni ale domniei în negocieri cu nobilii. Pactul Succesoral din 1604 decretase că, în cazul în care Carol al IX-lea murea înainte ca fiul lui să ajungă la majorat, conducerea era exercitată de un Consiliu de Regență până când împlinea Gustav optsprezece ani. După aceea trebuiau să treacă alți șase ani înainte de-a i se încredința întreaga conducere a țării. În țară exista un

sprijin de amploare pentru punctul de vedere al unui pamfletar suedez al timpului, care declarase că Suedia trebuia ferită cu orice preț „de încă o domnie sângeroasă și asupritoare" ca aceea a răposatului rege. Una dintre modalitățile prin care se putea realiza acest lucru era limitarea puterii coroanei. Rezultatul a fost Carta Tronului din 1612. Acceptând să renunțe la condițiile Pactului Succesoral din 1604 și permițându-i tânărului rege să se bucure imediat de un control politic deplin, „văzând că Dumnezeu i-a dăruit, chiar la o vârstă fragedă, o mare putere de înțelegere", *råd*-ul a reușit să-și impună o serie de condiții. Acestea s-au concretizat în tot atâtea limitări substanțiale a libertății regale de acțiune, în folosul nobilimii în general și în special spre bucuria marii nobilimi.

Regele a trebuit să promită că va domni conform constituției și legilor existente. Toți membrii *råd*-ului și oficialitățile din conducere erau obligați să fie „nobili de obârșie suedeză". Nu aveau să mai existe „secretari de origine umilă" sau străini înnobilați și instalați în diverse funcții, așa cum se întâmplase în domniile anterioare. Importanța constituțională a *råd*-ului a fost reafirmată. Era nevoie de consimțământul său pentru emiterea noilor legi, pentru deciziile majore din sfera politicii externe și pentru convocarea *riksdag*-ului. Pe durata a cincizeci de ani, Carta Tronului emisă sub Gustav Adolf a înlocuit absolutismul monarhic al lui Carol al IX-lea cu un așa-numit „constituționalism aristocratic", în vreme ce numirea lui Axel Oxenstierna în funcția de cancelar în 1612 a deschis o nouă eră de cooperare pașnică și rodnică între nobilime și coroană.

În plus, Carta consfințea luteranismul ca religie de stat și toate oficialitățile țării – de la rege în jos – trebuiau cu începere din acel moment să practice și să păstreze această credință. Pentru neluterani nu avea să existe nici un fel de toleranță. Acest lucru a devenit foarte clar după șase ani, când tuturor catolicilor li s-a poruncit să plece din țară.

b) Reformele interne

i) Administrația

Într-un discurs ținut în fața *riksdag*-ului în august 1617, la sfârșitul războiului cu Moscova (vezi pagina 59), Gustav Adolf a făcut cunoscut următorul program de reforme interne:

Pacea ne dă încă o dată prilejul să repunem în drepturi ordinea și legile de care s-a bucurat odinioară țara, dar care au fost nesocotite, iar în aceste războaie lungi și neîntrerupte uitate de-a binelea. Legile și rânduielile ce le-avem sunt de ispravă, dar din cauza proastei guvernări nimeni nu mai ia seama la ele. E drept, se face judecată în fiece provincie și ținut, dar omul de rând nu are parte de justiție, căci fărădelegea precumpănește în fața legii, iar nedreptatea în fața dreptății. Și oare n-am vrut să fac să fie bine? Dumnezeu mi-e martor că m-am străduit cât am putut. Prin proclamații și ordonanțe potrivite, am izbutit, cum s-ar zice, să învii legea din morți.

Renașterea legislativă la care s-a referit Gustav a fost doar primul pas dintr-un efort de reconstrucție din temelii a administrației.

În 1611 aparatul guvernamental cunoscuse foarte puține schimbări în comparație cu anul 1560. Conducerea rămăsese, în linii mari, o chestiune relativ primitivă și continua să fie într-o proporție covârșitoare preocuparea personală a regelui. Scrisorile și documentele oficiale erau redactate și scrise de câțiva secretari care acționau conform instrucțiunilor acestuia. Dările către rege erau strânse și plătite de către vătafii regali din când în când, în locul unde se întâmpla să se afle curtea. Totul era prost organizat, iar coordonarea lipsea cu desăvârșire. Nu exista un tribunal general – instanțele continuau să-l urmeze pe rege dintr-un loc în altul – în vreme ce *råd*-ul (Consiliul de Stat) se întrunea sporadic.

În 1626 tabloul se modificase spectaculos. Schimbările efectuate în anii scurși în această perioadă s-au bazat pe delegarea autorității regale, centralizarea conducerii și modernizarea ei procedurală.

Reforma în justiție a fost realizată printr-o serie de ordonanțe judecătorești emise în 1613 și 1615. Cu ajutorul lor s-a înființat o Curte Supremă sub controlul unui înalt judecător și a fost numit un juriu compus din treisprezece judecători simpli, aleși din rândurile nobililor și ale breslașilor, care trebuiau să ia decizii pe bază de majoritate simplă. Sesiunile durau câte cinci luni și se țineau fără excepție la Stockholm, punându-se astfel capăt situației în care curtea se ținea după rege

prin țară. Bazele jurisprudenței au fost puse cerându-i-se curții să aibă o evidență exactă a tuturor deciziilor adoptate. Domeniul legal a devenit o profesie respectabilă și responsabilă și a început să atragă din ce în ce mai mulți amatori, îndeosebi după îmbunătățirea posibilităților educaționale (vezi pagina 78).

Trezoreria a fost supusă unor verificări amănunțite și modernizată prin Ordonanța Financiară din 1618. A fost înființat un nou Colegiu Trezorier, ale cărui decizii aveau să fie colective și care trebuiau să păstreze o evidență riguroasă a documentelor și să respecte cu strictețe reglementările procedurale. A fost pus la punct un sistem central de contabilitate și verificare a conturilor, iar în 1624 s-au introdus noi măsuri de protecție împotriva delapidărilor. Sistemul era atât de eficient, încât nu rămânea nedepistată nici cea mai mică neregulă. Spre sfârșitul secolului, un ofițer suedez scăpătat, care se întorsese acasă după o lungă perioadă în care fusese prizonier de război, a fost acuzat și găsit vinovat de însușirea prin fraudă a unei sume al cărei echivalent în ziua de azi ar fi de cinci pence!

Cancelaria era departamentul de stat cel mai drag inimii lui Oxenstierna. Aceasta o considera centrul nervos al conducerii, motiv pentru care, pe durata celor patruzeci și doi de ani în care a fost cancelar, a exercitat personal un control strâns asupra chestiunilor de resortul ei, chiar și atunci când era plecat din țară. În 1618 Ordonanța Cancelariei a consfințit faptul că această dregătorie trebuia să aibă un personal propriu. Ea i-a definit totodată și îndatoririle: să ducă la îndeplinire dorințele regelui și să acționeze în numele lui. Politica externă, conducerea locală, învățământul, comunicațiile interne, chestiunile religioase, sociale și economice, inclusiv problema sărăciei, comerțul și schimburile cu alte țări, toate acestea făceau parte din atribuțiile Cancelariei, conferindu-i o mare putere la nivel de conducere. Cu atât mai mult cu cât toate documentele și deciziile adoptate de celelalte departamente guvernamentale puteau fi emise oficial doar prin intermediul personalului angajat al Cancelariei.

În 1630, cu ocazia intervenției Suediei în Războiul de Treizeci de Ani, a fost format un nou departament al guvernului, respectiv Colegiul de Război. Acesta era condus de un mareșal și primise însăr-

cinări executive și judecătorești deopotrivă, acționând ca un minister de război și ca o curte marțială. În plus, tot el se ocupa și de coordonarea afacerilor de resort militar.

Celelalte evoluții administrative priveau *råd*-ul și *riksdag*-ul. Ca urmare a concesiilor obținute de nobili prin Carta Tronului din 1611, *råd*-ul a redevenit un element important al guvernării. Când regele era în țară, rolul *råd*-ului era cel al unui simplu agent regal. Însă din 1625, ori de câte ori suveranul se afla peste hotare, *råd*-ul rămânea la Stockholm și acționa colectiv, asemenea unui guvern prin regență. După 1626 el nu a mai făcut parte din *riksdag*, funcționând ca o entitate de sine stătătoare. La rândul lui, și *riksdag*-ul a suferit câteva schimbări. În 1617 procedurile sale au fost prinse într-un cadru ferm, iar numărul stărilor a fost fixat la patru – nobilimea, clerul, bürgerii și țărănimea. În 1623 cea mai mare și mai importantă dintre stări, adică nobilimea, a fost reorganizată prin introducerea unui set de criterii de primire a titlului de membru al uneia dintre cele trei clase în care era împărțită starea în acea perioadă. Cu toate că *risksdag*-ul a ieșit în evidență pe scena europeană a vremii prin faptul că în componența lui intraseră și reprezentanți aleși local ai țăranilor plătitori de taxe, în alte privințe el a rămas în urma celorlalte adunări naționale contemporane. Pe lângă că nu avea inițiativă legislativă, *riksdag*-ul nici măcar nu juca vreun rol în intrarea în vigoare a multor legi noi, promulgate prin decret regal în urma consultării cu *råd*-ul.

Conducerea locală a fost de asemenea modificată, în speranța că vor putea fi împiedicate tulburările sociale și economice, îndeosebi când regele era plecat din țară. Un lucru extrem de important era ca strângerea taxelor să fie supravegheată cum se cuvenea și să fie efectuată în mod eficient. Delegarea autorității regale fusese punctul nodal al reformei la nivelul conducerii centrale. Administrațiile locale au adoptat același model. În 1621 țara era împărțită în douăzeci și trei de districte administrative, fiecare dintre acestea fiind condus de un funcționar calificat al statului, care purta numele de *ståthållare*. Era vorba de un salariat aflat în slujba regelui și care, cu ajutorul unui personal bine instruit, ducea la îndeplinirea instrucțiunilor directe pe care le primea de la guvernul central din Stockholm.

* Istoricii recunosc la unison că, fără toate aceste reforme administrative, Suedia n-ar fi putut deveni o Mare Putere. Concepută din 1611, ambulantă și centrată în jurul regelui, ar fi fost total inadecvată în anii ulteriori de domnie, când numeroase efective umane, sume de bani și cantități de provizii trebuiau expediate din Suedia cât mai repede și mai eficient cu putință, indiferent dacă regele și cancelarul erau sau nu în țară. Cu toate acestea, ar fi greșit să susținem că toate reformele s-au desfășurat fără poticneli din prima zi – a fost nevoie de timp pentru efectuarea schimbărilor și pentru pregătirea oamenilor. Cert este însă că succesele militare din Germania ale lui Gustav Adolf au fost posibile grație eforturilor depuse de Axel Oxenstierna pentru modernizarea aparatului administrativ de stat.

Regele și cancelarul au convenit asupra reformei din administrație, însă conținutul ei a fost opera lui Oxenstierna. Inițiativa i-a aparținut integral. Grija pentru cele mai mici amănunte, claritatea vederilor și fermitatea cu care își urmărea scopurile i-au dat posibilitatea să organizeze în scurt timp conducerea personală și improvizată a Suediei și s-o transforme – sub controlul lui direct – într-o mașinărie eficientă, pe care o invidia întreaga Europă. Dacă rolul lui Gustav în aceste reforme a fost mai degrabă pasiv, în alte domenii unde era nevoie de o schimbare suveranul nu a ezitat să devină vioara întâi. El a preluat controlul în chestiunile educaționale și economice, ca și în dezvoltarea militară și navală (vezi pagina 56), punându-și în umbră cancelarul.

ii) Reformele educaționale

În 1620 Gustav deplângea lipsa unui sistem de învățământ și educație în Suedia:

1. Pământul nu mai naște oameni pricepuți, și cât de grele ar fi vremurile, ne fac mai mare trebuință oamenii decât bănetul.

Mulți oficiali din cadrul administrației locale nu știau nici măcar să-și scrie numele, iar Oxenstierna n-a găsit un diplomat suedez care să știe destulă latină ca să poată conduce negocierile cu polonezii.

Noile departamente ale guvernului nu aveau cum să funcționeze corespunzător în lipsa unor angajați bine pregătiți. Așa stând lucrurile, îmbunătățirea rapidă a sistemului de învățământ era esențială.

Gustavus își dorea să lărgească programa și să mărească numărul posibilităților de studiu. În 1623 el a înființat primul *Gymnasium*. Aceasta acoperea o programă diversă de învățământ secundar, care le dădea posibilitatea elevilor să facă pasul spre învățământul superior. În acest scop, Gustav a revitalizat universitatea Uppsala, sărăcită între timp și ajunsă de nerecunoscut. La mijlocul anilor 1620 el a înființat câteva catedre noi, a extins programa, a dăruit cărți și a donat un procent important din pământurile familiei Vasa ca să asigure întreținerea în bune condiții a universității. Reputația instituției a crescut rapid, iar după zece ani numărul studenților care învățau acolo trecuse de o mie, printre ei numărându-se și o serie de copii săraci, beneficiari ai burselor regale, care fuseseră ajutați în schimbul promisiunii de-a se angaja ulterior în slujba guvernului. În 1632 s-a înființat o a doua universitate la Dorpat, destinată aproape în exclusivitate instruirii candidaților care ținteau posturi în serviciul public în provinciile baltice. La sfârșitul domniei lui Gustav, învățământul – îndeosebi politica și dreptul – devenise un agent puternic al ascensiunii sociale. „Oamenii noi" începuseră să ocupe toate funcțiile, cu excepția marilor dregătorii, care erau în continuare rezervate nobilimii, conform Cartei Tronului.

iii) Reformele financiare și economice

În cea mai mare parte a domniei lui Gustav Adolf, finanțele țării au fost gospodărite de azi pe mâine și nu s-au prea făcut pași înainte în vederea punerii la punct a unei economii sănătoase, cu toate că industria suedeză a fierului și a cuprului a beneficiat de sprijinul guvernului și chiar a existat o oarecare dezvoltare a comerțului. Totuși, unul dintre istorici a mers până la a declara categoric că „nu încape îndoială că, în ultimă instanță, măreția Suediei a depins de dezvoltarea ei industrială între 1611-1632". Poate fi susținută o asemenea afirmație?

Moștenind o vistierie goală și având adeseori o nevoie disperată de bani, Gustav a continuat practica strângerii imediate de fonduri prin „înstrăinare", inițiată în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Aceasta însemna oferirea de pământuri sau alte resurse unor persoane particulare, în schimbul unor împrumuturi sau donații bănești. Gustav a fost încurajat în cultivarea acestei practici de Oxenstierna, care credea (în mod greșit, după cum avea să se demonstreze) că, prin transferarea unor terenuri ale coroanei sub controlul unor proprietari privați, avea să se ajungă la o mai bună folosință a acestor pământuri, iar productivitatea astfel realizată avea să rotunjească beneficiul țării pe termen lung. Ceea ce s-a întâmplat în realitate a fost că țăranii eliberați de sub autoritatea coroanei au intrat sub controlul nobililor recent împroprietăriți și le-au plătit dările lor și nu regelui, ca până atunci. Rezultatul a fost o micșorare pe termen lung a beneficiilor, pe care coroana nu și-o putea permite. Regele și cancelarul puteau găsi resursele necesare pe termen scurt pentru expansiunea Suediei doar dacă recurgeau la mărirea taxelor, valorificarea taxelor vamale din porturile prusace (vezi pagina 60), subvențiile de peste hotare și „autofinanțarea de război" (vezi pagina 68).

Și mai important a fost felul în care a dezvoltat guvernul resursele minerale ale țării. Cuprul era extras din Suedia încă de la sfârșitul Evului Mediu, numai că zăcămintele nu fuseseră exploatate la maximum. În anii 1620, când a existat o creștere a cererii de cupru din partea altor țări, având drept rezultat o mărire însemnată a prețului, minele suedeze au răspuns în consecință. Producția a crescut, iar capitalul și mâna de lucru de peste hotare au fost încurajate să vină în Suedia. La jumătatea domniei lui Gustav, cuprul ajunsese să aibă o importanță capitală pentru viața economică a țării. În 1630 Oxenstierna era suficient de impresionat pentru a scrie:

> Cuprul este cea mai nobilă marfă pe care-o produce și cu care se poate mândri Coroana Suediei, și totodată unul dintre marile izvoare ale bunăstării din țară; de aceea se cuvine să exploatăm minele, iar apoi să creștem și să păstrăm prețul cuprului, în așa fel încât forța și bogățiile țării noastre, precum și beneficiile Coroanei, să devină și mai mari.

Dezvoltarea industriei fierului, începută de Gustav Vasa (vezi pagina 53), a fost continuată de Gustav Adolf. Au fost introduse noi

tehnici și au fost încurajate investițiile străine. O mare parte din fierul extras a fost orientată spre industria de armament pe care Gustav a pus-o sub controlul lui de Geer, un olandez cu totul remarcabil și foarte bogat. De Geer nu numai că a reușit să organizeze producerea unui număr de arme suficient de mare ca să răspundă cererilor numeroaselor efective suedeze deplasate în Germania, dar a dezvoltat industria constructoare de nave și a crescut producția de alamă, cositor și salpetru. S-a procedat la dezvoltarea portului Göteborg (Gothenburg) de pe coasta vestică, iar Gustav a început să plănuiască formarea unei flote comerciale capabile să reprezinte o concurență redutabilă pentru rivalii comerciali ai Suediei din Baltica, eventual și din alte zone.

Nu încape îndoială că dezvoltarea industrială din timpul domniei lui Gustav a fost importantă, fiind vorba în primul rând de exploatarea zăcămintelor de cupru ale Suediei, din exportarea cărora s-au realizat beneficiile însemnate, precum și din industria de armament, care a asigurat rezerve îndestulătoare de arme produse în țară pentru forțele suedeze implicate în Războiul de Treizeci de Ani. Însă ar fi o exagerare să susținem că acestea au reprezentat elementul principal care au făcut din Suedia o Mare Putere.

iv) Efectele reformelor interne

Se poate susține că, deși reformele administrative și dezvoltarea industrială au avut importanța lor, Suedia a devenit o Mare Putere doar mulțumită victoriilor de pe câmpul de luptă, care la rândul lor s-au datorat superiorității forțelor armate suedeze sub aspectul efectivelor umane, al armelor și al tacticii, precum și calităților extraordinare ale comandanților suedezi. Există însă și istorii care văd lucrurile dintr-o altă perspectivă: „Victoriile armatei suedeze nu au fost doar rezultatul inovațiilor tactice sau al iscusinței comandanților; ele au presupus totodată un aparat administrativ eficient." Istoricii par să fi ajuns între timp la consens și să considere că reformele interne au fost esențiale în străduințele Suediei de-a se impune ca Mare Putere, fără a fi responsabile în mod direct de noul statut internațional al țării. La această oră este acceptată ideea că sporirea puterii suedeze din Baltica s-a bazat pe forța armată, combinată cu o conducere inspirată, fiind însă posibilă grație guvernării judicioase din țară.

6. Evaluarea realizărilor lui Gustav Adolf

Majoritatea realizărilor interne care au făcut posibile expedițiile militare conduse de Gustav peste graniță au fost în principal rodul muncii lui Oxenstierna , regele mulțumindu-se să le gireze cu numele. E posibil ca suveranul să le fi aprobat, însă la originea lor s-a aflat cancelarul. Această cooperare între cei doi a stat la baza succesului lui Gustav. De comun acord, ei au inițiat o colaborare între coroană și aristocrație, care a adus o perioadă de pace internă în Suedia și a rezolvat temporar problema conflictului dintre autoritatea regelui și ambițiile nobililor. Pacea din țară i-a dat ocazia lui Gustav să poarte războaie fără să aibă grija tulburărilor interne. Cel mai sofisticat sistem administrativ din Europa ajunsese să sprijine și să întrețină cea mai puternică armată a momentului, autoare a unor victorii de răsunet.

În secolul al XVII-lea importanța internațională a unui stat se măsura prin posibilitatea de a-și domina vecinii prin forța armelor. Prin urmare, politica externă agresivă era trăsătura obligatorie a unei Mari Puteri – însemnătatea politică rezulta aproape integral din desfășurarea și acțiunea forței militare. Sub conducerea victorioasă a lui Gustav, în 1632 Suedia a ieșit din așa-numita obscuritate nordică și a devenit o Mare Putere; prestigiul ei internațional era foarte mare, iar poziția militară inatacabilă. Această metamorfoză avea să continue după moartea lui Gustav, încheindu-se în 1660. În timpul domniei lui Gustav Adolf, dar și ulterior, Suedia a avut șansa ca vecinii și inamicii săi potențiali să fie slabi, fapt care a jucat un rol incontestabil în succesul pe care l-a avut (vezi Capitolul 6 pentru o discuție despre statutul de Mare Putere al Suediei și despre rolul lui Gustav Adolf în atingerea acestui statut).

În cei douăzeci de ani de domnie, Gustav s-a transformat dintr-un tânăr lipsit de experiență într-unul dintre cei mai însemnați comandanți militari din toate timpurile și într-un remarcabil practicant al *realpolitik*-ului. Spre norocul lui, a avut carisma liderului înnăscut care atrage devotamentul celorlalți, dublată de energia și încrederea în sine prin care i-a făcut să-l urmeze întru atingerea scopurilor fixate. În rarele ocazii când nu s-a întâmplat așa, Gustav și-a impus punctul de vedere

prin simpla forță a caracterului. A fost o personalitate covârșitoare și în același timp o legendă vie. Când vestea morții sale a ajuns la Londra, s-au pus numeroase pariuri cum că ar fi fost doar un zvon fără temei. În Suedia, în momentul confirmării știrii, moartea regelui a fost pusă pe seama unei trădări și a fost considerată crimă. Era cu neputință ca Gustav Adolf, Regele de Aur, să fi murit pur și simplu în luptă, cu fața în noroi, ca un soldat de rând.

***Să luăm notițe despre** „Suedia ca mare putere – Gustav Adolf, 1611-32"*

Există două teme care se întrepătrund în acest capitol important despre Gustav Adolf – reformele interne și afacerile externe. Pe lângă însemnările concrete pe care va trebui să le faceți (o enumerare a reformelor interne, de pildă), încercați să vă limpeziți ideile cu privire la rege și la realizările lui, răspunzând în câteva propoziții la fiecare dintre întrebările ce urmează:

1. Care este legătura dintre cele două teme?
2. Care este importanța rolurilor jucate de Gustav și Oxenstierna între 1611 și 1632 în:

a) afacerile interne?
b) afacerile externe?

3. De ce și în ce fel s-a schimbat politica lui Gustav în Germania pe măsură ce a continuat războiul?
4. Ce motive a avut Gustav să intre în războiul din Germania?

Din informațiile pe care le aveți acum, sunteți sau nu de acord cu evaluarea pe care i-o face Michael Roberts lui Gustav, citată la pagina 51 la începutul acestui capitol? Argumentați-vă răspunsul.

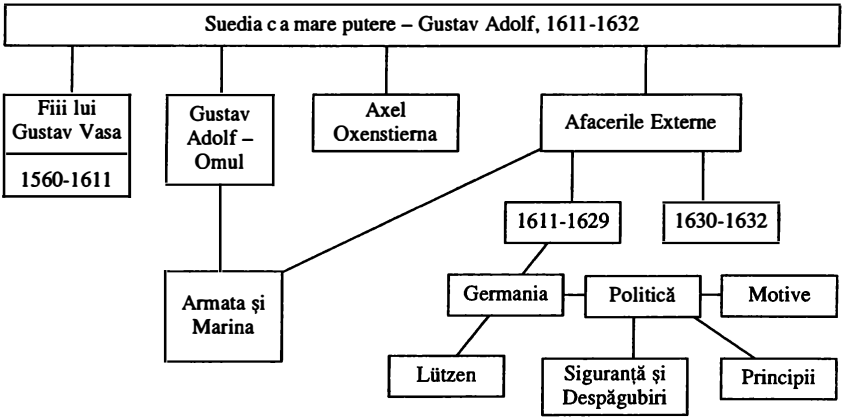

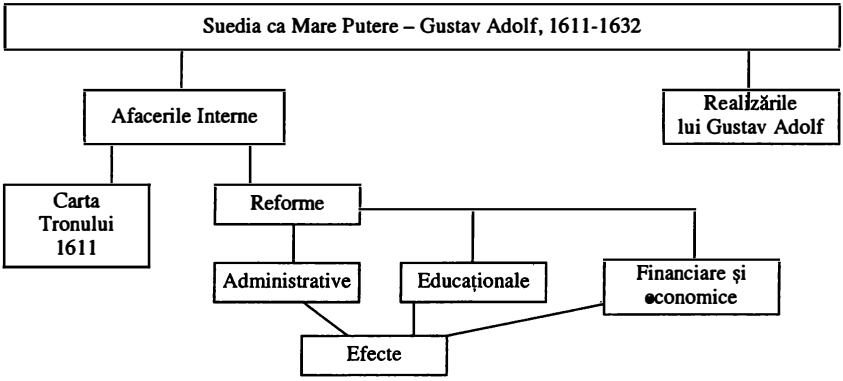

Rezumat – Suedia ca mare puteŗe – Gustav Adolf, 1611-1632

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Suedia ca mare putere – Gustav Adolf, 1611-32”*

Gustav Adolf şi realizările lui reprezintă un subiect preferat al examinatorilor, judecând după diversitatea întrebărilor formulate în ultimii ani. Unele întrebări par simple şi directe, iar cele ce încep cu „care” chiar aşa şi sunt. De exemplu:

1. Care au fost realizările lui Gustav Adolf?
și
2. Care a fost moștenirea lăsată de Gustav Adolf Suediei?

Totuși, caracterul lor general și cuprinzător poate fi o capcană dacă nu sunteți atenți. Este esențial să abordați aceste întrebări într-un mod disciplinat și să începeți prin întocmirea unei liste (formulată chiar mai atent ca de obicei) în care să se regăsească tot ce vreți să includeți în răspuns. Având la dispoziție un material atât de bogat, va trebui să fiți selectivi și să scrieți concis, pentru a vă putea încadra în timp.

Uneori întrebarea vizează strict reformele interne sau activitățile militare din timpul domniei. De exemplu:

1. Ce s-a realizat în Suedia sub Gustav Adolf?
2. De ce a intrat Suedia în Războiul de Treizeci de Ani?

Varianta mai complexă a acestui tip de întrebări este introdusă prin „cât de mult?" sau „în ce măsură". De exemplu:

1. Cât de mult a fost răspunzător Gustav Adolf de dezvoltarea internă din timpul domniei lui?
și
2. În ce măsură depinde locul în istorie al lui Gustav Adolf de reputația lui militară?

În fiecare caz răspunsul trebuie formulat în două părți. În prima parte veți răspunde prin „atât de mult, sau în această măsură, da", pe când în partea a doua răspunsul va fi „atât de mult, sau în această măsură, nu". Răspunsul-eseu va trebui să se încheie cu un paragraf în care vă prezentați concluziile (punctele slabe și punctele tari ale argumentelor pro și contra) desprinse din informațiile pe care le-ați prezentat. Nu vă lăsați induși în eroare de întrebările de acest gen. Formatul lor este util, întrucât vă sugerează o parte din răspuns. Întrebarea 6, de pildă, oferă un motiv pentru care Gustav Adolf și-a asigurat locul în istorie. Care au fost celelalte motive?

Câteodată veți avea de-a face cu întrebări așa-zis deschise, de genul:

1. Au fost reformele interne din timpul domniei lui Gustav Adolf esențiale pentru implicarea Suediei în Războiul de Treizeci de Ani?

și

2. Ajunsese Suedia o mare putere în 1632?

Întrebările de acest tip vă cer să formulați o judecată pe baza dovezilor disponibile. Răspunsurile pot fi de trei feluri – „Da, întrucât…", „Nu, întrucât…", sau, cel mai des, „Pe de o parte, da, întrucât… dar pe de altă parte, nu, întrucât…" În toate cazurile trebuie să existe un paragraf final în care să vă prezentați limpede concluziile.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Suedia ca mare putere – Gustav Adolf, 1611-1632"*

1. Gustav Adolf și Axel Oxenstierna

Citiți seria de fragmente de la pagina 56 și fragmentul de la pagina 63. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În scurtul fragment de la pagina 56, rândul 1, explicați sensul formulei „străduaniile tale de-a ne aduce scopurile la îndeplinire". Care sunt scopurile la care se face trimitere?

b) Ce lumină aruncă aceste fragmente asupra: i) relațiilor politice; ii) relației personale dintre Gustav Adolf și Oxenstierna? Argumentați-vă răspunsul.

2. Intervenția în Germania

Citiți fragmentele de la pagina 66. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Căror factori atribuie Oxenstierna decizia lui Gustav de-a interveni în Germania? Care crede el că au fost intențiile ce-au stat în spatele acestei hotărâri (pagina 66)?

b) Din cunoștințele pe care le aveți, sunteți de acord cu modul în care a apreciat Oxenstierna acțiunile lui Gustav (pagina 66, rândurile 1-6)?
c) Explicați ce se înțelege prin *assecuratio* (pagina 67, rândul 2). Avea să fie acesta „lucrul cel mai important" din politica suedeză în Germania?

3. Debarcarea în Germania

Priviți cu atenție ilustrația cu „Debarcarea lui Gustav Adolf la Peenemünde" și ilustrația-afiș „Leul de la Miazănoapte" de la paginile 64 și 53. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) „Debarcarea de la Peenemünde" e menită să reprezinte evenimentele din iunie 1630. Din ce cauză ar putea fi suspectată acuratețea ei? Prezentați-vă punctul de vedere despre scopul acestui tablou.
b) Care este semnificația leului și a ursului din ilustrația-afiș?
c) Unde și de ce credeți că a fost pusă în circulație această ilustrație-afiș?

CAPITOLUL 4

Suedia ca mare putere, 1632-1660

1. Christina, 1632-1654

a) Oxenstierna și regența, 1632-1644

Moștenitoarea lui Gustav Adolf a fost fiica lui, Christina, care la vremea morții tatălui avea șase ani și era singurul lui copil. Nu a avut loc o dispută succesorală, fiindcă *riksdag*-ul hotărâse, încă din 1604, că tronul putea fi moștenit de o persoană de sex femeiesc – ca în acest caz – dacă nu exista nici un moștenitor direct pe linie bărbătească. Imediat după moartea lui Gustav, *råd*-ul a preluat controlul temporar al conducerii în Suedia, în timp ce Axel Oxenstierna, care se afla în Germania, se ocupa de interesele suedeze de acolo. Discuțiile despre forma pe care se cuvenea s-o ia regența s-au încheiat cu adoptarea unui plan propus de Oxenstierna.

La doar opt zile după bătălia de la Lützen, el trimisese din Germania un proiect de constituție intitulat Forma de Guvernământ. Deși urma în linii mari direcțiile de practică administrativă deja existente, documentul punea un accent mai mare pe autoritatea înaltei aristocrații. În textul propus se stipula că *riksdag*-ul trebuia să fie convocat doar în caz de forță majoră și că nici chiar în cadrul întâlnirilor în plen ale acelor nouăzeci și patru de membri ai *råd*-ului nu trebuia de obicei să se discute chestiuni referitoare la linia politică. În mod normal, deciziile aveau să fie lăsate în seama capilor celor cinci colegii sau departamente ale guvernului (cancelaria, trezoreria, înalta curte, amiralitatea și colegiul de război) care se puteau consulta din când în când, în cazul că li se părea necesar, cu un comitet reprezentativ al

nobililor, episcopilor, episcopilor și bürgerilor. Acești cinci principali demnitari de stat, cu toți membri ai *råd*-ului, aveau să formeze un Consiliu de Regență ce urma să fie condus de cancelarul Axel Oxenstierna. Dat fiind că fratele lui și unul dintre veri erau doi dintre dregători, familia Oxenstierna și-a asigurat o influență foarte mare la nivelul guvernului, pe care a menținut-o mai bine de zece ani, până în 1544, când Christina a ajuns la vârsta majoratului.

Forma de Guvernământ a fost descrisă drept „un program prielnic unei stăpâniri oligarhice exercitate sub paravanul numelui suveranului" și drept o nouă limitare a puterii regale în favoarea „constituționalismului nobiliar", ca parte a unui proces declanșat de Carta Tronului din 1612 (vezi pagina 74). Fuseseră puse în circulație o serie de variante ale acestui document înainte de moartea lui Gustav, dar nu se știe cu siguranță dacă regele a studiat efectiv această versiune și dacă a aprobat-o ca formă optimă de guvernare în cazul încetării lui din viață. Firește că Oxenstierna a informat *råd*-ul că așa au stat lucrurile, numai că detractorii contemporani și ulteriori ai cancelarului au sugerat că adevărul ar fi fost altul. Unii dintre ei, printre care și un istoric al vremii, considera că ar fi scris cu mâna lui documentul, propunându-l apoi în numele regelui ca să-și asigure o poziție solidă și să facă posibilă împlinirea ambițiilor familiei. Discuția nu poate ieși din sfera presupunerilor, fiindcă nu există suficiente probe care să stabilească punctul de vedere corect.

Propunerile pentru regență au fost acceptate cu inima strânsă de *riksdag* în 1634. În acest fel se puseseră bazele unei oligarhii. Din partea coroanei nu avea cine să vorbească – regina era mult prea tânără ca să-și dea seama ce se întâmpla, iar hipernevrotica regină mamă fusese exclusă în mod expres din regență, fiind considerată incapabilă de-a guverna.

b) Oxenstierna și războiul din Germania

În 1633 Oxenstierna, care avea cincizeci de ani, de bucura de un prestigiu considerabil în Europa. Cu începere din 1626 el administrase cu mare eficiență mai întâi cuceririle suedeze de război din Polonia și

Prusia, iar pe urmă achizițiile mai recente pe care le efectuase Gustav în Germania. Cu toate că nu avea nici experiență și nici aptitudini de soldat, la sfârșitul lui 1632 Oxenstierna a devenit automat succesorul *de facto* al lui Gustav în Germania, răspunzând și de operațiunile militare din acea țară. Tot el trebuia să se ocupe și de politica externă, dar cel puțin în acel domeniu, avea o mare experiență. În paralel a rămas șef al conducerii regente de acasă, îndeplinindu-și rolul nu doar pe hârtie, ci și în realitate. Prin urmare, i se cerea în permanență să ia decizii legate de chestiunile interne și în același timp să poarte război. Corespondența lui voluminoasă din cursul deceniului următor arată că dublul rol pe care l-a avut l-a făcut să fie în permanență extrem de ocupat.

Scopul lui imediat din Germania a fost să pună capăt participării suedeze la război, însă numai în condiții onorabile și în schimbul unei „satisfacții" (despăgubiri) pe măsură, menită să recompenseze Suedia pentru marele său efort material și uman. Situația în care se afla Oxenstierna era dificilă și delicată. Costurile războiului erau uriașe: cheltuielile militare între 1630-1631 fuseseră de zece ori mai mari decât venitul obișnuit al Suediei pe durata acelui an. Reducerea costurilor era esențială. Numai că cei 100 000 de soldați aflați în continuare în serviciul Suediei și staționați în Germania trebuiau plătiți, nemaiputând să trăiască de pe urma pământurilor recent cucerite, așa cum făcuseră în primele zile ale războiului. Era nevoie de găsirea unor mijloace prin care povara financiară și cel puțin o parte din povara militară a conflictului să fie așezată pe alți umeri, dar aceasta fără a se pune în pericol drepturile la „satisfacția" finală a Suediei.

La începutul lui 1633 Oxenstierna a trimis Consiliului de Regență din țară un material în care își prezenta planurile în legătură cu Germania. Cancelarul era în favoarea lăsării la vatră a unei părți a armatei principale, din care 90% erau la ora aceea mercenari, urmând să folosească restul trupelor pentru înființarea unor garnizoane în locurile importante din sudul și vestul Germaniei. În acest fel se economiseau sume însemnate de bani. Trupele de elită, alcătuite din suedezi get-beget, aveau să fie staționate permanent pe teritorii aflate sub control suedez ale Pomeraniei și Prusiei. Acolo ele aveau să constituie un puternic baraj defensiv împotriva oricăror tentative poloneze sau hab-

sburgice de folosire a porturilor baltice drept baze de invadare a Suediei. În plus, Oxenstierna a propus înființarea unei confederații sau ligi defensive a principilor germani prieteni, care să funcționeze sub control suedez. O asemenea ligă nu numai că putea acționa ca tampon împotriva agresiunii habsburgice, dar era în stare să furnizeze bani pentru susținerea efortului de război și să producă „satisfacția" cuvenită pentru Suedia la finele conflictului. Cu puțin timp înainte de-a muri, Gustav îi scrisese lui Oxenstierna și-i supusese atenției un plan asemănător, în care:

1 Cancelarul era însărcinat să-i convingă cu duhul blândeții [pe principi] să se unească pentru apărarea propriei bunăstări și a cauzei comune, să afle căi de a-și uni gândul cu fapta... și să depună toate străduințile ca să ducă la îndeplinirea următoarele:
5 1 Să-i facă pe principi să se desprindă de împărat... și să intre sub conducerea și protecția Maiestății Sale;
2 Să se strângă laolaltă și să continue războiul;
3 Să născocească mijloace prin care armatele pe care le-a desfășurat și condus Maiestatea Sa să fie sprijinite și să se păs-
10 treze totodată disciplina.

În aprilie 1633 Oxenstierna a prezidat o întrunire a principilor protestanți, în cadrul căreia s-a înființat Liga de la Heilbronn. Liga era slăbită din capul locului prin absența importantelor state Brandenburg și Saxonia. Unul dintre istorici a descris-o drept „un Parlament de marionete suedeze". Membrii Ligii nu i-au făcut nici un fel de greutăți lui Oxenstierna, care și-a impus punctul de vedere și deciziile. În schimbul unei asistențe militare trecute și viitoare din partea Suediei, principii au convenit:

1 Să ajute coroana suedeză să păstreze în posesie acele teritorii inamice din Imperiu pe care le ocupă deja, până când războiul se încheie și se oferă o satisfacție pe măsură...

Principii au acceptat, de asemenea, să păstreze o armată substanțială și să achite restanțele față de trupele suedeze care serveau deja

în Germania. Acest lucru ar fi rezolvat problema cea mai presantă a lui Oxenstierna – cum anume să-și plătească oamenii – numai că, din păcate, restanțele s-au dovedit a fi mult mai mari decât se credea, întinzându-se pe durata câtorva ani. În timp ce se făceau eforturi pentru a se afla suma exactă a datoriilor, soldații neplătiți din sudul Germania s-au răzvrătit. Oxenstierna s-a ocupat de problema imediată din zonă, dându-le comandanților locali dreptul de-a percepe dări directe din zonele specificate. Soldații au interpretat această permisiune ca pe o „invitație la jaf" și-n scurt timp au început să-și obțină simbriile de la populația locală, fără să mai ia legătura cu ofițerii. După surmontarea dificultăților inițiale, plățile efectuate de Liga de la Heilbronn au micșorat spectaculos costurile războiului pentru Suedia, de la aproape trei milioane de taleri în 1630 la mai puțin de 130 000 de taleri în 1633. Nu e de mirare că Oxenstierna i-a scris fratelui său: „Nici strămoșii noștri și nici noi nu am mai dus vreodată o bătălie cu o ușurință atât de mare". Așa cum a remarcat un istoric suedez, a fost vorba de un „război prin procură" care, atâta timp cât exista Liga, era un succes deplin din punctul de vedere al Suediei.

În februarie 1634 Oxenstierna a ținut o întrunire cu toți principii protestanți din Imperiu, sperând să consolideze Liga prin încorporarea tuturor acelor state non-catolice care continuau să se țină la distanță. De asemenea, el trăgea nădejde să-i convingă pe principi să nominalizeze teritoriile germane ce aveau să fie oferite drept despăgubire Suediei la sfârșitul războiului. În ambele cazuri Oxenstierna a încercat o mare dezamăgire. N-a trecut mult și discuțiile au ajuns într-un punct mort. Cu toate acestea, în cursul lunii iulie suedezii și aliații lor de la Heilbronn au început lupta și au lansat atacuri în Boemia și Bavaria. La început totul a mers bine, însă în septembrie 1634, la ieșirea din orașul protestant Nördlingen, suedezii au suferit o grea înfrângere, pierzând pe câmpul de luptă aproape jumătate din armată. Oxenstierna a fost atât de descurajat de veștile primite, încât a avut parte de cea de-a doua noapte fără somn din viață. Contrar obiceiului, el a dat impresia că era pe punctul de-a ceda. „N-o să mai lupt – a scris el – ci o să plutesc în derivă unde-or să mă poarte valurile". În Suedia Consiliul de Regență a exprimat critici virulente la adresa modului în care a fost purtat

războiul, în timp ce în Germania bătălia de la Nördlingen a distrus legenda invincibilității militare suedeze și, o dată cu ea, viabilitatea Ligii de la Heilbronn. Ideea unui „corpus", o alianță germană dominată de suedezi, li s-a părut dintr-o dată mult mai neatrăgătoare principilor. Trei luni mai târziu, majoritatea aliaților germani ai Suediei își negociau pacea cu împăratul.

Parcă pentru a-i face viața și mai grea lui Oxenstierna, armistițiul încheiat în 1629 cu polonezii expira în 1635. Pentru a împiedica reizbucnirea ostilităților cu Polonia, regenții au cedat prețioasele taxe percepute în porturile prusace ca preț al unui nou armistițiu, care să dureze douăzeci și șase de ani. „Un preț dezastruos", a bombănit Oxenstierna, pentru care găsirea banilor necesari pentru plata armatei redevenise o problemă presantă. În 1635 a fost el însuși luat prizonier lângă Magdeburg de mercenarii răzvrătiți care-și cereau simbriile și care amenințau să invadeze Suedia la sfârșitul războiului dacă nu li se vor fi achitat toate restanțele până atunci. Cancelarul a reușit să scape și să se aleagă doar cu rușinea, încă din acel moment preocuparea banilor pentru „mulțumirea soldățimii" a reprezentat un obiectiv de război primordial pentru suedezi, alături de siguranță și „satisfacție".

* În țară guvernul continua să vadă cu ochi răi situația, în mijlocul strigătelor din ce în ce mai dese, de genul „Pace cu orice preț". „La ce bun să dobândim multe pământuri și să ne cheltuim toți banii pe ele?" sau „E intolerabil să luptăm în continuare într-un război în care n-avem nici un interes". Membrii Consiliului de Regență au decis că trebuiau făcute toate eforturile pentru a pune capăt implicării suedeze din Germania și au căzut de acord că:

1 Deși ar fi de dorit să se obțină satisfacția cuvenită (preferabil sub formă de teritorii), dacă [Oxenstierna] nu poate face așa ceva, trebuie să se folosească de toate mijloacele care nu-i vor pune în pericol reputația și siguranța ca să iasă din această afacere a ger-
5 manilor.

În fața unei opoziții atât de puternice împotriva continuării acțiunilor militare și având nevoie disperată de bani, Oxenstierna a început

să se gândească la varianta unei păci negociate cu împăratul habsburgic. Solicitarea făcută Saxoniei de-a juca rolul de mediator a fost infructuoasă. Dat fiind că nu-i mai venea în minte nici o altă variantă a unei păci onorabile, Oxenstierna a decis că singura soluție era să găsească un aliat dispus să asigure sprijinul financiar de care avea nevoie Suedia ca să continue războiul. Așa stând lucrurile, el a început negocierile cu Franța, care intrase în război ca inamică a habsburgilor în 1635. Au existat dificultăți până să se ajungă la un acord, întrucât Oxenstierna nutrea suspiciuni adânc înrădăcinate la adresa francezilor:

1 Am mai avut parte de șiretlicurile lor în anii trecuți. Sub masca prieteniei comit acte ostile împotrivă-ne. Însă nevoia e un argument puternic, iar pentru o mână de aur trebuie adeseori să-ți jertfești renumele.

După îndelungi tergiversări și pedanterii legate de garanții din partea lui Oxenstierna, în 1638 a fost ratificat în cele din urmă un tratat franco-suedez. Conform prevederilor lui, nici una din părți nu avea să încheie o pace separată pe durata următorilor trei ani, iar Suedia beneficia de ceea ce Oxenstierna a anumit – disprețuitor și fără pic de recunoștință – „o burtă de bani", adică subvențiile de care avea nevoie Suedia atât de grabnic. La fel ca Gustav înaintea lui, Oxenstierna făcuse din Franța platnicul trupelor suedeze din Germania. Totuși, de data asta Suedia nu se mulțumea să ia banii și atât, fiind obligată să lupte alături de Franța pentru o cauză comună – în acest fel dispărea și ultima impresie potrivit căreia Suedia ar fi condus o cruciadă protestantă. Oxenstierna nu era preocupat de acest aspect, dat fiind că nu considerase niciodată religia drept cel mai important element al războiului din Germania (vezi pagina 72). Lucrul care conta pentru el era ca Suedia să iasă bine din orice acord final de pace, iar pentru asta trebuia ca la sfârșitul războiului să se afle în tabăra învingătorilor. O alianță cu Franța părea să ofere cele mai solide garanții în acest sens.

Aurul francez a modificat situația din Germania pentru Oxenstierna. Având buzunarele pline, armatele suedeze au pornit o serie de campanii încununate de succes. Capturarea Vienei părea din nou la

îndemână. În 1641 tratatul cu Franța a fost reînnoit. Conform noului document, în schimbul plății subvențiilor la un plafon mai ridicat, regenții obligau Suedia să lupte în continuare alături de Franța atâta timp cât avea să dureze războiul.

c) Interludiul din Danemarca, 1643-1645

În 1643 relațiile dintre Suedia și Danemarca se înrăutățiseră din nou. Situația se deteriorase din cauza taxelor din regiunea Sond-ului și din cauza implicării danezilor într-un scandal legat de fuga reginei mamă din Suedia. Danezii se simțeau amenințați de expansiunea suedeză din Baltica și din Germania, în timp ce regenții din Stockholm suspectau Danemarca de rea intenție față de ei.

În vara lui 1643, fără nici un avertisment, Oxenstierna a ordonat armatei suedeze să plece din Moravia, după ce tocmai obținuse o mare victorie în cea de-a doua bătălie de la Breitenfeld, și să se îndrepte în marș spre Baltica. Trupele au intrat în Iutlanda dinspre sud la începutul lui 1644, iar la puțin timp după aceea provinciile Skåne și Halland au fost atacate și distruse de o armată condusă de ginerele lui Oxenstierna. După ce s-a despicat firul în patru referitor la condiții, s-a semnat un tratat de pace în 1645. Prin el Danemarca ceda Gotland-ul și Ösel-ul, bazele ei navale din estul Balticii, precum și cele două provincii norvegiene de frontiera Jämtland și Härjedalen, la care Suedia râvnea de multă vreme. În plus, ca să se asigure că era scutită de orice taxe în zona Sond-ului, Suedia avea să ocupe Halland-ul timp de treizeci de ani, obținând astfel un acces mult superior spre vest (vezi harta de la pagina 19). Din punctul ei de vedere, un război scurt și relativ necostisitor lua sfârșit cu un rezultat foarte mulțumitor. Înfrângerea umilitoare a Danemarcei răsturnase echilibrul de forțe din Baltica. Suedia nu mai trebuia să-și facă griji la gândul că ar fi putut fi încercuită de danezi. Rolurile se schimbaseră, iar acum era rândul Danemarcei să fie expusă unui risc fără precedent dinspre Suedia. Anumiți istorici suedezi consideră că rezultatul fructuos al acestui demers a fost momentul de apogeu al carierei lui Oxenstierna – o perioadă plină de onoruri, în care a fost răsplătit de însăși regina cu pământuri și bani și în care suverana

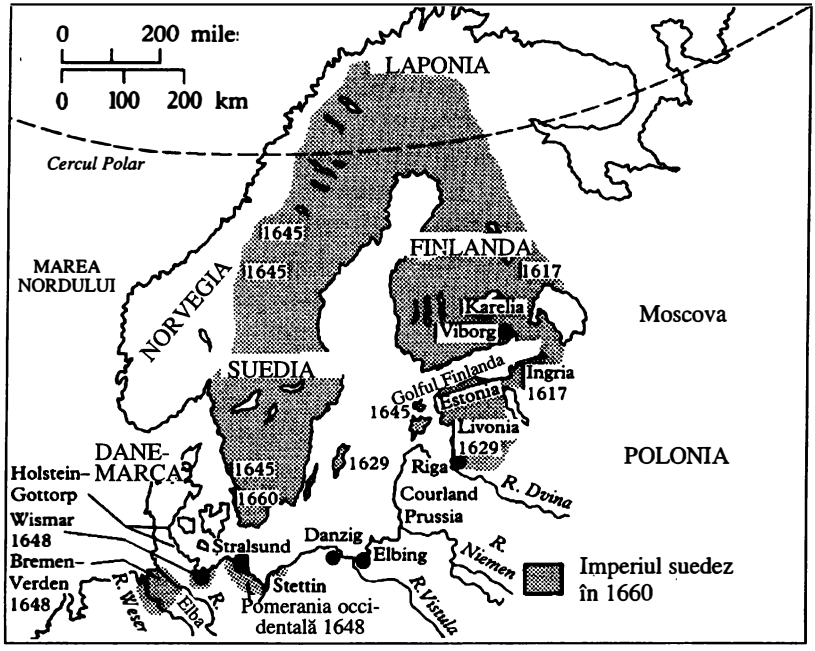

l-a lăudat public ca pe un slujitor credincios al țării și un om „cu neîntrecută dibăcie și numeroase mari virtuți". Relația dintre ei nu avea să mai fie niciodată atât de cordială, întrucât, așa cum a declarat un istoric, întâlnirea din 1645 s-a dovedit a fi pentru Oxenstierna „ultima dintre cele îndulcite de recunoștința fiicei marelui Gustav".

d) Sfârșitul războiului din Germania

În ultimii trei ani ai războiului forțele suedeze au înaintat, s-au repliat și au avansat din nou într-o serie de campanii neconcludente în Bavaria și Boemia. În noiembrie 1648, când luptele au încetat, suedezii tocmai asediau Praga, orașul unde începuse de fapt Războiul de Treizeci de Ani cu o generație în urmă. Conform speranțelor lui Oxenstierna, Suedia a încheiat războiul în tabăra învingătorilor și, așa cum plănuise, a ieșit în avantaj după ce s-a semnat acordul de pace. Ea a obținut o

mare parte din Pomerania occidentrală, inclusiv Stralsund-ul și portul Stettin, portul Wismar din Mecklenburg și episcopatele din Bremen și Verden. Chiar dacă aceste câștiguri ar putea să pară neînsemnate teritorial după atâtea eforturi, fiecare dintre ele a adus Suediei câștiguri economice, strategice sau politice. În acest fel ea a obținut controlul asupra gurilor celor trei fluvii germane, Odra, Elba și Weser, care se varsă în Marea Baltică. Aceste importante canale fluviale au oferit acces spre hinterland-ul din nordul Germaniei și le-au deschis noi posibilități intermediarilor suedezi, care nu au avut decât de profitat de pe urma comerțului dintre țările din zona baltică de vest. Pomerania, Wismar și Bremen-Verden aveau o poziție bună și puteau fi transformate în baze de contracarare a potențialelor atacuri ale Habsburgilor împotriva teritoriului suedez, în timp ce Wismar și Bremen-Verden puteau fi totodată baze de unde Suedia era capabilă să invadeze Danemarca pe la sud (vezi harta de la pagina 106). Oxenstierna obținuse în cantități rezonabile exact ceea ce dorise nu doar el, ci și regele Gustav înaintea lui – satisfacție și siguranță.

Ca posesoare de colonii, indiferent cât de mici sau puține, Suedia devenise o putere imperială, având o importanță care-i depășea propriile granițe. Noile sale teritorii germane erau considerate fiefuri ale Imperiului Habsburgic. Faptul că erau risipite în toată țara sporea influența politică a Suediei asupra unei uriașe porțiuni din Germania, cu atât mai mult cu cât aceste teritorii aduceau cu ele dreptul de reprezentare în adunările locale. Fiind unul dintre garanții tratatului prin care s-a pus capăt războiului, și anume Pacea din Westfalia, Suedia avea toate șansele să-și îmbunătățească reputația internațională, întrucât era clar că această calitate avea să-i asigure implicarea în chestiuni diplomatice care depășeau cu mult cadrul Mării Baltice sau al nordului Germaniei. La finele lui 1648 devenise o țară ce nu mai putea fi catalogată drept unul dintre acele state neînsemnate și obscure din nordul îndepărtat. Ea se insinuase în fluxul principal al afacerilor europene ca un membru recunoscut al acelui cerc restrâns pe care-l alcătuiau marile puteri. Deși încă nu-și atinsese limitele în materie de expansiune teritorială – lucru ce urma să se întâmple în 1640 – Suedia era deja cel mai puternic stat protestant din Europa și dispunea de o reputație militară de invidiat.

e) Suedia, 1648-1654

Pe durata războiului regenții continuaseră să practice așa-numita politică de înstrăinare, oferind terenuri ale coroanei și foloase în schimbul banilor gheață. În cazul în care coroana vindea, dona sau amaneta unui nobil terenul sau taxele dintr-un ținut, nobilul respectiv câștiga dreptul de-a strânge dările țăranilor coroanei care trăiau acolo și care fuseseră liberi până în acel moment. De asemenea, se presupunea în general – cel puțin din punctul de vedere al nobilimii – că beneficiarul dobândea aceleași drepturi feudale asupra țăranilor coroanei pe care-i primise ca acelea de care se bucura deja în raport cu propriii lui țărani. O dată cu înstrăinarea atâtor pământuri, numărul de țărani liberi a scăzut vertiginos, iar importanța și statutul economico-social al stării lor reprezentative din *riksdag* s-au diminuat. Au existat proteste ale țăranilor împotriva acestor abuzuri cu mult înainte de sfârșitul războiului, iar dacă nemulțumirile au încetat abia după întrunirea din 1650 a *riksdag*-ului (vezi pagina 101).

Înstrăinarea a perturbat echilibrul de forțe dintre coroană, nobilime și țărani sub aspectul proprietății asupra pământului (vezi Tabelul modificărilor apărute în proprietatea asupra terenurilor de la pagina 30), cu implicații foarte serioase pentru economia țării pe termen lung. Pe măsură ce tot mai multe terenuri cădeau în mâinile nobililor, ele deveneau *frälse* (scutite de taxe), până când în 1654 doar 28% din pământuri mai produceau beneficii sub formă de dări și impozite. An după an guvernului îi venea din ce în ce mai greu să se descurce fără să vândă noi terenuri. Taxarea indirectă, adică taxele și tarifele vamale pe care guvernul ajunsese să se bazeze din ce în ce mai mult, contribuiau cu sume dezamăgitoare. Într-o încercare de-a îmbunătăți situația, Axel Oxenstierna a înființat un nou departament al guvernului, Colegiul de Comerț, pentru a dezvolta „prețioasele și extrem de rarele porturi din Baltica... fiind nevoie doar de o exploatare înțeleaptă pentru ca locuitorii Suediei să aibă de câștigat". După 1648 suedezii controlau toate porturile importante de la Marea Baltică, în afară de Lübeck, Königsberg și Danzig, și toate estuarele fluviale de la Neva la Weser, cu excepția Vistulei. Oxenstierna era convins că toate aceste porturi și

canale navigabile puteau aduce sume enorme de bani sub formă de tarife dacă se proceda la o încurajare atentă a comerțului. Însă, în ciuda îndemnurilor sale, veniturile rezultate în acea perioadă au fost decepționant de mici.

f) Regina Christina

În decursul ultimelor trei secole istoricii și nu numai ei au scris numeroase pagini despre regina Christina. Cu toții i-au analizat firea complexă și contradictorie și i-au condamnat sau scuzat cariera remarcabilă, dacă nu cumva chiar senzațională. Cu toate acestea, Christina rămâne și-n ziua de azi o figură stranie, nefericită și oarecum jalnică, a cărei apariție și al cărei comportament au șocat societatea din acea vreme.

Christina a avut parte de o moștenire defavorabilă (tulburări mintale în ambele ramuri ale familiei) care, combinată cu o copilărie dificilă și petrecută în izolare, au avut drept rezultat o tânără imprevizibilă, instabilă emoțional și predispusă la îmbolnăviri psihosomatice. Conform instrucțiunilor tatălui ei, a fost educată la fel ca un moștenitor de sex bărbătesc. S-a dovedit a fi extrem de inteligentă și s-a dedicat cu entuziasm unor studii foarte pretențioase, în afara muzicii și a dansului. De asemenea, adora ieșirile în aer liber, devenind o călăreață și o vânătoare excelentă. Îi plăcea la nebunie să călărească și de multe ori rămânea în șa opt sau nouă ore-n șir. Într-o caracterizare menită a fi un compliment, dar în care cei mai subtili au descifrat un semn de rău augur, Axel Oxenstierna a descris-o în fața *råd*-ului, pe când avea doar paisprezece ani, declarând că „nu seamănă cu o femeie, dar e curajoasă și cu o bună înțelegere, așa încât, dacă va scăpa de corupție, va fi exact ce ne trebuie". Însă Christina avea să-l dezamăgească.

Nu era o frumusețe, dar compensa prin vivacitate trăsăturile oarecum colțuroase și exoftalmia moștenită de la tatăl ei. Niciodată în viață nu a interesat-o prea mult cum arăta, iar din relatările contemporanilor se pare că hainele ei nu erau doar neîngrijite, ci de multe ori rupte și chiar murdare. Până și în portretele oficiale dă impresia că este îmbrăcată zdrențăros. În tinerețe purta adeseori pantofi bărbătești și o haină bărbătească peste rochia lungă, iar pe măsura trecerii timpului

veșmintele și înfățișarea ei au devenit din ce în ce mai masculine. „Vocea, felul de-a vorbi, mersul, stilul și atâtea altele o făceau să nu mai semene deloc a femeie... Dacă nu erai foarte aproape de ea, ai fi putut crede că era bărbat", a scris un observator imparțial care a cunoscut-o bine, în timpul ultimului ei an de domnie „Singurul lucru femeiesc care i-a rămas e sexul", a adăugat el. Dacă în privința sexului lucrurile sunt clare, comportamentul ei sexual rămâne ambiguu. E aproape sigur că a avut cel puțin o relație lesbiană de lungă durată, după cum se știe că a fost îndrăgostită pătimaș de minimum un bărbat și a avut aventuri cu alți câțiva. În materie de amoruri, ca și în celelalte privințe, Christina a rămas o mare enigmă.

Încă din copilărie fusese așteptată căsătoria ei cu propriul văr, Carol Gustav de Zweibrücken (vezi arborele genealogic de la pagina 179), în urma căreia dinastia Vasa să aibă un moștenitor al tronului. Asupra Christinei s-au exercitat presiuni mari în vederea acestui mariaj, însă în 1649 ea s-a hotărât să declare în fața *riksdag*-ului: „Îmi e cu neputință să mă căsătoresc. Asta e situația. Nu pot să-mi dezvălui motivele, însă n-au nimic de-a face cu inima".

* Există dovezi potrivit cărora Christina începuse să se gândească la abdicare încă din 1649. Cu toate acestea, avea un puternic simț al datoriei și al loialității familiale, iar înainte de-a face un asemenea anunț trebuia să se asigure de realizarea succesiunii în așa fel încât dinastia Vasa să dețină în continuare tronul. Carol a trebuit să fie acceptat drept cel mai potrivit moștenitor, chiar dacă nu era soțul Christinei (nu avea dreptul ereditar la tron, însă era cel mai vârstnic descendent legitim de sex bărbătesc al lui Carol al IX-lea). Christina a reușit să obțină acordul reticent al *råd*-ului, care se obliga să recunoască în persoana lui pe moștenitorul tronului suedez în cazul în care ar fi murit necăsătorită.

Un an mai târziu, în 1650, chestiunea succesiunii a fost pusă din nou pe tapet. Era un an de tulburări economice și sociale în Suedia. Existaseră câteva recolte slabe consecutive și apăruseră dificultăți legate de plata soldaților de care nu mai era nevoie în Germania și de reintegrarea lor în viața civilă. În plus, la una dintre întrunirile *riksdag*-ului, țăranii aflați la ananghie au cerut mai apăsat ca niciodată coroanei să-și revendice pământurile și veniturile înstrăinate și să-i facă părtași și pe nobili la plata unei părți corecte din dările și taxele împovărătoare.

Noi, subsemnatele Stări ale Regatului [clerul, bürgerii și țăranii]... avem împuternicirea de a-i arăta Maiestății Voastre că, în toți acești de pe urmă ani ai războiului, coroana a fost mult slăbită de înstrăinarea pământurilor, iar interesele sale cer acum ca acele terenuri să-i fie înapoiate așa cum e firesc și se cuvine. Căci de nu se va face asta, nu vedem cum va putea Maiestatea Voastră să păstreze autoritatea regelui și a statului, sau cum va ști guvernul țării... să rămână la aceeași formă și constituție... fiindcă puterea regală a Maiestății Voastre e temelia libertăților noastre, iar acestea provin din însăși această putere... Oare la ce bun câștigurile de peste mări și țări dacă ne pierdem libertatea la noi acasă?

Christina a profitat de numulțumirea generală ca să-și impună punctul de vedere în problema succesiunii. Ea i-a făcut să creadă pe nobili că, dacă nu-l acceptau necondiționat pe Carol ca moștenitor și conducător ereditar al Suediei, avea să treacă de partea stărilor inferioare (adică împotriva nobilimii) și să ordone o „Reducere" (înapoierea terenurilor și veniturilor înstrăinate, care aparțineau coroanei). Nobilii ar fi preferat să lase deschisă chestiunea succesorală. Acest fapt le-ar fi dat posibilitatea să revină cândva la o monarhie de tip electiv și la toate posibilitățile aristocrației de-a manipula situația în folosul ei. Totuși, dând crezare amenințărilor formulate de regină cu privire la Reducere, ei s-au speriat și au fost de acord cu pretențiile ei, în schimbul renunțării la Reducere. Privind lucrurile din punctul de vedere al Christinei, stratagema era demnă de Gustav Vasa, dat fiind că nu există nici o probă în sprijinul unei intenții cât de cât serioase de-a pune în aplicare Reducerea. Mai mult, în 1654, la sfârșitul domniei, regina cedase sau vânduse aproape tot ce mai rămăsese din pământurile coroanei.

* Încă de la o vârstă fragedă Christina considerase că luteranismul suedez avea o mare doză de intoleranță și de lipsă de înțelegere, așa încât în 1648 își pierduse total credința. „Nu mai credeam deloc în religia în care fusesem crescută", a scris ea la un moment dat. Cu doi ani mai devreme, când criza ei spirituală se declarase deja, primise în dar o carte scrisă de filozoful francez Descartes, în care ardea o flacără a romano-

catolicismului de tip liberal care o impresionase profund. Cei doi au început o corespondență îndelungată, iar în 1649 regina l-a invitat pe filozof la Stockholm. La sosire Descartes a fost dezamăgit de primirea mai degrabă rece – se pare că în clipa când s-au văzut la față Christina a încercat o antipatie instantanee – și copleșit de vremea vitregă. „Cred că iarna gândurile oamenilor îngheață aici la fel ca apele... Nu mă simt câtuși de puțin în elementul meu", a consemnat el. A rezistat frigului aprig doar câteva luni, după care a murit de pneumonie, însă influența pe care a exercitat-o asupra Christinei s-a păstrat ani de zile.

În august 1651 regina a anunțat *råd*-ul că avea intenția să abdice. Motivele oficiale ale acestei decizii au fost că era preferabil ca țara să fie condusă de un bărbat, care putea să se afle în fruntea armatelor în caz de război, ea ținând să se întoarcă la pacea și liniștea vieții private. Christina a adăugat că existau și alte motive, pe care nu putea să le pomenească. Probabil că unul dintre ele era acela că hotărâse deja în secret să treacă la romano-catolicism. Atâta doar că o asemenea decizie o împingea în fața unei dileme. Cu începere din 1617 catolicismul era ilegal în Suedia. Din acel an nu i se mai permisese nici unui catolic să trăiască în țară, cu excepția câtorva străini ocrotiți de cuvenitele privilegii diplomatice. În plus, constituția suedeză cerea negru pe alb ca în fruntea țării să se afle un luteran practicant. Christina nu putea fi în același timp regină și catolică. Fără să-și dea seama de această problemă religioasă pe care trebuia s-o rezolve suverana, *råd*-ul a făcut front comun împotriva acestei decizii (datorită manevrelor lui Axel Oxenstierna, căruia îi displăceau Carol Gustav și familia lui) și a reușit s-o convingă să rămână pe tron. Chestiunea abdicării era lăsată în suspensie.

Pe durata următorilor trei ani nefericita femeie s-a abandonat distracțiilor și n-a căutat altceva decât plăcerea pură. Curtea ei a devenit cea mai strălucitoare, luxoasă și extravagantă (dar totodată cea mai imorală și vulgară) din Europa. Treburile conducerii au fost neglijate, pământurile coroanei cedate cu nesăbuință, iar veniturile statului risipite pe serbări și pe capriciile diverșilor favoriți ai reginei. În 1654 Christina, care nu renunțase la ideea abdicării, a informat din nou *råd*-ul în legătură cu această dorință, declarând că de data asta decizia ei era irevocabilă. Pe lângă dilema religioasă în care continua să se zbată,

se pare că suverana era serios preocupată de succesiunea dinastiei Vasa, dat fiind că era în continuare hotărâtă să nu se mărite. Dacă încoronarea lui Carol Gustav era amânată prea mult, era posibil ca nobilii să regrete decizia luată în favoarea lui, iar la momentul oportun să aleagă pur și simplu pe altcineva. Singurul mod prin care dinastia Vasa putea rămâne la putere era să li se forteze mâna nobililor și să se asigure urcarea pe tron a lui Carol Gustav cât mai repede cu putință.

În consecință, *riksdag*-ul a fost convocat la Uppsala în mai 1654. Ambasadorul englez a fost prezent la această sesiune și a descris în amănunt pereții împodobiți cu tapiserii, podiumul cu tronul de argint și cele cinci jilțuri din catifea stacojie pentru înalții dregători de stat, în jurul cărora se aflau scaunele celor aproximativ cinci sute de membri ai celor patru stări. Regina a ținut un discurs de scurtă durată, în care a lăudat însușirile lui Carol Gustav și și-a exprimat speranța că *riksdag*-ul „va consimți la hotărârea mea, căci puteți fi siguri că nimeni nu mă va abate de la acest țel". La sfârșit a existat un moment emoționant, când căpetenia țăranilor a făcut câțiva pași înainte și

1. A implorat-o pe regină să-și reconsidere decizia de a-și părăsi poporul. După ce-a terminat, s-a apropiat de regină, i-a luat mâna, i-a strâns-o voinicește și i-a sărutat-o de două sau trei ori.
2. Pe urmă s-a întors cu spatele la ea, a scos din buzunar o batistă murdară și botița și și-a șters lacrimile cu ea.

Nici măcar acest apel înduioșător n-a clintit-o pe Christina, așa că după numai câteva zile, în aceeași mare sală a castelului din Uppsala, a avut loc ceremonia de abdicare. Regina a renunțat la veșmintele și însemnele regale, după care s-a dat citire Actului de Abdicare. Christina a făcut o plecăciune în fața succesorului ei și apoi a ieșit din sală. Din clipa aceea nu mai era regină. Imediat după aceea, Carol Gustav s-a deplasat cu alaiul la catedrala din apropiere și a fost încoronat sub numele de Carol al X-lea. La sfârșitul unei recepții de stat la care a luat parte în seara aceleiași zile, Christina și-a început prima etapă a exilului. După o zi sau două, când a trecut granița și a ajuns în Danemarca, se spune că ar fi sărit în sus de bucurie și ar fi exclamat: „În sfârșit sunt

liberă și-am scăpat de Suedia, unde sper să nu mă mai întorc niciodată!" După ce-a fost primită oficial în rândurile romano-catolicilor, ea a sosit în cele din urmă la Roma, unde, în ciuda pensiei și a obiectelor de valoare aduse din Suedia, a murit după treizeci și cinci de ani, uitată de toți și săracă.

* La trei luni după abdicarea Christinei, Axel Oxenstierna a murit. Ultimii ani ai vieții nu-i aduseseră motive de bucurie. Se pare că tinerei regine, căreia-i plăcea să fie în centrul atenției, nu i-a convenit deloc autoritatea lui. Din 1644, după ce-a devenit majoră, Christina l-a ignorat din ce în ce mai mult, nesocotindu-i sfaturile și subminându-i poziția prin încurajarea acelor familii despre care se știa să i se împotriveau. În ciuda acestor divergențe, ea și-a dat seama de adevărata lui valoare. S-a referit la el ca la „un mare ministru al unui mare rege", iar după moartea lui l-a evocat ca pe „unul dintre cei mai importanți oameni ai epocii".

Cât despre cancelar, acestuia i-a fost greu să se adapteze noii conjuncturi. După cum a scris un istoric suedez din secolul al XIX-lea, „viața lui politică a luat sfârșit o dată cu pacea din 1648. Aceasta a adus o nouă ordine a lucrurilor și de aici i s-a tras neputința, nu din vârsta înaintată sau sănătatea șubredă". Măreția lui s-a legat de trecut. Ca asociat de încredere al lui Gustav Adolf și arhitect al sistemului suedez de conducere prin intermediul colegiilor, Oxenstierna și-a asigurat un loc de cinste în istoria țării sale. În același timp, felul în care a reușit să facă din Suedia o mare putere după Războiul de Treizeci de Ani l-a ajutat să devină una dintre personalitățile de prim-plan ale Europei.

Se pune însă o întrebare. Date fiind uriașele lui realizări în țară și peste hotare, precum și incontestabilele lui calități administrative și diplomatice, cum se face că, la capătul a patruzeci de ani petrecuți într-o funcție care i-a adus atâtea izbânzi, impresia pe care-o emană Oxenstierna este cea a unui personaj cenușiu și mai degrabă negativ? Probabil din cauză că foarte puțini istorici – suedezi sau nu – au găsit timp să se aplece asupra lui ca om. Preocupați de chestiunile politice sau constituționale, ei s-au concentrat asupra persoanei publice omonime, partenerul distant și rezervat (și totodată urmașul singuratic) al

exuberantului Gustav Adolf, în umbra căruia a stat aproape în permanență. Calm și adunat, introvertit și intelectual, Oxenstierna n-a lăsat să se vadă nimic din fibra lui umană în viața publică. Totuși, unul dintre istorici e de părere că lucrurile au stat în acest fel numai din cauză că:

1 N-a găsit niciodată o exprimare deplină a calităților lui ca om... În privința concepției și a intereselor personale a fost mult mai civilizat decât regele în persoană; altruist, devotat, amabil în raporturile umane, capabil de o afecțiune profundă...

Oxenstierna a fost un om care și-a slujit monarhul și țara cu toate puterile, dar de la care „nici ei, nici vremurile nu au știut ce să ceară", solicitându-i să îndeplinească un rol principal în organizarea a șaisprezece ani de masacre în Germania. Această ipostază de erou tragic care a trăit sub vremi e interesantă, însă e greu să ne dăm seama cât este de credibilă, căci aproape toate dovezile disponibile se găsesc în documentele oficiale a căror primă condiție e caracterul impersonal. Cu toate acestea, există câteva indicii în anumite scrisori personale și întâlniri neprotocolare, din care Oxenstierna dobândește imaginea unui om cumsecade și a unui familist afectuos. Ambasadorul englez, care s-a întâlnit cu el de câteva ori în 1654, a descoperit în el un causeur agreabil, care i-a povestit „lucruri frumoase" despre Gustav Adolf și de care s-a despărțit cu un regret autentic.

2. Carol al X-lea, 1654-1660

Carol a fost în primul și-n primul rând un soldat, așa că în cea mai mare parte a domniei lui Suedia s-a aflat în război: la început cu Polonia, pe urmă cu Moscova, Danemarca și Brandenburgul. Ce-i drept însă, a găsit timp să se însoare cu una dintre fiicele ducelui de Holstein-Gottorp în 1654 (vezi harta de la pagina 113). La momentul respectiv, căsătoria a părut cât de poate de bine venită, furnizând Suediei un aliat în apărarea Bremen-Verden-ului împotriva unui eventual atac danez,

însă până la urmă avea să se dovedească o piatră de moară din punct de vedere politic (vezi din nou pagina 113). În 1655, ca să rezolve problemele gemene ale armoniei sociale (necesitatea de-a îmbuna țărănimea plătitoare de taxe) și solvabilității financiare (necesitatea de-a umple la loc o vistierie goală), Carol a reușit să convingă *riksdag*-ul să accepte o Reducere limitată a „terenurilor indispensabile". Era vorba de pământurile ale căror beneficii erau alocate exclusiv întreținerii curții, forțelor armate și mineritului. În plus, nobilimea trebuia să returneze un sfert din toate pământurile primite cadou cu începere din 1632. Se spera că prin aceste măsuri se vor satisface solicitările stărilor inferioare și se vor produce destui bani pentru rezolvarea problemelor financiare acute ale țării. Extravagantele Christinei aduseseră Suedia la un pas de faliment. Din nefericire, regele a murit pe neașteptate în 1660, înainte să poată fi efectuată fie și o Reducere limitată.

* Carol s-a lansat în aventuri militare externe pe de o parte pentru a distrage atenția de la problemele din țară, pe de alta fiindcă îi plăcea să lupte și voia să depășească realizările în domeniu ale unchiului său, Gustav Adolf. În 1655 el a atacat și a cotropit partea de vest a Poloniei, a invadat Brandenburgul și l-a obligat temporar pe principele elector să omagieze Suedia în numele Prusiei orientale. În 1657 danezii au declarat un război revanșard pentru înfrângerea din 1645. Carol a înaintat imediat spre Danemarca, cu intenția de-a captura Sond-ul. În acest fel Suedia ar fi controlat comerțul baltic cu țările apusene, îndeosebi cel legat de așa-numitele „bunuri navale" (cherestea, cânepă, in și smoală) fără de care orice putere maritimă ar fi fost neajutorată. Carol a continuat prin invadarea Iutlandei, iar apoi, în ianuarie 1658, printr-o manevră militară uluitoare, a străbătut în marș cu întreaga armată apele înghețate ale Centurilor (vezi pagina 8) până la Copenhaga. Când i-au văzut pe suedezi la porțile orașului, danezii au fost cei care au cerut să se facă pace. Tratatul semnat în februarie 1658 a încununat eforturile de distrugere a puterii daneze, inițiate de Oxenstierna în 1645. Provinciile sudice Skåne, Blekinge și Halland au fost cedate Suediei împreună cu Insula Bornholm. În același timp, suedezii au dobândit Bohuslän-ul, îmbunătățindu-și considerabil accesul direct la Marea Nordului, și portul Trondheim (vezi harta de la pagina 9). În

plus, Danemarca a denunțat toate alianțele antisuedeze și a confirmat scutirea Suediei de plata taxelor din zona Sond-ului.

Carol continua să aspire la controlul asupra Sond-ului ca parte componentă a unui plan mai amplu de anexare a Danemarcei de către suedezi. În acest scop el a lansat un al doilea atac (de data asta neprovocat) asupra Danemarcei în iulie 1658. În septembrie regele suedez a obținut controlul temporar al Sond-ului, fapt care i-a atras dușmănia profundă a puterilor maritime (Anglia și Țările de Jos), care se temeau că acest control suedez al Sond-ului avea să pericliteze libera circulație a bunurilor navale esențiale. O flotă de proporții a fost trimisă în Marea Baltică pentru a apăra interesele olandeze din regiune, provocându-i destule necazuri lui Carol. Combinată cu revoltele din Skåne și Bornholm, manevra i-a șubrezit poziția. Cu toate acestea, el și-a făcut planuri pentru o ofensivă de iarnă împotriva Norvegiei, pe care, e adevărat, n-a mai apucat s-o întreprindă, murind cu totul neașteptat în februarie 1660, la vârsta de treizeci și opt de ani. Câteva luni mai târziu, Pacificarea Nordică a pus capăt prin intermediul câtorva tratate tuturor războaielor dintre Suedia și Polonia, Brandenburg, Danemarca și Moscova. Îndelungatul conflict dinastic dintre Suedia și Polonia a luat sfârșit când regii din ramura poloneză a dinastiei Vasa au renunțat să revendice tronul suedez, Suediei i s-a reconfirmat posesia Livoniei, iar Danemarca a recuperat Trondheim și Bornholm.

* În 1660 Suedia nu obținuse dominația economică deplină în Baltica și nici nu ajunsese să controleze Sond-ul. Totuși, ea intrase în perioada de apogeu a puterii sale imperiale. Având o suprafață totală dublă față de cea din ziua de azi, era una dintre cele mai mari țări europene și dispunea de o reputație militară de invidiat. E discutabil dacă dobândirea unui asemenea imperiu risipit a fost în interesul pe termen lung al Suediei (vezi Capitolul 6 pentru o discuție amănunțită pe această temă), însă există cel puțin un istoric care crede că tocmai datorită acestor posesiuni țara a reușit să-și compună granițele pe teritoriul Peninsulei Scandinave înainte de 1660. Fără folosirea acelor baze germane ea n-ar fi izbutit să invadeze cu succes Danemarca și să cucerească ținuturile de care avea nevoie ca să-și consolideze propriul teritoriu între frontierele lui naturale. Pentru prima dată Suedia a de-

venit unificată geografic și capabilă să se apere împotriva oricăror atacuri din exterior. Cu toate acestea, cel care i-a amenințat siguranța pe durata îndelungatei regențe prin care a început domnia următoare a fost inamicul dinăuntru.

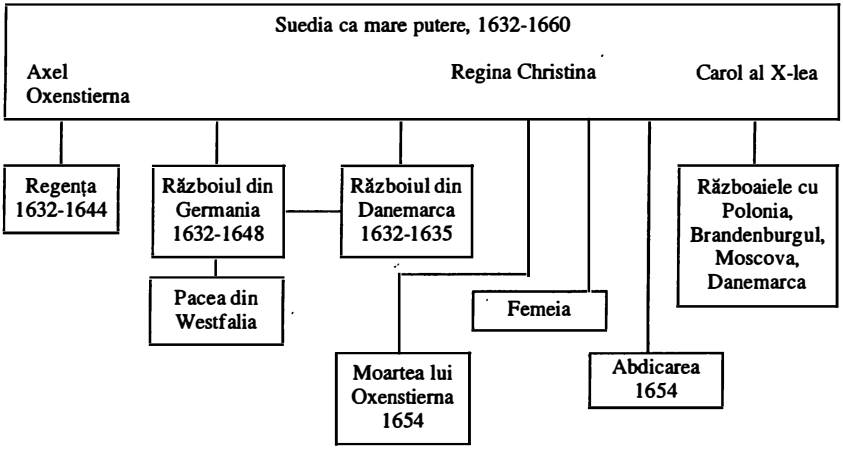

Rezumat – Suedia ca mare putere, 1632-60

***Să luăm notițe despre** „Suedia ca mare putere, 1632-1660"*

Acest capitol se ocupă de două teme principale – activitatea lui Oxenstierna după moartea lui Gustav Adolf în 1632 și felul cum a ajuns Suedia la statutul de mare putere înainte de 1660. Ar fi indicat să răspundeți în scris prin câteva propoziții la următoarele întrebări:

1. Vă schimbă informațiile din acest capitol părerea despre Oxenstierna?
2. Cum apreciați importanța muncii sale înainte de 1632 prin comparație cu activitatea ulterioară aceste date?
3. În ce anume credeți că a constat măreția lui ca om de stat?

4. De ce se poate spune că Suedia a început să devină o mare putere în 1632, dar a obținut cu adevărat acest statut între 1632 și 1660? Alcătuiți o listă a cauzelor unei asemenea schimbări, enumerați-le în ordinea descrescătoare a importanței și explicați de ce ați ales ordinea respectivă.

(Pentru a răspunde la aceste întrebări, probabil că veți avea nevoie atât de informațiile din acest capitol, cât și de cele din precedentul.)

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Suedia ca mare putere, 1632-1660"*

Este puțin probabil ca domniile Christinei și ale lui Carol al X-lea să fie centrul de interes al unei întrebări din partea examinatorilor, însă uneori ele sunt incluse în întrebări cu caracter general despre dobândirea de către Suedia a statutului de mare putere la mijlocul secolului al XVII-lea, ca de pildă:

1. Cum și în ce perioadă din secolul al XVI-lea s-a aflat Suedia la apogeul puterii?
2. Descrieți și explicați expansiunea teritorială a Suediei sub Gustav Adolf, Christina și Carol al X-lea.

La sfârșitul Capitolului 6 există o discuție despre cum trebuie să se răspundă la întrebările generale de acest tip. Cu toate acestea, întrebările specifice se concentrează frecvent asupra carierei lui Axel Oxenstierna. Ele se referă de obicei la importanța unui anumit aspect al activității sale și de cele mai multe ori (deși nu întotdeauna) acoperă întreaga perioadă în care a fost cancelar (1612-1654). E posibil ca aceste întrebări să se axeze pe realizările interne, ca de exemplu:

3. Apreciați cât de important a fost rolul pe care l-a jucat Axel Oxenstierna în afacerile interne ale Suediei între 1612 și 1632.

Pe de altă parte, nu-i exclus ca ele să vizeze rolul jucat în dobândirea de către Suedia a statutului de mare putere:

4. Evaluați cât de mult a contribuit Axel Oxenstierna la faptul că Suedia a ajuns o mare putere în timpul domniei lui Gustav Adolf și a Christinei.

Întrebările care încep cu „apreciați" sau „evaluați" reclamă o judecată argumentată, pe baza informațiilor pe care le furnizați în cuprinsul răspunsului. Cu alte cuvinte, ele așteaptă să vă analizați propria informație. Nu vi se cere să povestiți toate realizările interne ale lui Oxenstierna, iar dacă ați face așa ceva n-ați primi o notă foarte mare. E posibil să vi se pară mai ușor dacă simplificați întrebările reformulându-le. Întrebarea 3, bunăoară, ar putea să arate astfel: „Cât de important a fost rolul lui Oxenstierna în afacerile interne suedeze dintre 1612 și 1632?" Modelul de răspuns are două părți după cum urmează: „Da, a fost important/foarte important/extrem de important întrucât... însă au existat și alte contribuții importante fiindcă..." sau „Nu, n-a fost foarte important întrucât... alte contribuții au fost la fel de importante/și mai importante prin aceea să..." Când redactați răspunsul-eseu începeți prin a întocmi o listă de argumente în sprijinul contribuției evocate în întrebare și o alta pentru „contribuția altor factori". Aveți grijă ca în răspunsul dat talerele balanței (în acest caz, Oxenstierna și ceilalți) să fie echilibrate, iar paragraful final să rezume punctul de vedere pe care l-ați prezentat. Ca de fiecare dată când vă aflați în fața unei întrebări care conține date, fiți atenți și acoperiți întreaga perioadă, însă fără s-o depășiți.

Se poate întâmpla ca întrebările să fie extrem de cuprinzătoare:

5. Înseamnă moartea lui Axel Oxenstierna sfârșitul unei ere din istoria Suediei?
6. Este justificată descrierea lui Axel Oxenstierna drept cel mai mare om de stat al timpului său?

Ca să răspundeți bine la asemenea întrebări nu e suficient să puteți scrie despre Oxenstierna. Veți avea nevoie de informații suplimentare

ce s-ar putea să nu aparțină perioadei sau regiunii studiate. Întrebarea 5, de pildă, presupune cunoașterea evenimentelor care au avut loc în Suedia după moartea lui Oxenstierna, pe când întrebarea 6 reclamă cunoașterea altor oameni de stat cu care să-l puteți compara. Dacă nu sunteți absolut siguri că știți să răspundeți la asemenea întrebări, cel mai înțelept e să le evitați.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Suedia ca mare putere, 1632-1660"*

1. Christina și țărănimea

Citiți fragmentul de la pagina 101 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați sensul cuvântului „înstrăinare" (rândul 4) și al formulei „libertățile noastre" de pe rândul 10.

b) Care dintre stări nu a semnat această petiție? De ce nu s-a numărat printre semnatari?

c) Care sunt argumentele folosite de petiționari în favoarea acțiunii regale?

Acum citiți fragmentul de la pagina 103 și răspundeți la următoarele întrebări:

d) Ce sugerează acest fragment în legătură cu relația dintre coroană și oamenii de rând în 1654? Era de așteptat o asemenea relație? Argumentați-vă răspunsul.

2. Portretele

Studiați cu atenție ilustrațiile care-i înfățișează pe Gustav Adolf (coperta 1), Gustav Vasa (pagina 15) și Axel Oxenstierna (pagina 55). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Portretul lui Gustav Vasa a fost menit să producă o anumită impresie. Care anume? Cum a reușit artistul s-o redea?

b) Din câte ați aflat despre Gustav Vasa, credeți că l-a mulțumit sau nu acest portret? Argumentați-vă răspunsul.

c) În ce măsură se poate folosi un istoric de portretele lui Gustav Adolf și Axel Oxenstierna pentru a le descifra personalitatea?

CAPITOLUL 5

Suedia în declin, 1660-1721

O dată cu moartea lui Carol al X-lea a luat sfârșit cea de-a doua perioadă a stăpânirii dinastiei Vasa (cea expansionistă) și a început cea de-a treia și ultima fază, aceea a declinului. În cei șaizeci și unu de ani între 1660 (urcarea pe tron a lui Carol al XI-lea) și 1721 (încheierea Marelui Război din Nord) au avut loc două evenimente importante pentru istoria Suediei – pe de o parte ascensiunea și căderea absolutismului, pe de alta prăbușirea imperiului.

1 Carol al XI-lea și absolutismul

a) Lunga Regență, 1660-1672

Primii câțiva ani ai regenței au fost lipsiți de evenimente, însă după aceea situația s-a deteriorat. Dificultățile financiare și nemulțumirile sociale au crescut ca urmare a proastei conduceri, întrucât regenții (principalii dregători ai statului, cu toții membri ai *råd*-ului) alcătuiau o oligarhie animată într-o mare măsură de interesul personal. În fruntea lor se afla cancelarul Magnus de la Gardie, un personaj atrăgător și cultivat, însă comod, nehotărât și iresponsabil.

Una dintre greutățile cele mai mari ce stăteau în fața regenților era chestiunea armatei. Ei s-au lămurit rapid că Suedia nu putea să mențină o armată regulată suficient de mare pentru a-i proteja imperiul din ce în ce mai extins pe timp de pace fără subvenții din afara granițelor. Însă n-a trecut mult și vânătorul de ajutoare care devenise țara s-a trezit într-o poziție șubredă, ajungând să depindă de platnici externi și

pierzându-și statutul de Mare Putere. Regenții au comis greșeala de-a crede că promisiunile de neutralitate a Suediei aveau să fie o recompensă îndestulătoare pentru acei platnici, nedându-și seama că – mai devreme sau mai târziu – aveau să li se ceară și alte lucruri. Prin urmare, ei au trăit un veritabil șoc în 1674, când Franța a solicitat trimiterea unei armate suedeze (care fusese echipată au ajutorul subvențiilor franceze) în Germania înainte de plata oricărei alte sume de bani. Regenții au fost siliți să se conformeze, dar fiind că nu voiau să aibă din nou dificultăți financiare, însă după foarte puțin timp Suedia s-a văzut antrenată într-un război împotriva Brandenburgului, a Țărilor de Jos și a Danemarcei, din care de la Gardie, care a fost acuzat la unison pentru întreaga afacere, s-a străduit în zadar s-o scoată.

În decursul a ceea ce a devenit Războiul din Scania, Suedia a fost înfrântă în Germania și a fost la un pas de dezastru și pe teritoriul

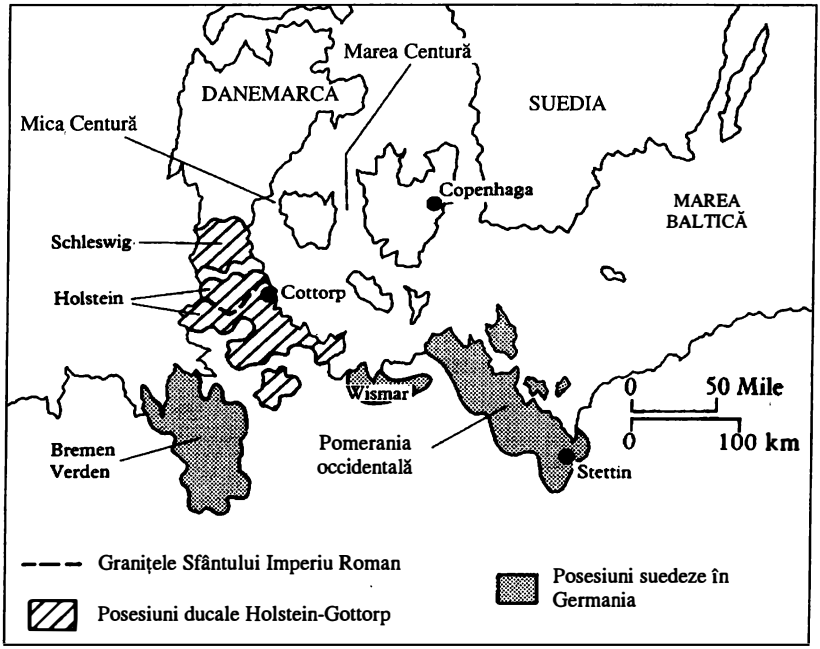

Suedia și Holstein-Gottorp

Peninsulei Scandinave. În 1675 armata suedeză a suferit o nouă înfrângere, de data asta în fața trupelor inferioare numeric ale Brandenburgului. Vestea acestui eșec i-a încurajat pe danezi să-l închidă pe ducele de Holstein-Gottorp, care le promisese ajutor militar suedezilor, și să-l facă să-și predea castelele Danemarcei. Aceasta s-a dovedit a fi o grea lovitură pentru Suedia, întrucât alianța cu Holstein-Gottorp, inițiată prin căsătoria lui Carol al IX-lea și continuată de cea a lui Carol al X-lea cu fete din familia ducelui, era cheia de boltă a politicii externe suedeze. Terenurile ducelui – risipite, dar dispuse strategic – se aflau parțial pe teritoriul Sfântului Imperiu Roman și parțial în Schleswig, în sudul Danemarcei (vezi harta din pagina 113). Legătura cu Holstein-Gottorp nu numai că furniza Suediei un acces secret în Danemarca, dar avea și rolul de „stavilă în calea iuților", împiedicând orice atac-surpriză al danezilor din sud. Dacă Holstein-Gottorp se găsea sub control danez, posesiunile suedeze din Germania deveneau dintr-o dată vulnerabile.

La fel ca armata, și flota a suferit o serioasă înfrângere. Comandanții de nave nu aveau experiența războiului, iar vasele erau prea vechi și prea puține. Ca urmare, o flotă combinată danezo-olandeză a preluat controlul asupra Mării Baltice. Carol al XI-lea, care avea să devină major în 1702, s-a dovedit a fi singura rază de soare din tot războiul. Acesta a salvat provincia Halland din mâinile danezilor, pe care i-a înfrânt în Skåne, în bătălia de la Lund din 1676, când s-a aflat în fruntea armatei și a ieșit în evidență printr-un curaj vecin cu nesăbuința. Prin strădaniile sale, Carol a salvat Suedia de la dezastrul total. (Acest succes militar neașteptat a stârnit în el acea pasiune pentru armată ce avea să-i caracterizeze întreaga domnie.) Cu toate acestea, i-a fost imposibil să salveze posesiunile germane ale Suediei, dintre care ultima a fost pierdută în noiembrie 1678. După cum avea să reiasă ulterior, pierderea a fost doar temporară, fiindcă Franța avea nevoie de un aliat puternic în Europa de Nord și nu voia să accepte o Suedie atât de slăbită. În consecință, în 1679 ea a impus tuturor combatanților un acord de pace prin care se reinstaura *statu quo*-ul teritorial de dinainte de război, însă conflictul dezvăluise slăbiciunea incipientă a imperiului risipit al Suediei și-i pulverizase reputația militară.

Pagubele produse de război mândriei naționale au avut un efect important asupra politicii pe care trebuia să se axeze Suedia cu începere dina cel moment al domniei. Ele l-au convins pe Carol de două lucruri esențiale: că era nevoie să găsească o modalitate de dotare și plată a armatei fără subvenții străine și că era bine să nu mai implice țara în războaie externe.

b) Carol al XI-lea, 1660-1697

Carol al XI-lea nu a fost o persoană atrăgătoare. Era zgârcit până la calicie, prost îmbrăcat, iute de mânie, încăpățânat, obtuz și nu excela din punctul de vedere al inteligenței sau al imaginației. Educația lui generală fusese neglijată de guvernul de regență, iar performanțele lui academice au fost serios influențate de ceea ce pare să fi fost o formă severă de dislexie. Principalele lui preocupări erau vânătoarea și instrucția militară. Cât despre plusuri, Carol era curajos, muncea din greu, nutrea convingeri religioase sincere și avea un puternic simț al datoriei față de țară. Deși nu era un orator înnăscut, așa cum fuseseră alți membri ai dinastiei Vasa, moștenise din plin abilitatea de-a se înțelege cu oamenii de rând, apărând ca erou a numeroase legende locale în care era cunoscut drept „Regele Sur".

i) Creșterea absolutismului

În 1675 *riksdag*-ul numise din ordinul regelui o comisie care să cerceteze pretinsele nereguli depistate la foștii regenți. Descoperirile comisiei au confirmat acuzațiile de proastă administrare și gestiune frauduloasă, iar în 1680 *riksdag*-ul a fost convocat ca să decidă ce era de făcut. S-a hotărât să li se ceară foștilor regenți să restituie uriașele sume de bani pe care le pierduse vistieria din cauza administrării lor necorespunzătoare sau pe care și le însușiseră pentru uz personal. Lovitura a fost extrem de dură, însă lucrurile nu s-au oprit aici. De ani buni mica nobilime nutrea resentimente din ce în ce mai profunde față de ceea ce considera a fi privilegiile exagerate de care se bucurau membrii *rådului* și restul înaltei aristocrații. În consecință, în cadrul aceleiași sesiuni a *riksdag*-ului, membrii ei au făcut front comun cu cele trei stări

care nu erau compuse din nobili și au convenit asupra răspunsurilor la câteva întrebări foarte bine țintite pe care le-a adresat regele cu privire la poziția lui constituțională. Ei l-au asigurat pe rege că nu era *obligat* să consulte *råd*-ul în chestiunile de conducere, că era liber să ia decizii conform „bunei și dreptei sale judecăți" și că, potrivit legii, răspundea doar în fața lui Dumnezeu pentru faptele comise. Dat fiind că vistieria era goală și de teamă ca nu cumva perceperea de taxe să-i vizeze pe lângă țărani și pe componenții celorlalte stări în scopul rezolvării crizei, *riksdag*-ul a solicitat totodată declanșarea unui viguros proces de Reducere (recăpătarea terenurilor înstrăinate ale coroanei).

În 1862 Carol a obținut controlul deplin asupra Reducerii. Toate terenurile înstrăinate din teritoriile cucerite au fost revendicate urgent, interzicându-se orice înstrăinări viitoare. Pe durata următorilor câțiva ani, aproape 80% din totalul pământurilor înstrăinate au reintrat în posesia proprietarului inițial (vezi Tabelul cu modificările de proprietate a terenurilor de la pagina 20). Repunerile în posesie au lovit cel mai greu în înalta aristocrație, care trăsese cele mai mari foloase de pe urma înstrăinării. Puterea ei economică a scăzut vertiginos, pe când cea a coroanei a crescut în consecință. Literatura suedeză abundă în mici „rugăciuni" care exprimă amărăciunea nobilimii cu privire la această chestiune:

1 Blestemată fie amintirea marelui economist de os domnesc Carol al XI-lea, care a luat cinci conace de la bunicul meu. Fie ca bunul Dumnezeu să nu-l primească la el în rând cu cei binecuvântați în Ziua de pe Urmă, căci ni s-ar da zdrențe făcute în casă în loc de
5 albele veșminte ce ni se cuvin... iar Atotputernicul Însuși ar fi silit să caute căi de reducere a cheltuielilor...

Este adevărat că în anumite cazuri Reducerea a fost aplicată riguros „unor moștenitori nevinovați, unor soațe fără noroc și unor cumpărători în necunoștință de cauză" ai unor terenuri înstrăinate. S-a ajuns chiar ca „adeseori binele coroanei să însemne răul supușilor". După cum s-a plâns un nobil din acea vreme:

1 Cu toții depindem de bunăvoința regelui și nici unul dintre supuși nu putea să aibă un titlu [asupra pământului] de care regele să nu poată să-l deposedeze cu o spoială de legalitate, spre a-l dărui pe urmă oricui ar fi poftit.

Marii bogătași au susținut că fuseseră ruinați din punct de vedere financiar, iar în unele cazuri chiar asta se întâmplase – Magnus de la Gardie, ai cărui bani însemnau a douăzecea parte din veniturile coroanei în 1679, ajunsese să trăiască din mila regelui zece ani mai târziu – dar vistieria regală se umpluse, așa încât regele nu mai trebuia să facă rost de subvenții din afară pentru întreținerea armatei. Suveranul a redevenit capabil „să trăiască pe propriile picioare", așa cum se întâmplase pe vremea lui Gustav Vasa. Acest fapt a avut o influență directă asupra unei alte concesii făcute de *riksdag* ceva mai târziu, în 1689, când membrii lui au renunțat la dreptul de operare a taxelor, cedând astfel un privilegiu pe care ar fi fost normal să-l folosească drept ultim atu împotriva regelui și a conducerii. Numai că *riksdag*-ul a privit lucrurile dintr-o altă perspectivă. După criza din 1650, stările nu-și propuseseră să profite de ananghia financiară a coroanei ca să preia controlul asupra cheltuielilor statului, ci să forțeze o Reducere care să-i dea posibilitatea regelui de-a trăi „pe propriile picioare", fără a mai fi nevoie de nici un fel de percepere a taxelor. Atâta timp cât Reducerea avea loc în sensul dorit, stările nu erau interesate de obținerea anumitor drepturi constituționale în domeniul finanțelor.

În 1862, continuându-se o decizie din 1680 a *riksdag*-ului, *råd*-ul a fost redus și mai mult o dată cu schimbarea denumirii din Consiliul de Stat în Consiliul Regelui. Dintr-un consiliu compus din nobili de al căror sfat regele ținea cont când domnea, *råd*-ul devenise un consiliu ai cărui membri erau simpli miniștri ai unui rege căruia i se supuneau fără să crâcnească. În același an *riksdag*-ul a mai făcut un pas pe drumul întemeierii absolutismului. Libera exprimare în plenul *riksdag*-ului a fost întrebuințată din clipa când regele a obiectat la remarcile unuia dintre membri într-o chestiune de resort legal și a cerut retragerea lor, pe motivul că el era singurul care decidea în materie de legi, iar intervenția unui membru al *riksdag*-ului era de fapt o încălcare a

prerogativelor regale. Cu promptitudine și servilism, *riksdag*-ul a acceptat pe dată că:

1 Ar fi de-a dreptul absurd ca Maiestatea Voastră să fie nevoită să țină cont de părerea stărilor ori de câte ori dorește să emită statute, reglementări, proclamații sau ordonanțe. Dacă regele va găsi în Constituția Suediei ceva ce va trebui schimbat, lămurit
5 sau îmbunătățit, va avea dreptul și puterea de-a o face.

Membrii *riksdag*-ului au cerut – „fără nici cea mai mică intenție de-a încălca drepturile și prerogativele Maiestății Voastre" – ca în aceste cazuri dorințele regelui să fie transmise *riksdag*-ului, într-un scop pur informativ și nicidecum în vederea unei discuții, după cum tot ei s-au grăbit să explice. Când regele a luat-o de bună și le-a testat reacțiile promulgând o Lege Ecleziastică fără consultarea lor prealabilă, membrii *riksdag*-ului nu au obiectat, chiar dacă rezultatul a fost o extindere considerabilă a controlului regelui asupra Bisericii.

Pe urmă același *riksdag*, ai cărui membri deveniseră din ce în ce mai lingușitori, a trecut la adoptarea unei legi literalmente incredibile. Respectivii au impus cenzura retrospectivă asupra tuturor documentelor emise cu începere din 1633 și care ar fi putut constitui o cât de mică încălcare a prerogativelor regale:

1 Din umila datorie și obligație ce ne leagă până la moarte de milostivul... bunul și neasemuitul nostru rege și stăpân... ne umplem de ură la gândul tuturor acelor discursuri și cuvântări rebele, pe care din inimă nu le-am fi vrut rostite sau gândite... și
5 ca urmare hotărâm ca toate aceste fenomene jignitoare din Minutele încheiate să fie șterse ca și cum nici n-ar fi existat...

În 1693 s-a dat citire acoladei supreme. Carol al XI-lea, au decis aceiași membri:

1 Este cu voia lui Dumnezeu și prin înaltul drept al Naturii și al Coroanei... un rege absolut suveran, ale cărui porunci sunt lege

pentru toți, care nu răspunde în fața nimănui de pe pământ pentru ce face și care are puterea de-a domni, ca rege creștin, după bunul lui plac și de a-și conduce țara așa cum crede de cuviință.

Mai departe de atât nu se putea merge. Nu e de mirare că, un an mai târziu, un călător englez ajuns în Suedia a fost de părere că:

Atât de prielnică fuseseră împrejurările pentru sporirea autorității regelui, încât acesta nici nu mai trebuia să ceară să i se îndeplinească voia: fiecare dintre Stări se străduia să le întreacă pe celelalte în concesii... iar firea oamenilor era de-așa natură... încât ocupantul tronului a avut ocazia să dureze temelia unei suveranități absolute cum nu mai avea nici un prinț din Europa.

Colaborarea dintre coroană și nobilime întru „constituționalismul aristocratic" bazat pe puterea *råd*-ului și instituit în 1612 de Gustav Adolf prin Carta Tronului fusese înlocuită de absolutismul monarhic și exercitarea dreptului divin. De ce fusese această schimbare atât de ușoară pentru rege și de ce fusese dusă la îndeplinire atât de pașnic? Regele nu fusese nevoit să recurgă la nici un fel de violență pentru a o pune în practică pentru simplul fapt că nu întâmpinase nici cea mai mică opoziție. Absolutismul fusese instituit în mod constituțional de către un *riksdag* care îl clădise în mod pașnic vreme de treisprezece ani. Deciziile membrilor săi erau acceptate – dacă nu chiar sprijinite activ – de cea mai mare parte a unei populații care, după tulburările din timpul regenței, era pregătită să renunțe la libertatea politică în speranța că avea să fie mai bine guvernată.

După discreditarea foștilor regenți, disensiunile dintre stări i-au permis regelui să exploateze situația în folosul lui. Pierderea influenței deținute de *råd* și succesul Reducerii au făcut ca aristocrația să rămână izolată din punct de vedere politic și slabă sub aspect economic. Puterea a trecut fără opreliști sub controlul coroanei – nimeni n-a vrut sau n-a fost în stare să i se opună eficient regelui – iar declarațiile din 1693 ale *riksdag*-ului au devenit inevitabile. Cu toate acestea, istoricii au

păreri diferite despre cât de mult a plănuit Carol să manipuleze această instituție. Nu există suficiente probe disponibile pe baza cărora să se poată lua o decizie fermă, dar se pare că, neîntâmpinând nici o rezistență, regele a continuat să forțeze lucrurile până când nu s-a mai putut. „Revoluția mută" pe care a condus-o Carol a marcat înfrângerea nu doar a unei teorii politice, ci și a unei clase sociale nepopulare, a cărei destrămare a fost completată prin intrarea în vigoare a unui Tabel al Rangurilor. Prin adoptarea lui se stipula că, pe viitor, toate funcțiile din serviciul civil și militar aveau să fie deținute în funcție de merite și nu de originea socială. Apariția unei birocrații eficiente, care depindea cvasitotal de rege din punctul de vedere al numirii și al plății, a fost una dintre moștenirile de durată ale acestei domnii.

ii) Armata

Dispunând de terenurile și de veniturile recăpătate în urma Reducerii, Carol al XI-lea a rezolvat problema întreținerii unei armate pe timp de pace fără ajutorul subvențiilor externe. El a introdus o versiune îmbunătățită a sistemului de întreținere a armatei pus la punct de Gustav Adolf, cunoscută drept sistemul de încartiruire. Aceasta presupunea stabilirea fiecărui recrut din armată într-un anumit loc și folosirea lui în muncile de la fermă atunci când nu avea program de instrucție. Plata se făcea fie sub formă de produse ale fermei, fie achitându-i-se soldatului o sumă ce reprezenta – integral sau parțial – taxele sau chiria (aceasta din urmă plătibilă în natură) pe care le datora ferma respectivă coroanei. În timp ce protejarea posesiunilor externe ale Suediei se făcea cu ajutorul unei mici forțe de mercenari, trupele interne au reușit astfel să se autoîntrețină. În plus, dat fiind că toți oamenii dintr-o unitate erau repartizați la ferme din regiunea de unde fusese făcută recrutarea, mobilizarea era efectuată rapid și ușor, cu atât mai mult cu cât toate amănuntele fuseseră plănuite din timp și cu meticulozitate, sub supravegherea directă a regelui.

În consecință, Carol i-a lăsat moștenire fiului său o armată bine instruită și bine dotată, care măsura în jur de 90 000 de oameni. Totuși, exista și un dezavantaj. Sistemul de plată în natură nu avea cum să funcționeze bine dacă armata trebuia să lupte în afara granițelor. Cum

însă Carol al XI-lea nu avea de gând să poarte războaie nicăieri dacă era cu putință, pentru el acest fapt nu a constituit un impediment.

Regele nu a pierdut din vedere nici marina. Lucrările la o nouă bază navală, denumită Karlskrona, după propriul său nume, au fost începute în sudul Suediei în 1680. Având o poziție mai bună în raport cu Imperiul Suedez de dincolo de granițe și fiind înghețată o perioadă mai scurtă din timpul iernii decât vechea bază navală din portul Stockholm, ea s-a dezvoltat rapid și a devenit un important centru de comandă. Flota însăși a fost reorganizată și mărită, ajungând să aibă o forță de luptă de patruzeci și trei de vase, în așa fel încât, la sfârșitul domniei lui Carol al XI-lea, Suedia era bine apărată atât pe mare, cât și pe uscat.

iii) Afacerile externe, 1679-1697

Sfârșitul războiului din Scania în 1679 a făcut posibilă o nouă eră de cooperare pașnică între Suedia și Danemarca, sărbătorită în 1680 prin căsătoria lui Carol cu Ulrika Eleonora, sora regelui danez. Cu toate acestea, în ciuda dorinței lui Carol de-a întreține relații bune cu vecinul său, n-a trecut mult și raporturile dintre cele două țări s-au deteriorat din nou. Mărul discordiei a fost de data aceasta ținutul Holstein-Gottorp, al cărui duce fusese eliberat, repus în drepturi și reîmproprietărit la sfârșitul războiului din Scania. Atât Suedia, cât și Danemarca erau interesate să exercite controlul asupra ducelui și a terenurilor sale, văzând în el o condiție esențială a propriei siguranțe, iar în 1683, după ce Danemarca a intrat în Holstein-Gottorp și a anexat ținuturile din Schleswig ale ducelui, a existat amenințarea unui război scandinav în toată regula. Pericolul a fost evitat prin semnarea în 1689 a unui tratat de pace prin care Danemarca se obliga să restituie încă o dată pământurile ducelui și să-i confirme independența. Totuși, chestiunea a rămas spinoasă, iar necazurile aveau să reapară la începutul următoarei domnii.

2. Carol al XII-lea, 1697-1718

În 1697, la vârsta de cincisprezece ani, Carol al XII-lea a devenit monarhul absolut al Suediei. Nu după multă vreme el a fost pus în fața

unei redutabile coaliții antisuedeze care a dus la declanșarea în 1700 a Marelui Război din Nord. Războiul încă nu se încheiase în 1718, când Carol a fost ucis, la treizeci și șase de ani.

a) Coaliția împotriva Suediei

Problema ținutului Holstein-Gottorp a reieșit la suprafață imediat după moartea lui Carol al XI-lea, când trupele daneze au ocupat pentru o scurtă perioadă de timp teritoriul ducatului. Carol al XII-lea și-a arătat pe dată sprijinul pentru duce, numindu-l comandant suprem al forțelor suedeze din Germania și dându-i-o de soție pe sora mai mare a lui Carol. Danezilor nu le-a scăpat faptul că manevra ar fi putut avea consecințe importante pentru succesiunea suedeză în cazul în care Carol ar fi murit fără să aibă copii. Relațiile dintre cele două țări s-au deteriorat din nou, dar, pe când Suedia se pregătea în vederea unui probabil război împotriva vechiului ei dușman și vecin, conducerii sale i se punea la cale o încercare mult mai serioasă, de care n-avea nici cea mai vagă idee.

Danemarca purta negocieri energice în vederea formării unei coaliții împotriva Suediei. Din ea făcea parte principele elector al Saxoniei, care după 1679 avea să fie unul și același cu August al II-lea, regele Poloniei, și printre ale cărui ambiții se numărau recâștigarea Livoniei (care fusese cândva poloneză) și a marelui port Riga din mâinile suedezilor. În 1699 țarul Petru I s-a alăturat coaliției cu speranța că, recuperând posesiunile moscovite din Ingria și de-a lungul Nevei, își va asigura „o fereastră spre apus" și un acces direct la Marea Baltică. El și August se întâlniseră în Polonia în vara anului precedent și semnaseră un tratat de acțiune comună împotriva Suediei anticipând o victorie lejeră în fața tânărului și neexperimentatului Carol al XII-lea. Cu toate acestea, Carol avea să se dovedească un tactician strălucit și un comandant neînfricat. Un ofițer francez cu vechi state de serviciu și care a activat în armata suedeză a relatat în scris, direct de la sursă, cum se desfășura instrucția acestor trupe și cât de abile erau manevrele militare ale lui Carol, în așa fel încât reputația sa de comandant era de necontestat. Carol al XII-lea a fost efectiv „Teroarea Nordului", cel puțin până în 1708.

Între timp, în 1699 Danemarca, Polonia și Moscova își terminaseră deja pregătirile, iar în februarie 1700 a început războiul.

b) Marele Război din Nord, 1700-1721

Suedezii se așteptau la un atac din partea Danemarcei, dar au fost luați prin surprindere când războiul s-a pornit simultan pe două fronturi. Ofensiva daneză s-a concentrat asupra ținuturilor Holstein-Gottorp din vest, în timp ce August ocupa Livonia, iar Petru intra în Ingria și Estonia. Pentru asigurarea comerțului liber prin Marea Baltică, atât Anglia, cât și Olanda doreau menținerea echilibrului de forțe din regiune. Acesta ar fi fost periclitat dacă Danemarca ar fi obținut controlul deplin asupra Sond-ului în urma unei victorii împotriva Suediei. Prin urmare, o flotă anglo-olandeză a venit în ajutorul Suediei, furnizând mijloace suplimentare de transport pentru deplasarea armatei lui Carol spre insula daneză Zeelanda. De acolo el a fost în stare să amenințe capitala daneză Copenhaga. În august 1700 Danemarca s-a retras din război, acceptând din nou să recunoască independența ducelui de Holstein-Gottorp și să-i restituie pământurile.

După aceea Carol și trupele lui au părăsit Danemarca și s-au îndreptat spre portul livonian Pernau, de unde au plecat într-un marș forțat, prin noroi și zloată, până-n Ingria, luându-l prin surprindere pe Petru, care tocmai asedia fortăreața Narva. În fruntea a doar 8 000 de oameni, Carol a înfrânt clar armata moscovită de 23 000 de soldați în timpul unui viscol de noiembrie, obligându-l pe Petru să se retragă din Ingria. Carol a plecat și el, doar pe durata iernii a mărșăluit spre sud, cu destinația Livonia. În iunie 1701, după ce-a primit întăriri care i-au crescut efectivele la 18 000 de oameni, el a trecut fluviul Dvina, sub focul puternic al artileriei inamice. Au urmat spulberarea unei armate combinate ruso-saxone de două ori mai mare decât a lui într-o bătălie purtată lângă Riga, iar apoi ocuparea Kurlandiei.

Există anumite dovezi potrivit cărora în acest moment Carol ar fi avut de gând să invadeze Rusia, răzgândindu-se însă și optând pentru un atac asupra Poloniei. O victorie acolo ar fi putut pune capăt unirii dinastice dintre Polonia și Saxonia și ar fi transformat-o pe prima,

Trecerea Dvinei, tablou de Stawert, 1701

cu tot cu importantul port cerealier Danzig, într-un stat-client al Suediei. În 1702 el și-a purtat armata în marș prin Polonia de la nord la sud fără să întâmpine aproape nici un fel de rezistență și capturând pe parcurs orașele Vilnius, Varșovia și Cracovia. Într-una dintre puținele bătălii adevărate ale acestei campanii a fost ucis cumnatul lui Carol, ducele de Holstein-Gottorp. Pe durata următorilor trei ani August și Carol s-au urmărit reciproc fără rezultat prin toată Polonia, care la rândul ei căzuse pradă unui război civil. În 1704 Carol a reușit să-l înlăture pe August și să instaleze ca rege al Poloniei o marionetă a suedezilor. După alți doi ani Carol a alungat toate trupele lui August din Polonia și a invadat Saxonia, unde a rămas timp de douăsprezece luni.

Acest război a fost folosit pentru pregătirea unei campanii împotriva lui Petru, strângerea de fonduri și întocmirea unor planuri de abordare a armatei moscovite reorganizate și reechipate care își făcuse

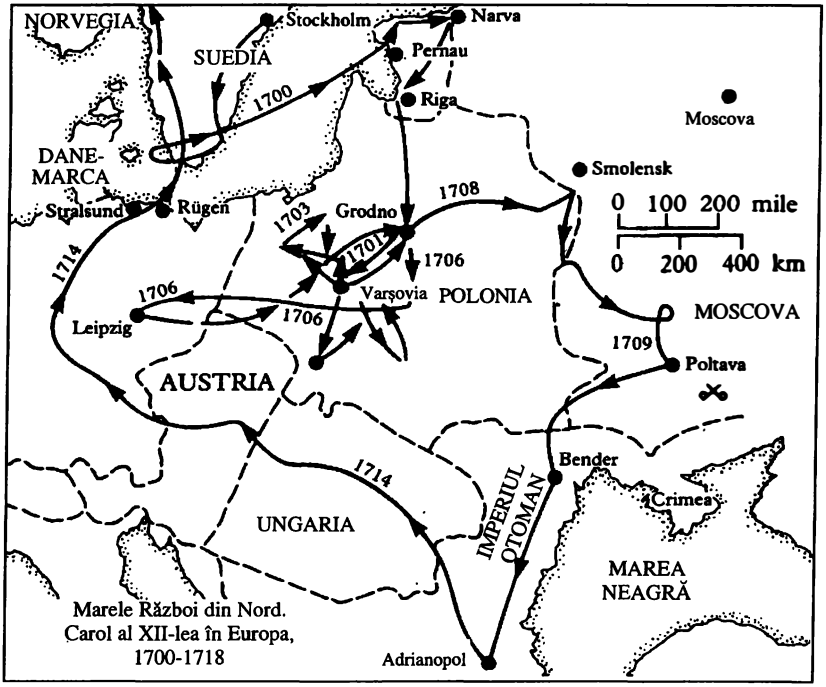

Marele Război din Nord. Carol al XII-lea în Europa, 1700-1718

din nou apariția în țările baltice, pe când Carol îl vâna pe August prin Polonia și Saxonia. Între timp Petru invadase Kurlandia și pustiise porțiuni însemnate din Estonia și Livonia. Întreaga Ingrie căzuse din nou în mâinile lui și se turnaseră temeliile noului oraș Sankt Petersburg, care avea să fie amplasat la gurile Nevei. Imperiul baltic al lui Carol se fărâmița, pe când cel al țarului începea să prindă contur. Cu toate acestea, pus în fața unei eventuale invadări a Rusiei, Petru și-a petrecut întregul an 1706 schițând diverse mișcări pentru încheierea păcii. În condițiile în care i se permitea să-și păstreze noul Sankt Petersburg de pe Neva, el era dispus să renunțe la toate celelalte cuceriri baltice. Războiul s-ar fi putut încheia devreme dacă n-ar fi existat îndârjirea lui Carol de-a izgoni trupele lui Petru prin forța armelor din statele baltice și din Polonia, unde susțineau eforturile lui August de a-și recăpăta tronul și amenințau în acest fel siguranța regelui-marionetă instalat de suedezi.

i) Carol la Moscova

În primăvara lui 1708 Carol s-a deplasat spre est în fruntea a peste 40 000 de oameni, nutrind planuri dintre cele mai ambițioase. Avea de gând ca, împreună cu grosul armatei, să parcurgă drumul nordic până la Smolensk, iar de acolo direct la Moscova, unde avea să ceară capitularea necondiționată a lui Petru, punând capăt războiului printr-o pace dictată. Restul armatei urma să fie împărțit în trei. O parte avea să invadeze Ingria din Finlanda și să captureze Sankt Petersburgul, cea de-a doua avea să se deplaseze în marș din Polonia în Ucraina pentru a sprijini răscoala pe care-o organizau cazacii de-acolo împotriva țarului, iar cea de-a treia, aflată sub conducerea generalului Lewenhaupt, avea să plece din Riga cu multe bagaje și un convoi de provizii, urmând să i se alăture lui Carol în drumul spre Moscova.

Din păcate, regele suedez subestimase flagrant dificultățile cărora trebuia să le facă față. Nu cunoștea terenul, nu-și pusese problema merindelor sau a moralului trupelor la o distanță atât de mare de casă și, mai presus de toate, nu avea cum să controleze condițiile vitrege de vreme. Pe măsură ce el înainta, armata inamică i se retrăgea din cale, pustiind locurile prin care se presupunea că avea să treacă. În cele din urmă moscoviții au fost nevoiți să se arate și să lupte în ceea ce avea

să fie ultima bătălie încununată de succes a lui Carol. Aceasta a avut loc în iunie pe malurile Niprului și s-a încheiat cu traversarea victorioasă a fluviului de către suedezi. Carol a decis să rămână pe loc și să aștepte acolo sosirea lui Lewenhaupt și a convoiului de provizii. Așteptarea a fost zadarnică. Pierzându-și răbdarea, regele s-a îndreptat spre Smolensk, însă tactica pământului pârjolit adoptată de Petru a avut ca rezultat „cârtelile soldățimii" cu privire la lipsa de pâine, așa că trupele lui Carol au fost silite să cotească spre sud și să caute de-ale gurii. Între timp, Lewenhaupt înaintase destul de puțin și rămăsese în urmă. Mai mult, în septembrie trupele lui au căzut în cursa întinsă de o parte a armatei moscovite. Convoiul cu provizii a fost capturat, iar jumătate din oameni uciși. Dintr-o dată, Carol se vedea rămas fără o bună parte a întăririlor și lipsit total de merinde.

Când au primit vestea, suedezii au fost cuprinși de disperare. Erau vlăguiți din cauza marșurilor lungi prin păduri neospitaliere și aproape că mureau de foame, întrucât în clipa când ajunseseră în sfârșit la noua destinație descoperiseră că regiunea fusese deja pustiită. Soldații lui Petru sosiseră acolo înaintea lor. Nu le rămânea decât să-și continue deplasarea. Însoțit acum și de o parte dintre supraviețuitorii din armata lui Lewenhaupt, Carol a decis să amâne atacul asupra Moscovei până-n anul următor. În aceste condiții, trupele lui demoralizate au mărșăluit spre Ucraina. Carol era convins că, după ce vor lua legătura cu Ivan Mazepa, căpetenia cazacilor de pe Don, vor avea parte imediat de toate proviziile necesare. El nu s-a lăsat descurajat nici măcar de vestea că armata suedeză care trebuia să recâștige Ingria nu reușise să-și îndeplinească misiunea.

Mazepa, care dorea independența cazacilor față de Moscova, îi oferise lui Carol ajutor militar împotriva lui Petru, numai că, ajunși la locul stabilit, suedezii au descoperit că armata moscovită făcuse deja prăpăd în capitala cazacă, iar Mazepa fusese pus pe fugă. Dezamăgirea consta în faptul că suedezii nu mai puteau conta pe sprijin uman sau material din partea lui, însă cel puțin lăsase în urmă destule provizii. Carol a decis instalarea taberei de iarnă și a început să aștepte sosirea armatei suedeze din Polonia. Iarna dintre 1708 și 1709 s-a dovedit a fi cea mai aspră pe care și-o aminteau soldații. Gerul din Ucraina era

înspăimântător. Armata lui Carol se instalase în plină stepă, iar vremea era atât de crâncenă, încât se spunea că până și păsările înghețau în timpul zborului. În jurnalul personal, un soldat suedez a descris felul în care:

> În ajunul Crăciunului și cu o zi înainte frigul a fost atât de mare, încât drumul era plin de oameni și cai ce muriseră înghețați, precum și de boccele lăsate în plata Domnului și căruțe preschimbate în spitale, de te-apuca jalea când te uitai. Nu exista nici un regiment în care câțiva ofițeri și o groază de soldați să nu fie răniți sau morți [de frig], iar cei mai mulți dintre vizitii pieriseră.

Numărul soldaților suedezi care muriseră de frig sau suferiseră degerături grave era atât de mare, încât înainte de Anul Nou mai rămăseseră doar vreo douăzeci și patru de mii. Topirea zăpezilor a provocat inundații și a făcut imposibile comunicațiile. În plus, nu se vedea nici urmă de întăririle din Polonia (care de fapt nici nu mai porniseră la drum) și nu se întrezărea perspectiva altor ajutoare, cu excepția celui oferit de un alt grup de cazaci, care la puțin timp după aceea au fost zdrobiți de soldații țarului. Proviziile deveniseră din nou insuficiente, iar efectivele scădeau de la o zi la alta din cauza frigului și a bolilor, când Carol a început preparativele pentru o campanie de vară menită să-l atragă în luptă pe Petru înainte ca starea soldaților suedezi să cunoască o nouă agravare. Pe data de 1 mai 1709, în fruntea a aproximativ 20 000 de oameni, el a început asediul fortăreței Poltava, aflată la est de Kiev, iar după două luni a fost înfrânt în același loc de o armată de două ori mai mare decât a lui. În tabăra suedezilor dezastrul începuse chiar înainte de declanșarea bătăliei. Carol fusese grav rănit la picior într-o ambuscadă preliminară ce avusese loc cu câteva zile mai devreme. El a fost adus cu targa pe câmpul de luptă, iar la un moment dat a existat chiar pericolul să fie capturat. Generalii aleși să-l înlocuiască, printre care și Lewenhaupt, nu au izbutit să cadă de acord între ei, motiv pentru care o tentativă de atac-surpriză pe întuneric a dat greș, iar ce-a urmat a fost o veritabilă catastrofă. În haosul și zăpăceala ordinelor contradictorii, o treime din infanteria suedeză a fost distrusă înainte măcar de-a ajunge pe câmpul de luptă. Cei mai mulți dintre cei

rămași inițial în viață au pierit la scurt timp după ce-au sosit acolo. Pierderile suedezilor au fost deosebit de grele – zece mii de oameni uciși sau capturați și mulți alții răniți. Supraviețuitorii, majoritatea din rândurile cavaleriei, au început lunga retragere spre Nipru.

După ce-au ajuns la fluviu, Carol și Mazepa au fost înduplecați să lase restul armatei și să scape pe cont propriu. Cei doi au străbătut fluviul urmați de doar câțiva însoțitori, iar ulterior au traversat Polonia pe ascuns și-n goană. De acolo au trecut granița în Imperiul Otoman, unde au fost primiți de un sultan surprins și deloc încântat. Carol avea să rămână acolo pe durata următorilor cinci ani.

Restul armatei, pentru care nu existau destule bărci pentru străbaterea Niprului, fusese pus de Carol însuși sub comanda lui Lewenhaupt. Li se dăduse ordin să mărșăluiască spre sud-est, în direcția Crimeii, unde aveau să facă din nou joncțiunea cu regele. Lewenhaupt, care între timp se îmbolnăvise grav, pare să fi făcut eforturi mari pentru a nu-și scăpa oamenii de sub control, nutrind totodată îndoieli că ar fi fost dispuși să lupte dacă li s-ar fi cerut. Când cavaleria moscovită s-a apropiat de ei, generalul a intrat în panică și s-a predat pur și simplu, convins – din câte se pare – că efectivele inamice erau mult mai mari decât în realitate. În acest fel, armata lui Carol a încetat să existe.

Pe lângă că a fost un punct de cotitură în desfășurarea războiului, Poltava a înclinat pentru prima dată echilibrul de forțe din Europa de Est în favoarea Rusiei, ale cărei trupe și-au consolidat rapid controlul asupra provinciilor baltice. Ele au invadat Istmul Kareliei și au capturat fortăreața Viborg. Riga a capitulat în fața lor, iar în 1710 au fost cucerite și ultimele posesiuni suedeze: Reval, Pernau și Kexholm. În același an Petru și-a măritat nepoata cu ducele de Kurlandia, iar două luni mai târziu, după moartea acestuia, a trimis trupe să păzească ducatul în numele văduvei. Regele-marionetă înscăunat de suedezi în Polonia a fost alungat și August și-a recăpătat tronul. Influența suedeză în Polonia luase sfârșit, pe când cea a rușilor tocmai începuse. Pe teritoriul Peninsulei Scandinave, Danemarca a profitat de înfrângerea lui Carol și de fuga lui în Imperiul Otoman, reintrând în război și atacând Suedia pe la sud. Cu toate acestea, ofensiva nu a fost bine dirijată și s-a soldat cu înfrângerea danezilor.

ii) Carol în Imperiul Otoman

Sultanul le-a acordat azil cu o anumită doză de reticență lui Carol și aliatului său, Mazepa. Țarul a cerut apoi expulzarea regelui suedez din imperiu, dar s-a lovit de refuzul Înaltei Porți. Petru a oferit câteva concesii diplomatice minore, iar sultanul a acceptat să-l trimită pe Carol înapoi în Suedia, cu condiția să i se promită siguranța din partea țarului și să fie însoțit de escortă militară otomană. Carol a refuzat să plece. Țarul i-a trimis un ultimatum, somându-l să părăsească Imperiul Otoman imediat. În luna decembrie a anului 1710, chiar în ziua primirii ultimatumului, sultanul a intrat în război cu Moscova, nu atât de grija lui Carol, cât pentru a da de înțeles că nu-i convenea amestecul rușilor în probleme otomanilor. Asta însemna că deocamdată Carol nu putea fi trimis acasă și că trebuia să rămână în Imperiul Otoman, chiar dacă ulterior s-a dovedit a fi un oaspete destul de greu de suportat. El a devenit imediat centrul unei serii de comploturi, contraplanuri și intrigi politice complicate, îndreptate împotriva lui Petru și implicându-l pe hanul Crimeii (care era vasalul sultanului). Carol a continuat să spere vreme îndelungată că va reuși să-l convingă pe sultan să li se alăture (lui și hanului) într-un atac concentrat asupra lui Petru, pe care să-l lovească din mai multe direcții simultan.

Intenția finală a lui Carol era ca un număr de 50 000 de soldați otomani să mărșăluiască spre Polonia și să facă joncțiunea cu o nouă armată suedeză, care avea să fie staționată în Pomerania. El a trimis vorbă urgent la Stockholm, exercitând presiuni pe lângă guvernul din țară pentru strângerea banilor, oamenilor și materialelor de care era nevoie și declarând că nici nu putea fi vorba de o pace cu Moscova. Aceste ordine au pus într-o postură delicată guvernul suedez, care acceptase deja așa-numitele Convenții de Neutralitate formulate de împărat și de puterile maritime, în care se stipula că posesiunile germane ale Suediei nici nu puteau fi invadate de străini, dar nici nu puteau fi folosite de suedezi ca baze de lansare a unui atac. Carol a respins Convențiile pe motiv că, bizuindu-se pe ajutorul lui Dumnezeu și pe justețea cauzei sale, era îndreptățit să întrebuințeze toate resursele de care dispunea pentru a-și înfrânge dușmanii, inclusiv Pomerania suedeză ca bază de staționare a armatei. Cu mari eforturi, în 1712 guver-

nul suedez a reușit să găsească fondurile de care avea nevoie Carol. Membrii săi au strâns și echipat nouă mii de oameni care au străbătut cu succes Marea Baltică spre localitatea Rügen din Pomerania. Cu toate acestea, vasele suedeze cu provizii au fost capturate de danezi, iar fără merinde armata nu avea cum să supraviețuiască mult timp. Deși au repurtat o victorie inițială neașteptată în fața trupelor daneze, soldații suedezi au fost nevoiți să li se predea în 1713. În concluzie, ultima expediție suedeză în Germania a avut un sfârșit rușinos.

Între timp, sultanul era ocupat cu propria lui campanie împotriva țarului, iar în iulie 1711 otomanii au înconjurat și au zdrobit armatele lui Petru în bătălia de pe malurile râului Prut. Condițiile tratatului de pace pe care l-au convenit otomanii cu Petru au fost generoase. După părerea lui Carol, ele s-au caracterizat printr-o indulgență criminală, dat fiind că regele suedez persistase în greșeala de-a crede că războiul fusese purtat în primul rând de dragul lui. Petru își informase trimișii care participau la negocieri că, pentru a le da satisfacție otomanilor, era pregătit – la nevoie – să renunțe la toate cuceririle baltice (în afara Ingriei) și să recunoască marioneta lui Carol ca rege îndrituit al Poloniei. Însă otomanii s-au mulțumit cu mult mai puțin și, în ciuda unei intrări în scenă furioase a lui Carol, reprezentanții oficiali ai sultanului au convenit asupra unui acord de pe urma căruia Suedia n-a câștigat nimic.

Războiul dintre Petru și sultan și ciuma cumplită care se răspândise în Europa răsăriteană au fost cauzele pentru care Carol a rămas la Înalta Poartă. Numai că în 1713 țarul rus și sultanul otoman căzuseră la pace, iar ciuma trecuse. Nu părea să mai existe nici un motiv de amânare a plecării lui Carol, căruia sultanul i-a pus în vedere să părăsească imperiul. Însă Carol tot n-a vrut să plece. El a pretins că avea dovezi despre un complot pus la cale, printre alții, de țar și de reînscăunatul August, care își propuseseră să-l răpească pe când s-ar fi aflat în Polonia, în ciuda garanțiilor și a escortei militare. A urmat o hărmălaie de nedescris, iar Carol s-a baricadat în reședința unde stătea și a refuzat să mai iasă. S-a apărat timp de opt ore, alături de vreo patruzeci de apropiați, împotriva unei armate otomane despre care se spune că ar fi avut douăsprezece mii de oameni și destule tunuri, fiind

capturat doar după ce-a căzut la pământ din cauză că i se agățaseră pintenii de șa. Carol a fost prins și dus în cele din urmă într-un fel de semicaptivitate în micuțul orășel Demotiki. La puțin timp după sosire, el a căzut la pat și a zăcut pe durata următoarelor zece luni.

În martie 1714, când Războiul spaniol de Succesiune care dura în Europa apuseană din 1702 a luat într-un târziu sfârșit, Carol a avut cale liberă să se întoarcă acasă prin Sfântul Imperiu Roman, nemaifiind obligat să străbată Polonia. La finele lui octombrie 1714 el a binevoit să părăsească Imperiul Otoman, parcurgând apoi o mie cinci sute de kilometri, majoritatea călare, în doar treisprezece zile. În noaptea de 10 spre 11 noiembrie a ajuns epuizat la fortăreața asediată Stralsund din Pomerania și, în loc să se îndrepte grabnic spre Suedia ca să preia comanda de acolo, a preferat să organizeze defensiva fortăreței, care a durat un an de zile. Una dintre primele sale acțiuni a fost emiterea unei Ordonanțe a Piraților, al cărei scop era să sporească activitățile și numărul corsarilor suedezi care hărțuiau transportul și comerțul din Marea Baltică. Acest fapt a atras mânia puterilor maritime, care continuau să fie foarte preocupate de proviziile de bunuri navale. Drept răspuns, ele au trimis un al doilea detașament al flotei britanice în sprijinul danezilor care, cu acest ajutor, au reușit să-i împiedice pe suedezi să ajungă la Stralsund. Fortăreața a căzut în decembrie 1715, iar Carol, care reușise să scape cu două sau trei zile mai devreme, s-a întors în cele din urmă într-o Suedie care se luptase cu recoltele proaste, cu o gravă epidemie de ciumă, cu dificultăți economice și invazii ale străinilor, reușind însă să reziste timp de cincisprezece ani în care se aflase în război și nu avusese rege.

iii) Carol din nou în Suedia

Pe când Carol stătea în expectativă în Imperiul Otoman sau era ocupat cu apărarea fortăreței Stralsund, situația Suediei și a coloniilor sale se înrăutățise din ce în ce mai mult. Între 1712 și 1715 provinciile ei germane au împărtășit soarta celor baltice. Cu începere din 1711, trupele saxone și moscovite li s-au alăturat forțelor daneze în atacurile din Holstein-Gottorp, care a fost ocupat de Danemarca în 1713, și din Pomerania, ocupată parțial în același an de o forță combinată. În 1712

danezii au capturat Bremenul, fapt care a încurajat Hanovra și Prusia în vederea unor noi intervenții. Hanovra a ocupat Verdenul cu scopul de a-l „salvgarda" pentru Suedia, iar în 1715 a obținut Bremenul de la danezi. La sfârșitul aceluiași an atât regele Prusiei, care ocupase deja Stettinul, cât și principele elector al Hanovrei declaraseră oficial război Suediei. La începutul lui 1716, o dată cu pierderea Wismarului în fața unei forțe combinate danezo-pruso-hanovreze, suedezii rămăseseră fără nici un teritoriu în afara Peninsulei Scandinave. Mai mult, au existat pierderi chiar și în interiorul Peninsulei , fiindcă în 1714 Petru ocupase deja o mare parte din Finlanda.

Fără să fie descurajat de situația aproape disperată pe care o găsise la întoarcerea în Suedia, Carol a început să strângă oameni și provizii pentru o nouă campanie, de data asta împotriva Norvegiei daneze. În martie 1716 el a ocupat capitala norvegiană fără probleme, însă a fost silit să se întoarcă acasă când a auzit că Skåne, una dintre provinciile sudice ale Suediei, era amenințată cu o invazie comună ce avea să fie condusă de Danemarca și Moscova, în alianță cu Hanovra și cu sprijinul Angliei. Cu toate acestea, invazia nu s-a concretizat din cauza certurilor dintre aliați. Pe de altă parte, nici amplele demersuri diplomatice care aveau loc nu au reușit să pună capăt războiului. Așa stând lucrurile, în toamna lui 1718 Carol a pornit într-o nouă expediție norvegiană. Pe data de 30 noiembrie el a fost împușcat în cap și a murit în timp ce asedia fortăreața Fredriskshald.

iv) Sfârșitul războiului

Moartea lui Carol nu a însemnat sfârșitul războiului. Petru a continuat atacurile de hărțuială asupra coastei suedeze de lângă Stockholm, producând pagube considerabile și încercând să-i facă pe suedezi „să le vină mintea la cap" și să încheie pacea cu Moscova. Suedezii nu au fost dispuși să accepte așa ceva. În schimb, în 1719 au încheiat un acord cu Hanovra, prin care Bremen-Verdenul era cedat principelui elector în schimbul sprijinului financiar și naval din partea Angliei, peste care același principe domnea ca rege. La începutul lui 1720 Suedia a cedat portul Stettin și o parte din Pomerania Prusiei, tot în schimbul susținerii financiare. Tot ce mai rămăsese din posesiunile germane ale sue-

dezilor erau restul Pomeraniei, inclusiv Stralsundul, și orașul Wismar din Mecklenburg. Un tratat cu danezii, încheiat tot în 1720, a returnat suedezilor toate cuceririle vecinilor și a permis Suediei să-și păstreze teritoriile din Norvegia. În plus, Danemarca s-a obligat să nu-l mai sprijine pe țar împotriva Suediei. În schimb, aceasta s-a angajat să renunțe la vechea scutire de taxe din zona Sond-ului și a acceptat să nu-l ajute pe ducele de Holstein-Gottorp să-și recupereze ținuturile din Schleswig, intrate între timp în stăpânirea Danemarcei.

După încheierea păcii între cele două puteri scandinave, Suedia a început să aștepte cu nerăbdare și încredere să-și recucerească provinciile baltice din mâinile țarului, cu ajutorul promis al forțelor navale engleze. A urmat însă o mare dezamăgire. Flota a rămas pe loc, fiindcă Anglia devenise preocupată de menținerea păcii în nord. Suedia n-a avut de ales și a negociat cum s-a priceput mai bine cu Moscova. În august 1721 a fost semnat Tratatul de la Nystad. Suedia a cedat Livonia, Estonia, Ingria și o parte din Karelia, care au fost luate în stăpânire de Moscova – altfel spus, linia de coastă dintre Riga și Viborg era pierdută. În schimb, a recuperat Finlanda și a obținut, pe lângă promisiunea țarului de-a nu interveni în problemele interne ale țării, o înțelegere în virtutea căreia putea să importe cereale fără taxe din Riga.

* Pentru Suedia a fost un prilej de amărăciune ziua când țarul a fost proclamat, în cadrul serbărilor de pace de la Sankt Petersburg, „Petru cel Mare, Părintele Patriei și Împăratul Întregii Rusii". Marele Război din Nord nu numai că modificase echilibrul de forțe din regiune, dar îl făcuse de nerecunoscut. În 1700 ar fi fost greu să se prevadă atât ascensiunea Rusiei, cât și prăbușirea Suediei. Iată însă că în 1721 Rusia înfrânsese Suedia, cucerise provinciile baltice (cu accesul lor vital la mare) și își extinsese influența în Polonia și nordul Germaniei, pe câtă vreme Suedia nu avea să mai fie niciodată o mare putere și nu avea să mai domine întreaga regiune baltică. Deposedată de posesiunile externe, ea s-a retras pe teritoriul Peninsulei, încetându-și existența ca putere europeană și rămânând una exclusiv baltică. Faptul că era mai puternică din punct de vedere teritorial datorită ținuturilor din Scania și a celor norvegiene (prin comparație cu anul 1611, înainte de începutul aventurii imperiale) reprezenta doar o palidă consolare.

Singura mângâiere provenea din faptul că Danemarca nu izbutise să recapete controlul asupra ambelor părți ale Sond-ului și nici nu era suficient de puternică pentru a viza supremația baltică. În urma războiului, echilibrul de forțe dintre cele două țări scandinave devenise mai stabil ca niciodată. Dacă Suedia nu a avut altceva de câștigat din acest conflict, cel puțin s-a pus capăt vechilor confruntări și s-a conturat perspectiva unei păci de lungă durată cu vecinul din Peninsulă.

c) Afacerile interne

Carol al XII-lea este atât de des identificat cu imaginea „regelui războinic" și a participantului la Marele Război din Nord, încât se întâmplă frecvent ca alte aspecte ale domniei lui să fie ignorate.

i) Primii ani de domnie

În aprilie 1697, când Carol a urmat la tron, un consiliu de regență compus din șase membri și condus de regina-mamă a preluat controlul asupra treburilor statului, conform testamentului lăsat de tatăl său. Amintindu-și de necazurile întâmpinate de precedentul consiliu de regență din 1676, când membrii lui fuseseră puși să-și explice neregulile și nu reușiseră, regenții nou numiți nu erau dispuși să rămână în funcție mai mult decât era nevoie. Nici restul Suediei nu mai voia să riște o nouă proastă guvernare prin regență. Singura întrunire în plen a *riksdag*-ului din toată această domnie a avut loc în noiembrie 1697, când, deși Carol avea doar cincisprezece ani, cele patru stări au înaintat un document prin care cerea ca regele „să conducă el însuși". Carol a acceptat, iar după câteva zile conducerea i-a fost încredințată oficial. Din clipa aceea, a devenit monarhul absolut al Suediei.

În următorii trei ani Carol a învățat multe despre administrație și aspectele juridice, despre arta diplomației și exercitarea comandei militare. În 1700 el a schimbat studiul teoretic al tacticii și strategiei pe realitățile războiului, acesta din urmă devenind ulterior preocuparea lui de căpătâi pe întreaga durată a vieții. Însă în timpul a ceea ce el însuși a descris drept „acele zile de trândăveală" petrecute în Imperiul Otoman, precum și în anii de după întoarcerea în Suedia, a făcut dovada unui interes până atunci latent pentru reformele interne.

ii) Reformele interne

Imaginea lui Carol al XII-lea ca reformator pe plan intern ar putea să surprindă, numai că, încă de la începutul domniei, el a dat semne că nu era un simplu soldat. Documentele guvernamentale juridice și de altă natură ale timpului arată că a fost preocupat de dreptatea socială și de drepturile și îndatoririle individuale, ca de altfel și de dezvoltarea științelor, cunoscută fiind concepția lui raționalistă. În mod sigur, Carol nu a fost „analfabetul" descris de unii istorici suedezi din secolul al XIX-lea, pentru simplul fapt că, sub influența arhitectului și proiectantului Tessin, s-a implicat din tinerețe în teatru, artă, arhitectură și în studiul literaturii franceze. El a continuat să corespondeze cu Tessin, sub a cărui îndrumare a început să studieze obiectele vechi și muzica, în perioada de inactivitate la care a fost obligat de ședera la Înalta Poartă. Tot atunci a supravegheat publicarea unei cărți ilustrate despre instrucția în armata suedeză, care furnizează informații interesante despre organizarea și tacticile folosite chiar de el pe câmpul de luptă. În același timp, a început să facă planuri pentru înfrumusețarea Stockholm-ului, iar reconstruirea palatului regal, care trebuia să reprezinte simbolul în piatră al absolutismului, a fost una dintre primele activități desfășurate pentru el de Tessin în 1715. Se poate spune despre Carol că a fost un despot luminat *manqué*, născut prea devreme? E cu putință, așa cum cred Tessin și alții care l-au cunoscut, ca în alte împrejurări să fi reușit să fie un excelent rege pe timp de pace, dar pe calapod absolutist? Nu e exclus. Însă pare puțin probabil ca un om atât de îndrăgostit de război să fie satisfăcut cu o existență pașnică.

În 1713, pe când se afla încă în Imperiul otoman, Carol a ordonat o reorganizare pe scară largă a întregii administrații suedeze. Vechile colegii au fost desființate, iar locul lor a fost luat de un număr de departamente de stat (*expediții*), dintre care două se ocupau de afacerile externe, iar trei aveau de rezolvat probleme de ordin militar, financiar și comercial. Fiecare departament era condus de un *ombudsråd* care juca rolul unui intermediar între rege și administrație. Printre răspunderile acestuia se număra inițierea de planuri la nivelul întregului departament „în slujba Maiestății Sale și în folosul statului".

Un al șaselea departament trebuia să supravegheze dacă legea funciară era respectată întocmai și dacă întregul aparat administrativ

funcționa bine. Ori de câte ori apăreau probleme de importanță generală, toți acei *ombudsråd* se întâlneau în vederea unei discuții cu regele. O parte a reorganizării a început imediat, chiar dacă cele mai multe măsuri noi au intrat în vigoare abia după ce Carol s-a întors în Suedia la sfârșitul lui 1714.

De asemenea, Carol a început să revizuiască sistemul de taxe existent, care era nesatisfăcător și-i solicita cel mai mult pe săraci. În iunie 1712 el a ordonat ca pe viitor *toți* supușii suedezi să-și declare veniturile din țară și de peste hotare. Salariile și pensiile rămâneau la fel, însă toate celelalte forme de venit și proprietate aveau să fie supuse perceperii unei taxe procentuale. Au fost înființate noi organisme guvernamentale care să se ocupe de noile taxe care, deloc surprinzător, au fost primite foarte prost de acel segment de populație care deținea proprietăți.

Multe dintre celelalte reforme gândite de Carol în această perioadă au încercat să fie în folosul țărănimii. Regele a poruncit ca fermele căzute în paragină după ravagiile ciumei să fie încredințate soldaților răniți sau pensionari și a decis întocmirea unui nou registru funciar, prin care să se asigure o mai mare corectitudine în evaluarea rentelor, a taxelor de teren și a celorlalte contribuții. Punerea la punct a noului registru s-a desfășurat cu încetineală, din cauza obiecțiilor formulate de proprietarii de pământuri, iar noua taxă funciară unică n-a putut fi introdusă mai devreme de 1718.

După întoarcerea lui Carol în Suedia, ritmul reformei a crescut simțitor. Printre schimbările efectuate s-au numărat introducerea unui alt calendar, menit să armonizeze sistemul suedez de date cu stilul nou folosit în cea mai mare parte a Europei, și înființarea din 1718 a unei noi funcții guvernamentale, al cărei prim ocupant a fost Tessin, prin care se urmăreau reglementarea corespunzătoare a activităților comerciale, buna gospodărire a spitalelor pentru săraci și rezolvarea corectă a problemelor agricole și urbanistice.

Carol s-a ocupat personal de reformele militare și navale. El a înființat o flotă de baleniere, a sporit numărul vaselor de transport (inclusiv al bărcilor pliante ce puteau fi cărate pe uscat) și a construit până în 1718 un număr de douăzeci și două de nave de linie. În același timp,

a ordonat producerea unor cantități considerabile de armament de artilerie, inclusiv tunurile de teren cu tragere rapidă și tunurile grele de asediu, și a făcut demersuri pentru instruirea adecvată a unui corp de artilerie. În aceeași perioadă Carol a început strângerea unei armate noi, cu o forță operațională propusă de 60 000 de oameni, organizată după principii moderne și pregătită atent, conform metodelor de instrucție elaborate chiar de el.

Transpunerea în practică a unei bune părți din reformele interne a avut loc sub supravegherea noului ministru al lui Carol, baronul Görtz, un nobil din Holstein, care își pierduse un ochi. Oficial, acesta era un diplomat în slujba ducelui de Holstein-Gottorp, însă în 1714 și-a oferit serviciile regelui, pe care-l admira foarte mult. Görtz era un om capabil și inventiv, fapt pentru care nu după multă vreme a preluat controlul întregii administrații. S-a făcut extrem de antipatic într-un interval de timp foarte scurt, pe de o parte fiindcă era străin, pe de alta din cauza metodelor dure și nemiloase pe care le folosea ca să procure banii necesari pentru finanțarea noii armate și flote a lui Carol. Lucrurile cele mai detestate erau taxele ridicate și împrumuturile forțate care erau impuse membrilor mai înstăriți ai societății. În lupta pentru putere declanșată imediat după moartea lui Carol din 1718, Görtz a fost arestat și, într-o manevră pe care majoritatea istoricilor de azi o consideră o eroare judiciară, a fost judecat și executat „pentru că a înstrăinat afecțiunea regelui față de supușii lui credincioși".

Deși este adevărat că unul dintre scopurile acestor reforme interne a fost producerea și susținerea unei forțe de luptă mai eficiente, în elaborarea lor a fost implicat în același timp un element substanțial de dreptate socială. Carol a fost preocupat nu doar de finanțarea efortului de război, ci și de distribuirea mai echilibrată a poverii economice generale a țării. Unele dintre reformele sale au fost întârziate, în timp ce altora li s-a opus rezistență. De exemplu, *riksdag*-ul a încercat să revină la vechiul sistem de percepere a taxelor înainte ca tentativa lui să fie zădărnicită de rege. Una peste alta însă, reformele administrative au funcționat bine, iar între cei trei ani scurși de la întoarcerea lui Carol în Suedia și moartea lui în luptă s-au realizat surprinzător de multe lucruri, în mare măsură datorită preocupării și implicării lui personale.

d) Părerea istoricilor despre Carol al XII-lea

i) „Școala veche"

În secolul al XVIII-lea reputația lui Carol în Suedia a rămas la cote ridicate. El a continuat să fie liderul venerat, a cărui amintire dăinuia în mintea tuturor. Dacă dăduse greș la sfârșit, ei bine, asta se întâmplase doar fiindcă fusese „indus în eroare" de sfetnici străini de tipul lui Görtz și în nici un caz din vina lui.

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea a început să prindă contur, în rândul istoricilor liberali care au format ulterior așa-numita „școală veche" a istoriografiei carolingiene, o atitudine mai ostilă față de Carol. Componenții acestei direcții l-au considerat un rege războinic, care a declanșat cu egoism Marele Război din Nord nu fiindcă ar fi fost atacat de o coaliție anti-suedeză, ci din motive personale – sprijinirea relațiilor cu Holstein-Gottorp – și care, cu același egoism, „a ruinat țara", refuzând cu încăpățânare propunerile de pace. Acești istorici s-au axat pe o serie de probleme de amănunt, ca de pildă misterul morții lui Carol. Regele fusese împușcat în cap de la mică distanță în acea zi din noiembrie 1718, iar la puțin timp după aceea au circulat primele zvonuri, potrivit cărora nu ar fi fost ucis de un glonț rătăcit al dușmanului, așa cum se susținea oficial, ci ar fi fost omorât de cineva din propria lui tabără. Asemenea zvonuri nu erau neobișnuite când se întâmpla ca un comandant renumit să cadă în luptă. Existaseră bârfe asemănătoare – ce-i drept, de scurtă durată – și după moartea lui Gustav Adolf la Lützen în 1632. Totuși, în acest caz zvonurile au devenit din ce în ce mai insistente pe măsura trecerii timpului, în loc să dispară treptat. Bănuielile s-au îndreptat asupra cumnatului lui Carol, Frederic de Hesse-Cassel, care ar fi putut fi instigatorul acestui complot fiindcă ar fi avut cel mai mult de câștigat de pe urma morții regelui (vezi pagina 155). În cele trei rânduri când s-a procedat la deschiderea sicriului pentru a se confirma sau dezminți zvonurile legate de crimă, nu s-a găsit nici o probă concludentă. Cu toate acestea, „școala veche" a îmbrățișat fără rezerve teoria crimei, întrucât se potrivea propriilor sale convingeri liberale, conform cărora regicidul fusese metoda cea mai indicată (de fapt, singura) prin care se pusese stavilă unui rege abso-

lutist și se curmaseră dezastrele pe care comportamentul lui irațional le făcuse să se abată asupra Suediei.

Cei mai mulți membri ai „școlii vechi" au decis că numai un nebun ar fi acționat așa cum făcuse Carol și, deși cercetările ulterioare au modificat punctul de vedere istoric referitor la starea lui mintală, convingerile „școlii vechi" colorează și azi în Occident unele păreri populare despre Carol. Există încă examene în care studenților li se cere să comenteze afirmații de genul: „Toți regii din dinastia Vasa au fost nebuni, dar Carol al XII-lea i-a întrecut pe toți".

ii) „Școala nouă"

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a apărut așa-numita „școală nouă". Activitatea ei s-a bazat pe cercetarea izvoarelor primare, iar descoperirile făcute au început să răspundă la câteva dintre întrebările nedumeritoare despre comportamentul lui Carol, pe care „școala veche" le expediase invocând nebunia acestuia.

De exemplu, istoricii din „școala nouă" au încercat să arate că n-ar fi fost înțelept ca, imediat după victoria de la Narva (1700), Carol să intre în Moscova, așa cum credea „școala veche". Suedezii nu i-au fi putut lăsa în urmă pe August și armata lui saxonă neînvinsă ca să plece în căutarea țarului, fiindcă în acest caz August ar fi reinvadat Livonia. În același timp, Carol n-ar fi avut cum să-l atace pe August în Saxonia, întrucât prevederile recentului tratat cu Danemarca (1700) nu-i dădeau voie să tulbure pacea Imperiului. Singura variantă de acțiune era exact aceea pe care o urmase: invadarea Poloniei și lupta cu August pe teritoriul ei (1702-1706). În împrejurările date, opțiunea a fost rezonabilă, chiar dacă istoricii nu s-au pus de acord nici până-n ziua de azi (vezi Capitolul 6).

După cum a scris cândva un istoric: „Dacă pentru școala veche Carol a făcut numai boacăne, pentru cea nouă el n-a comis nici o greșeală". Membrii „școlii noi" au ținut morțiș să găsească o modalitate de-a dovedi că nu Carol în persoană trebuia învinovățit pentru dezastrul de la Poltava din 1708. Materialele oficiale de arhivă despre această perioadă sunt limitate, întrucât documentele comandantului militar de teren au fost aruncate pe fundul Niprului după bătălie, din ordinul lui Carol și din rațiuni de securitate. Cu toate acestea, „școala nouă" s-a

apucat să demonstreze că înfrângerea a avut două cauze, fără să existe vreo vină a lui Carol. Principalul țap ispășitor este Lewenhaupt, fiindcă nu a ajuns la timp la întâlnirea cu regele. Totuși, nu se ține cont de vara extrem de ploioasă din acel an, de mlaștinile pe care a trebuit să le străbată generalului și de faptul că un convoi cu provizii se deplasa oricum mult mai greu decât grosul armatei. A doua scuză oferită de „școala nouă" este gravitatea rănii de la picior a lui Carol, care a avut ca rezultat temperatura ridicată de care se spune c-ar fi suferit acesta în ziua bătăliei. Deși e adevărat că a trebuit să fie cărat cu targa pe câmpul de luptă și nu și-a putut conduce personal armata, de febră scăpase de mai bine de-o săptămână. Jurnalele din acea perioadă arată fără echivoc că, pe lângă că era suficient de întremat pentru a fi întocmit el însuși planul de atac, după încheierea bătăliei regele a luat singur toate deciziile referitoare [illegible]re.

iii) Cercetările moderne

Cercetările efectuate în cursul acestui secol ne-au ajutat să-l înțelegem mai bine pe Carol al XII-lea, modificând multe dintre descoperirile făcute atât de școala nouă, cât și de cea veche. Lewenhaupt a fost reabilitat într-o oarecare măsură, îndeosebi în legătură cu predarea armatei suedeze după bătălia de la Poltava. A existat în mod cert o anumită confuzie (pentru care Carol s-a autoacuzat ulterior) în privința formulării ordinelor date lui Lewenhaupt după încheierea luptei. Există cel puțin un istoric care crede că, în consecință, aceasta din urmă a calculat onest (deși greșit) că, decât să-și conducă oamenii ca să-l întâlnească pe rege în Crimeea, „patria infidelilor tătari și turci", era preferabil să profite de ocazie și să-i predea unui dușman creștin. S-a aruncat o nouă lumină și asupra comportamentului straniu al lui Carol după episodul *kalabalîk*-ului (1713), când a rămas la pat aproape un an de zile. „Școala veche" a văzut în această manifestare un semn clar de nebunie; cea „nouă" a considerat-o o boală închipuită, fie pe fond psihosomatic, fie simulată cu bună știință din motive diplomatice. O relatare franceză din acea perioadă, în care se spune că regele se lovise în timpul *kalabalîk*-ului, încurcându-se în pinteni și căzând la pământ, a fost ignorată vreme îndelungată de istorici, însă o radiografie a rămășițelor sale pământești efectuată în 1917 demonstrează o luxație a

gleznei. Istoricii moderni consideră că acesta a fost motivul pentru care regele a rămas la pat timp de zece luni.

iv) Concluzie

Carol al XII-lea a fost un personaj enigmatic. Motivele lui s-au dovedit adeseori neclare, scopurile ambigue, iar acțiunile pretabile unei game largi de explicații istorice. Taciturn din fire și lipsit de darul oratoric specific neamului Vasa, n-a încercat niciodată să-și justifice atitudinea și faptele în fața poporului suedez sau a restului Europei. Nu trebuie să ne mire, de aceea, faptul că istoricii privesc domnia lui ca pe un pariu și-o provocare. Până nu demult ei i-au neglijat reformele interne, concentrându-se aproape exclusiv asupra rolului jucat în Europa și prin urmare asupra calităților lui de soldat. Rezultatul a fost un tablou incomplet al domniei și, într-o oarecare măsură, o descifrare incorectă a firii sale, îndeosebi în Occident, unde dăinuie și-n ziua de azi concepția tradițională care a făcut din el un rege obsedat de războaie.

Un consens al părerilor istorice despre Carol al XII-lea nu există la ora asta, iar șansele ca el să apară în viitorul apropiat sunt reduse. Viața și domnia lui rămân pe mai departe subiecte de dezbatere și de cercetare. Cu toate acestea, puțini istorici s-ar mai simți tentați să explice totul prin nebunia monarhului, așa cum a procedat „Școala veche", chiar dacă majoritatea sunt de acord că acesta a fost un excentric în cel mai adevărat sens al cuvântului. Pe de altă parte, admirația excesivă a „școlii noi", pentru care Carol fusese infailibil, a fost la rândul ei înlocuită de o imagine mai echilibrată a carierei lui. Cercetările moderne au aruncat o lumină nouă asupra câtorva dintre cele mai bizare aspecte ale vieții lui, dar există încă multe lucruri care nu au fost explicate și care, din cauza tăcerii lui Carol însuși, e posibil să rămână fără explicație și de-acum încolo.

e) Sfârșitul Imperiului

i) Carol, omul

În portretele rămase, Carol al XII-lea ni se înfățișează auster și sobru, slab și cu un început de calviție (nu avea obiceiul să poarte perucile care erau la modă), îmbrăcat mereu în haină militară, cu o sabie lată la

șold și cu un aer indefinibil, care evocă așa-numitul „eroism spartan al firii sale", conform unei formule lansate de admiratorii lui englezi din secolul al XIX-lea. A fost cel mai mare dintre cinci frați și singurul care a supraviețuit, impunându-și, din câte se pare, să se oțelească încă de la o vârstă fragedă. Și-a nesocotit slăbiciunile și a evitat să spună vreodată că era bolnav, așa cum s-a întâmplat în timpul ultimului an petrecut la Înalta Poartă, când a suferit de malarie. A trăit simplu, luând masa în picioare și întinzându-și untul pe pâine cu degetul mare al fiecărei mâini.

Trăsătura care a ieșit cel mai mult în evidență a fost perseverența de care a dat dovadă în atingerea scopurilor, pe care inamicii au considerat-o încăpățânare, iar prietenii hotărâre. „Sunt decis – a declarat el într-unul dintre primele discursuri rostite ca rege – să nu încep niciodată un război nedrept, dar nici să nu închei vreunul drept decât prin umilirea deplină a dușmanilor". Pe câmpul de bătălie a fost comandant curajos și energic, iar în primele zile ale Marelui Război din Nord victoriile repurtate au fost relativ facile – poate chiar prea facile, fiindcă în scurt timp a început să-și disprețuiască inamicul. Prin urmare, a ajuns să-și subestimeze adversarii și, chiar și după 1708, când lucrurile i s-au întors împotrivă, a continuat să vrea să-i umilească până la capăt – cu condiția să i se dea timpul necesar. Michael Roberts considera că „logica rigidă a lui Carol al XII-lea a fost cea care a condamnat în cele din urmă întreaga structură imperială la ruină", dat fiind că regele a fost „momit pas cu pas în căutarea unei ultime victorii care să îndrepte totul".

Un asemenea punct de vedere ar putea (deși n-ar trebui) să conducă la convingerea des întâlnită că monarhul a fost doar „un războinic de meserie", din cauza căruia „Suedia și-a pierdut statutul de mare putere fiindcă n-a știut să facă pace în condiții avantajoase". Numai că argumentele de acest gen riscă adeseori să cadă în simplism. Ele nu iau în considerare o serie de alți factori implicați în pierderea imperiului suedez și a statutului de mare putere, făcând din acțiunile lui Carol singura cauză. Aceste teorii nu țin cont că, pe termen lung, păstrarea statutului de mare putere ar fi putut să nu fie la îndemână sau de dorit pentru Suedia și desconsideră părerea lui Ragnhild Hatton, după care „Carol a făcut eforturi de voință și conducere aproape supraomenești

pentru a consolida structura deja șubredă a imperiului și pentru a-i prelungi existența dincolo de așteptările normale". Aceste aspecte ale sfârșitului imperiului, împreună cu altele, sunt discutate în capitolul următor ca parte a unei analize generale a imperiului suedez și a caracterului său.

ii) Ruinarea țării?

Cercetătorii suedezi au făcut eforturi serioase în ultimii ani ca să destrame mitul bine conservat al unui Carol al XII-lea care și-ar fi „ruinat țara". A fost examinată atent vechea convingere potrivit căreia Suedia și-ar fi pierdut 30% din populația bărbătească în război, ajungând ca în anul 1718 să fie „un ținut al femeilor și copiilor". La această oră se știe că pierderile umane ca rezultat direct al chemării sub arme au fost relativ mici, cifra victimelor nedepășind în nici un caz 30 000. Prelucrarea rezultatelor recensământului din 1750 arată că numărul bărbaților care ajunseseră la majorat și serviseră în armatele lui Carol fusese surprinzător de mare și doar puțin mai mic decât numărul femeilor din același grup. În acest fel, vechea presupunere că ultima armată a regelui, strânsă după întoarcerea în Suedia, ar fi fost compusă din flăcăiandri și bătrâni nu mai stă în picioare.

În Suedia și Finlanda luate împreună a existat un declin general al populației, care însă nu a fost foarte pronunțat – între 60 000 și 100 000 de oameni, dintr-un total ce bătea spre două milioane. Din punctul de vedere al Suediei, majoritatea acestor decese s-au datorat unor cauze naturale, repetatelor recolte proaste, foametei, epidemiilor de la sfârșitul anilor 1690 și ciumei din perioada 1710-1712. În Finlanda lucrurile au stat altfel, iar o parte a declinului demografic este consecința directă a războiului (este vorba de invazia moscovită din 1713).

iii) Succesiunea

Carol al XII-lea nu s-a însurat niciodată, deși la un moment dat toată lumea aștepta o căsătorie cu Sofia, verișoara lui de origine daneză, conform dorinței părinților și „ca să se păstreze pacea dintre cele două țări". Supus presiunilor matrimoniale „de dragul succesiunii", el a replicat că se va conforma „de îndată ce va fi pace", adăugând că tre-

buia să le dea un exemplu bun soldaților și să sacrifice viața de familie atâta timp cât era război. Părinții lui așteptaseră ani de zile terminarea războiului din Scania ca să se poată căsători și s-a sugerat că, urmându-le exemplul, Carol își propusese să aștepte sfârșitul Marelui Război din Nord. E posibil ca lipsa lui de apetit marital să fi avut la bază și motive strict sexuale, însă nu există suficiente dovezi în acest sens pentru a trage o concluzie fermă. Cu toate acestea, un istoric a sugerat că decizia lui Carol de-a nu se căsători era legată de amintirea pioasă a părinților, de înaltul cod moral pe care-l desprinsese în cursul educației sale aspre și de atașamentul afectiv față de cele două surori ale sale.

În lipsa unui moștenitor direct, în 1718 au apărut doi pretendenți la tron – sora mai mică a lui Carol, Ulrika Eleonora, care se măritase cu Frederic de Hesse-Cassel în 1715, și Carol Frederic de Holstein-Gottorp, fiul surorii mai mari a lui Carol al XII-lea, Hedwig, care murise în 1708 (vezi arborele genealogic de la pagina 189). Frederic de Hesse-Cassel, care fusese unul dintre cei mai apropiați susținători ai lui Carol al XII-lea, s-a opus din răsputeri pretențiilor succesorale ale familiei Holstein-Gottorp, nutrind el însuși ambiția de-a ajunge pe tron prin intermediul soției sale. Mai bine plasată din punct de vedere legal în această cursă decât tânărul duce de Holstein-Gottorp, Ulrika era totodată mai populară și mai pregătită să se suie pe tron la moartea fratelui ei. Totuși, înaintea de-a o face, ea a trebuit să cadă de acord cu *råd*-ului asupra anumitor limitări ale prerogativelor regale. Abia după aceea s-a pus la dispoziția *riksdag*-ului, care în 1719 a confirmat-o ca regină *aleasă*, nu ereditară, dat fiind că anterior ea acceptase semnarea unui document de abolire a absolutismului.

Frederic se aliase deja cu partidul antiabsolutist din Suedia, iar în 1720, când s-a considerat că făcea prea mare uz de propria-i independență, Ulrika a fost convinsă să abdice în favoarea lui. *Riksdag*-ul a judecat corect și a anticipat că, neavând nici un fel de pretenție ereditară la tron, viitorul rege avea să fie mult mai maleabil decât soția lui. După ce s-a autointitulat Frederic I, acesta a fost silit să accepte noi îngrădiri ale puterii regale înainte de-a fi confirmat ca ocupant al tronului. În acest fel, *riksdag*-ul a devenit autoritatea supremă de stat, iar regele s-a văzut redus la un rol cvasidecorativ.

După cum spune o celebră epigramă suedeză a momentului:

1 Adio, Măreție din trecut,
Ne-ntoarcem cu obidă spre Nimic,
Murit-a Carol, rege-i Frederic:
Suedia o ia de la-nceput.

Anul 1720 nu a reprezentat, așa cum spun istoricii, doar „sfârșitul Erei Măreției și începutul Erei Libertății", ci și încheierea perioadei de domnie a regilor din dinastia Vasa. Ulrika și Frederic n-au avut copii, iar singurul moștenitor posibil al familiei Vasa, nepotul din ramura Holstein-Gottorp al surorii mai mari a lui Carol al XII-lea, fusese deja adoptat ca succesor de mătușa lui, împărăteasa Rusiei, înainte de moartea lui Frederic în 1751 (vezi arborele genealogic de la pagina 189). Succesiunea suedeză s-a desprins de familia Vasa după două secole memorabile, în care avuseseră loc ascensiunea și prăbușirea Suediei ca mare putere.

Să luăm notițe despre „Suedia în declin, 1660-1721"

Acest capitol conține două părți principale – Carol al XI-lea și începuturile absolutismului, și Carol al XII-lea și prăbușirea imperiului – la care se adaugă un scurt epilog ce analizează sfârșitul absolutismului.

Ideile-cheie pe care e bine să le rețineți sunt incluse în răspunsurile la următoarele trei întrebări duble, pe care le puteți folosi drept cadru al notițelor:

1. Cum și de ce a apărut absolutismul în Suedia între 1660 și 1697?
2. Cum și de ce s-a destrămat Imperiul Suedez între 1697 și 1721? (Notă: răspunsul la întrebarea introdusă prin „de ce" va trebui completat după ce veți fi parcurs și următorul capitol.)
3. Cum și de ce a fost eliminat absolutismul în Suedia între 1718 și 1720?

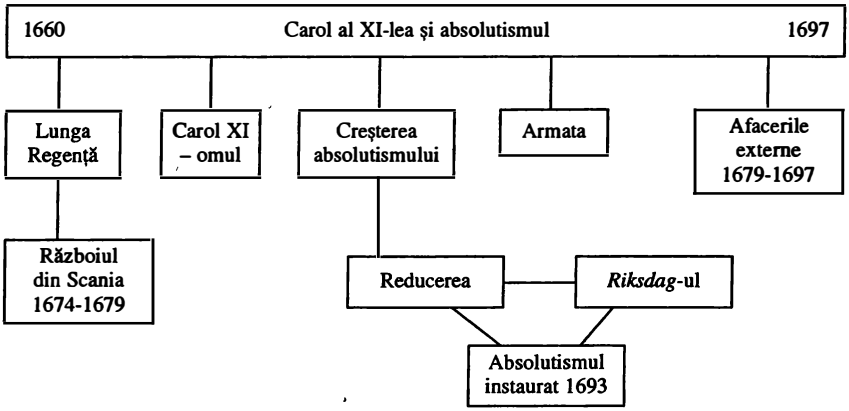

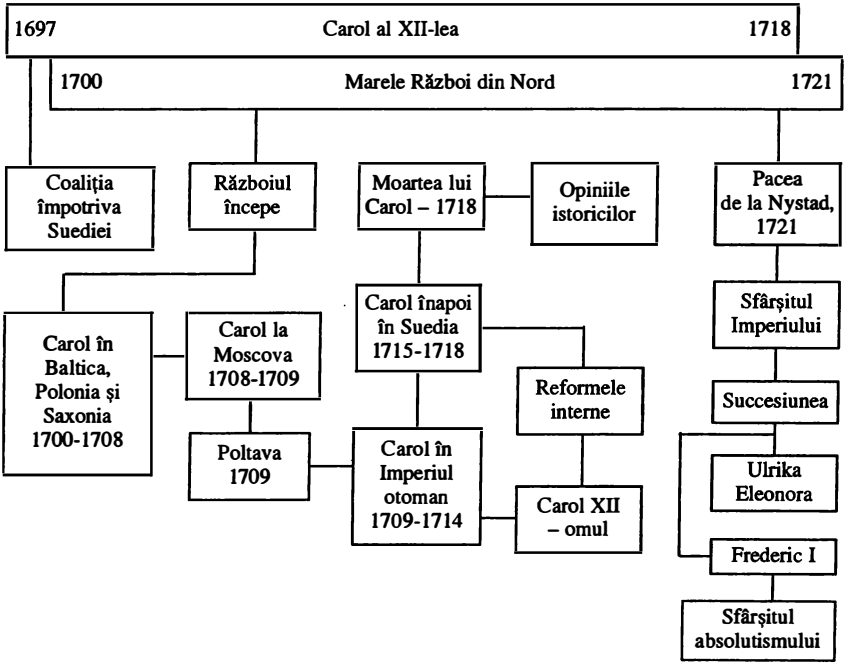

Rezumat – Suedia în declin, 1660-1721

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Suedia în declin, 1660-1721"*

Este puțin probabil să aveți de răspuns la o întrebare-eseu despre Carol al XI-lea, ci mai degrabă la una în care să fie inclus și Carol al XII-lea. De exemplu:

1. Comentați dacă activitatea lui Carol al XII-lea a fost «o risipire nesăbuită și chiar nebunească a ceea ce-a realizat tatăl lui».

Când răspundeți la asemenea întrebări compuse, este important să acordați cam aceeași atenție ambelor jumătăți. De multe ori e mai simplu să întocmiți un plan-eseu dacă începeți prin reformularea întrebării – în acest caz: „Care au fost realizările lui Carol al XI-lea? Se poate spune că au fost irosite de Carol al XII-lea?"

Carol al XII-lea a constituit dintotdeauna unul dintre subiectele preferate ale examinatorilor, însă gama întrebărilor e relativ redusă. Sub o formă sau alta, cele mai multe vor să stabilească dacă el a fost sau nu răspunzător de sfârșitul imperiului. Uneori vi se poate solicita o relatare directă, iar de multe ori această solicitare este exprimată printr-o întrebare compusă:

2. De ce a implicat Carol al XII-lea Suedia în război? Care au fost rezultatele?
3. Descrieți eforturile făcute de Carol al XII-lea pentru ca Suedia să-și recapete măreția. De ce a dat greș?

Pot să apară și întrebări așa-zis „deschise", cum ar fi:

4. Merită Carol al XII-lea verdictul potrivit căruia ar fi fost «un eșec măreț»?

Câteodată sunt formulate și întrebări referitoare la politica lui internă:

5. În ce măsură au fost reformele interne ale lui Carol al XII-lea rezultatul implicării Suediei în Marele Război din Nord?

Cu toate acestea, varianta cea mai frecventă este cea a așa-numitelor „afirmații discutabile". Iată câteva exemple:

6. «Dăruit și devotat, a fost singurul care ar fi putut păstra statutul de mare putere al țării sale.» Comentați acest punct de vedere despre Carol al XII-lea.
7. «Moștenind un imperiu în declin, Carol al XII-lea n-a reușit decât să-i grăbească prăbușirea.» Este justificată o asemenea apreciere?
8. «Dacă ar fi putut salva cineva Imperiul Suedez, acela ar fi fost Carol al XII-lea.» Sunteți de acord cu această afirmație?
9. «Declinul Suediei sub Carol al XII-lea s-a datorat mai degrabă cauzelor externe decât celor interne.» Comentați.
10. «Singurul serviciu pe care i l-a făcut țării este că a murit.» Vi se pare un comentariu corect la adresa lui Carol al XII-lea?
11. «Carol al XII-lea a fost singurul vinovat pentru destrămarea Imperiului Suedez.» Comentați.

E posibil ca multe dintre aceste întrebări să pară complicate la prima vedere, îndeosebi când pornesc de la un citat. Totuși, nu e cazul să intrați în panică la vederea lor. Există o tehnică simplă de descifrare a sensului unui tip de întrebare care conține o asemenea „afirmație discutabilă". Ea poate fi reformulată și înlocuită prin una sau mai multe întrebări directe. Dacă am aplica această tehnică întrebării 10, de pildă, am obține întrebarea reformulată: „A fost faptul c-a murit singurul lucru bun pe care l-a făcut Carol al XII-lea pentru țară?" O dată ce înțelegeți exact întrebarea, va fi relativ ușor să redactați un răspuns-eseu. Nu pierdeți din vedere ultima parte a unei întrebări care conține o „afirmație discutabilă" – în acest caz, dacă este sau nu corect un asemenea citat. În paragraful final trebuie să vă prezentați concluziile personale pe marginea acestui punct, pe baza argumentelor furnizate deja în restul răspunsului-eseu. Reformulați singuri celelalte întrebări (6-9 și 11) pentru a vă clarifica sensul lor.

Examinatorii care notează răspunsurile la întrebările despre Carol al XII-lea așteaptă aproape întotdeauna din partea candidaților să fie cât de cât la curent cu părerile contradictorii ale istoricilor în legătură cu sfârșitul imperiului. A pierdut cu adevărat Carol imperiul pentru suedezi și, dacă da, a fost efectiv vina lui? Sau a făcut tot posibilul pentru salvarea imperiului, iar atunci de ce a dat greș? Acest aspect al chestiunii este discutat mai pe larg în capitolul următor, așa că ar fi bine să-l citiți atent înainte de-a încerca să răspundeți la oricare dintre întrebările de mai sus.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Suedia în declin, 1660-1721"*

1. Reducerea

Citiți cele două scurte fragmente de la paginile 116-117 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați ce se înțelegere prin „căi de reducere a cheltuielilor" (rândul 6) și „bunăvoința regelui" (rândul 1). De ce este descris Carol al XI-lea ca „marele economist de os domnesc" (rândul 1)?

b) Care este tonul general al celor două fragmente? Argumentați-vă răspunsul. Au avut motive autorii lor să adopte o asemenea atitudine?

2. Absolutismul

Citiți cele patru fragmente de la paginile 118 și 119 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) În primele trei fragmente (pagina 118), care este atitudinea *riksdag*-ului față de rege? Argumentați-vă răspunsul. Cui îi atribuie membrii săi dreptul regelui de-a avea puterea absolută?

b) În fragmentul de la pagina 119, care crede oaspetele englez că au fost cauzale pentru care a reușit regele să instaureze absolutismul? În ce măsură sunt părerile exprimate de oaspete i) exacte și ii) cuprinzătoare?

CAPITOLUL 6

Imperiul suedez

Deși începuturile Imperiului suedez pot fi datate la puțin timp după 1560, când fiii lui Gustav Vasa s-au angajat într-o politică externă îndrăzneață în sudul Mării Baltice, adevărata lui dezvoltare a avut loc abia cincizeci de ani mai târziu, în timpul domniei lui Gustav Adolf. Au urmat o ascensiune rapidă, încununată de momentul de apogeu din 1660, și un declin la fel de accelerat. În 1721 nu mai rămăsese nimic, în afara câtorva mici posesiuni din nordul Germaniei.

Cum a prins contur acest imperiu? Cine a făcut parte din el? Cum de-a avut parte de un declin atât de rapid și de complet?

1. Originile Imperiului

În 1611 Suedia nu dădea deloc impresia că ar fi putut aspira la măreție. Țara continua să fie înapoiată și măcinată de sărăcie, prin comparație cu multe state din Europa apuseană, îndeosebi Franța și Anglia. În plus, era vitregită din punct de vedere geografic, având o climă aspră și un pământ neroditor. Nici la capitolul demografic lucrurile nu stăteau mai bine. Populația totală a Suediei și Finlandei la începutul secolului al XVII-lea nu atinsese, probabil, două milioane de locuitori, în condițiile în care, potrivit estimărilor, Anglia se lăuda cu aproximativ cinci milioane și jumătate, iar Franța cu aproape șaisprezece. Înapoierea era vizibilă și în plan economic. Încă existau foarte puține orașe și nu apăruse o clasă de mijloc, bogată, bürgerii alcătuind cea mai puțin importantă dintre cele patru stări ale *riksdag*-ului. Marile resurse de cupru și fier ale țării continuau să rămână în mare măsură neexploatate, iar majoritatea schimburilor comerciale se desfășurau prin troc. Taxele și celelalte dări către coroană se făceau pe mai departe în natură,

întrucât Suedia era ceea ce fusese dintotdeauna, o comunitate predominant țărănească, în care fermierii munceau ca să-și câștige existența. Sub aspect cultural, țara era mult rămasă în urmă. Nivelul de trai era scăzut în toate păturile sociale și doar la curte se întâmplase ca Renașterea să influențeze întrucâtva arhitectura și literatura unei țări a cărei concepție continua să fie profund medievală.

Cu toate acestea, se poate susține că Suedia nu era chiar atât de nepotrivită pentru un destin imperial pe cât sugera situația ei la începutul secolului al XVII-lea, întrucât pe plan intern avea câteva puncte tari care nu au ieșit imediat la iveală. În primul rând, era mai unită decât majoritatea țărilor europene. Autoritatea regală nu era limitată de privilegii provinciale sau urbane și nici nu existau amenințări serioase din partea nobililor – avusese grijă Gustav Vasa. La rândul ei, Biserica putea să se laude cu o unitate remarcabilă, fiind foarte puțin tulburată de facțiuni eretice sau de altă natură. Într-o perioadă de tulburări religioase, Suedia proba un luteranism de monolit, tot ca urmare a intervenției ferme a lui Gustav Vasa. Resursele ei minerale promiteau un viitor economic ce se putea schimba radical în bine în doar câțiva ani. În același timp, țara mai dispunea de un avantaj care o deosebea de restul Europei – țărănimea era reprezentată în *riksdag* și avea un cuvânt de spus în treburile statului. Acest fapt a oferit o bază solidă pentru negocierile dintre rege și popor și i-a permis abilului orator care a fost Gustav Vasa să obțină din când în când o comuniune de idealuri prin implicarea oamenilor de rând, alături de membrii celorlalte stări, în susținerea politicii duse de coroană. Discursul de adio ținut de Gustav Adolf în fața *riksdag*-ului în ajunul intrării Suediei în Războiul de Treizeci de Ani este un prim exemplu al acestei tehnici. Totuși, probabil că punctul forte al țării a fost reprezentat de energia, ambiția și abilitatea monarhilor din familia Vasa, cu toții decișii să domnească, dar totodată să și conducă.

a) Fantezia gotică

Indiferent dacă, văzută din afară, Suedia a fost sau nu considerată o țară importantă, suedezii înșiși nu și-au pus niciodată la îndoială des-

tinul. Legenda gotică aflată în circulație în forma ei inițială în Suedia cel puțin din secolul al XIV-lea îi pregătise pentru întoarcerea la gloria trecută. Această legendă, în realitate un amestec de credințe dintre care unele erau indigene, iar celelalte împrumutate, susținea că Suedia era cea mai veche dintre nații, fiind întemeiată imediat după Potop de către Magog. Generațiile succesive de suedezi au preluat tema și au transformat-o într-o fantezie mitico-istorică extraordinară. S-a spus că fiul lui Magog s-a stabilit la Uppsala, iar de la el și-au luat numele goții care s-au răspândit din Suedia în întreaga lume și au fost implicați în asediul Troiei înainte de-a cuceri Roma, în timp ce argonauții căutau Lâna de Aur în Marea Baltică, iar Suedia a devenit locul unde trăiau amazoanele. Adăugirile la această legendă au identificat teritoriul țării cu Atlantida populată de războinici neînfricați care i-au învățat filosofie pe vechii greci, au dezvoltat astronomia ca știință și au produs o literatură de calibru, scrisă în alfabetul runic, dar care din păcate s-a pierdut.

Toate acestea și multe altele au fost codificate într-o „istorie" a goților și a suedezilor, scrisă în 1554 în latină. Lucrarea a avut un efect formidabil asupra regilor succesivi ai dinastiei Vasa. Eric al XIV-lea a citit-o în închisoare, în vreme ce Carol al IX-lea a plătit traducerea ei oficială în suedeză. Tânărul Gustav Adolf a fost puternic influențat – prin intermediul profesorului său particular – de această „istorie", iar în câteva din discursurile sale în plenul *riksdag*-ului se pot auzi ecouri ale mitului gotic. Christina s-a considerat o regină amazoană pasionată de război, Carol al X-lea a promis la un moment dat că-și va aduce goții în Italia, pe când Carol al XI-lea și Carol al XII-lea au părut să întruchipeze virtuțile asceticului și cavalerescului rege gotic. Începând de pe vremea lui Gustav Adolf, conducerea suedeză a considerat de datoria ei să susțină cu bani cercetările de natură să scoată la iveală și alte probe ale trecutului gotic al nației. S-au efectuat investigații ale runelor și ale inscripțiilor runice și s-a procedat la excavarea unor momente străvechi, inclusiv a unor situri din Asia Mică, în căutarea altor dovezi. În 1688 Carol al XI-lea a formulat următoarele instrucțiuni:

1 Tot ce slujește nației suedeze și gotice din alte timpuri să fie scos la lumină și, așa cum se știe prea bine că, după ce-au ajuns pen-

tru prima dată în această țară [Suedia], goții și suedezii au plecat iarăși și au pus stăpânire pe noi ținuturi și regate atât în Africa și Asia, cât și mai aproape în Europa... tot așa fără îndoială că au durat multe monumente în Ungaria, Austria și Marea Neagră, în Tracia, Grecia, Italia, Elveția, Franța și Spania, iar voi va trebui să aflați dacă nu cumva există probe și izvoare ale trecerii lor pe acolo.

Tinerilor nobili care efectuau un Mare Tur, așa cum era obiceiul în acea perioadă, li se prezentau clădirile „gotice" din Italia drept „monumente mărețe care au fost cândva [ale Suediei] și vor fi din nou, în vremuri mai bune", în timp ce „Gustavus" era preaslăvit drept succesorul anagramat al împăratului roman Augustus și drept noul viteaz ce avea să cucerească toate națiile pământului. Deși existau relativ puțini suedezi cu o educație solidă și care cunoșteau în amănunt istoria „vechilor goți", apăruseră dovezi potrivit cărora, cel puțin în linii mari, această cunoaștere a pătruns în mod constant în toate straturile societății, ajungând la un moment dat să facă parte din istoria ei orală.

Având în spate o asemenea „istorie" fantastică, suedezii nu s-au mirat când, la jumătatea secolului al XVII-lea, au intrat efectiv în posesia unui imperiu. La urma urmei, era de așteptat.

b) Mândria națională

Lăsând la o parte ciudățeniile fanteziei gotice, prima jumătate a secolului al XVII-lea, când statul suedez nou, tânăr și independent se punea pe picioare, a justificat din plin mândria din ce în ce mai mare de-a fi suedez. Se declanșase interesul pentru studierea limbii și literaturii suedeze, precum și a trecutului țării. S-a pus la punct o arhitectură specifică dinastiei Vasa și au existat chiar și tentative de creare a unui costum național. De asemenea, exista o preocupare sporită față de „bunul renume" și onoarea suedeză în relațiile internaționale. Una dintre acuzațiile îndreptate de Gustav Adolf împotriva împăratului a fost tratamentul „disprețuitor și mișelesc" aplicat Suediei. *Riksdag*-ul a fost de acord cu monarhul că țara ar fi trăit „o rușine fără margini și nepieri-

toare" dacă nu s-ar fi strâns banii necesari unui război pe care comportamentul împăratului îl făcuse inevitabil. Acest nou și puternic sentiment al mândriei naționale a fost întărit de Pacea din Westfalia din 1648, în urma căreia Suedia a primit statutul de mare putere. Ea încetase să fie o țară baltică neînsemnată, devenind un membru de vază al sistemului statelor europene. Așa cum a declarat Christina, când a pretins ca din acel moment interlocutorii să i se adreseze cu apelativul „maiestate": „Lucrurile s-au schimbat mult, iar lumea nu mai e cum era când au cunoscut-o regele Gustav [Vasa] și regele Eric [al XIV-lea]".

Totuși, unii istorici cred că în spatele acestui nou spirit al mândriei naționale a rămas un sentiment mai vechi, nu al orgoliului, ci al inferiorității naționale, care s-a concretizat în dorința de afirmare cu orice preț, susceptibilitate și o disponibilitate a țării de-a se simți jignită, care au făcut-o de multe ori să intre în tot felul de conflicte. E cert că, la mijlocul secolului al XVII-lea, Suedia avea deja reputația unei națiuni războinice, deși se poate susține, nu fără temei, că acest lucru s-a datorat în mare măsură naturii suveranilor săi: într-adevăr, se pare că aproape toți regii dinastiei Vasa au avut o genă belicoasă, plăcându-le războiul de dragul războiului. Christina, care a vrut la un moment dar să-și conducă singură trupele în luptă, a declarat:

1 Suișul nostru s-a făcut pe calea războiului. Ar fi o rușine veșnică pentru țară și bunul ei renume – și deopotrivă de neiertat în ochii celor ce vor veni – dacă nu ne-am cunoaște bine interesele. Iar când vedem primejdia și știm că Dumnezeu i-a poruncit poporu-
5 lui său să poarte război, de ce să nu ne batem?

Doi ani mai târziu, urmașul la tron al Christinei, Carol al X-lea, s-a pregătit să traducă în fapt convingerea lui la fel de fermă că „măreția Suediei se sprijină pe războaie". Atât Gustav Adolf, cât și Carol al XII-lea ar fi fost întru totul de acord cu el.

c) În căutarea siguranței

Istoricii din „școala veche", ale căror păreri se întâlnesc cel mai frecvent în publicațiile de limba engleză, au considerat că imperiul a fost

rezultatul evenimentelor istorice: încercuirea efectuată de Danemarca, instabilitatea politică din regiunea baltică (declanșată la rândul ei de prăbușirea Cavalerilor Teutoni și de destrămarea Ligii Hanseatice), ascensiunea înregistrată de Moscova și o dublă ostilitate – a regilor catolici polonezi din familia Vasa și a împăratului habsburgic. Toate aceste evenimente au fost interpretate de suedezi ca amenințări – reale sau potențiale – la adresa țării lor, a cărei poziție geografică în regiunea Mării Baltice era destul de slabă.

Teama și în consecință nevoia unei reacții adecvate i-a făcut pe monarhii succesivi ai Suediei și pe guvernanți să declanșeze ceea ce s-a numit ulterior „căutarea siguranței". Ei au preferat să-și atingă acest obiectiv colonizând țărmurile transbaltice și înființând o serie de zone-tampon, al căror rol era de protecție împotriva inamicului. În acest fel, susțin istoricii din „școala veche", frica de Moscova a dus la înglobarea Kareliei, Estoniei, Ingriei și Kexholm-ului, pentru a se bloca accesul țarului la Baltica, frica de Danemarca a avut drept rezultat încorporarea Bohuslän-ului și a provinciilor Halland, Skåne și Blekinge pentru ca danezii să nu poată controla Sond-ul, iar frica de Polonia s-a materializat în anexarea Livoniei, pentru a i se refuza lui Sigismund o posibilă bază de unde să declanșeze invadarea Suediei. Teama de împăratul habsburgic a determinat intervenția suedeză în Războiul de Treizeci de Ani, precum și cucerirea teritoriilor germane Wismar, Bremen-Verden și Pomerania occidentală. Aceste ținuturi – alese cu grijă în cadrul Păcii din Westfalia pentru valoarea lor strategică – nu numai că au acționat ca zone-tampon pentru zădărnicia „Proiectului Baltic" al Habsburgilor, dar totodată au format o barieră defensivă în fața expansiunii daneze. Ulterior, și tentativele suedezilor de a controla ducatul Holstein-Gottorp au servit aceluiași obiectiv antidanez.

Istoricii din „școala veche" se străduiesc din răsputeri să demonstreze că, deși politica externă suedeză li se pare extrem de agresivă celorlalți, după părerea lor ea a fost de fapt blândă și defensivă. Suedia nu și-a atacat vecinii și nici nu a cucerit teritorii din lăcomie, ci doar ca o reacție minimală în fața amenințărilor – strategice, financiare sau de altă natură – pe care le-ar fi ridicat acei vecini. Ea a fost silită să poarte războaie din cauza acțiunilor acestora. Până și planurile lui Gustav

Adolf pentru un imperiu suedez în nordul Germaniei au fost doar rezultatul nevoii de-a apăra Suedia de o posibilă invazie a habsburgilor și a aliaților polonezi. Această teamă de invazie din partea unuia sau a altuia dintre vecini a condus la convingerea că *dominium maris Baltici* (controlul asupra Mării Baltice) era esențial pentru binele Suediei. Chiar dacă din când în când controlul trebuia împărțit cu Danemarca, flotele non-scandinave nu aveau ce să caute în Baltica. De aici mânia și preocuparea la auzul veștii că Habsburgii plănuiau să construiască o flotă baltică la sfârșitul anilor 1620, precum și reacția pozitivă a lui Gustav Adolf la aflarea ei.

S-a înșelat „școala veche" când a insistat atât de mult asupra căutării siguranței ca origine a Imperiului suedez? Nu au fost implicați și alți factori – mândria națională, lăcomia personală, sau, așa cum sugerează exponenții „școlii noi", lupta economică pentru drepturile comerciale?

d) Cauzele sociale

Anumiți istorici suedezi au o părere diferită despre originile imperiului. Ei consideră că principalul său resort a fost unul social și a constat în lăcomia nobilimii sau în suferințele celor săraci. Din punctul lor de vedere, războaiele dintre 1630 și 1660 au fost purtate în interesele egoiste ale unei singure clase și „au reprezentat acțiuni de sorginte feudală, menite să le asigure [nobililor] pământurile și să închidă gura țăranilor care se plângeau sau pe a altor oameni de rând ce le dădeau bătăi de cap". Asta întrucât „războiul era în avantajul claselor conducătoare, iar foloasele nu le trăgeau doar generalii, ci toți cei care erau implicați într-o politică externă activă, ca de pildă regenții și înalta aristocrației". Este adevărat că războiul însemna posibilitatea de-a avea o carieră în cadrul armatei, îndeosebi pentru nobilii mai needucați și scăpătați din acele zile agitate când erau cucerite noi teritorii atât de repede, iar efortul de război nu numai că „se autosusținea", dar oferea pe tavă prilejul de-a pune mâna pe bunuri, pământuri și bani oricui știa să profite. Cu toate acesta, este la fel de adevărat că, în pofida susținutei propagande de război a conducătorilor, în țară entuziasmul pentru aventura impe-

rială de peste hotare era foarte scăzut. Existau nemulțumiri nu doar printre contribuabilii împovărați, ci și în rândurile nobilimii, ai cărei membri începuseră din ce în ce mai des să tânjească după pace, simțind că prețul plătit pentru provinciile străine era prea mare, iar avantajele directe ale Suediei prea mici. În această ordine de idei, a fost nevoie de intervenția hotărâtă a lui Axel Oxenstierna în 1636 pentru a convinge *råd*-ul să continue războiul din Germania.

În orice caz, trebuie să se țină minte să nici un război nu a fost declanșat la cererea nobilimii suedeze. Decizia finală nu i-a aparținut niciodată. Cel care hotăra era regele, care de multe ori nu se sfătuia cu nimeni. În 1621 Gustav Adolf a decis unilateral să atace Polonia; în 1629-30 el a obținut atât acordul *råd*-ului, cât și pe cel al *riksdag*-ului pentru invadarea Germaniei, dar a hotărât singur când și cum urma să aibă loc invazia, ba chiar și dacă mai era sau nu oportună; Christina nu s-a consultat cu (și n-a informat pe) nimeni înainte de-a ordona atacarea Bremenului în 1653, iar în 1655 Carol al X-lea a manipulat *råd*-ul și l-a făcut să aprobe un război devenit deja de neocolit din cauza mobilizării avansate a armatei și a desfășurării trupelor peste hotare. Prin urmare, afirmația că imperiul a fost creat de o clasă privilegiată în propriul ei interes nu rezistă la o analiză atentă.

Teoria potrivit căreia principalul resort al expansiunii a fost „sărăcia suedezilor" pare la fel de suspectă. Ideea că suedezii au fost îndemnați în număr mare să se îmbogățească în afara țării în cursul secolului al XVII-lea nu e susținută dacă ne uităm atent la dovezi. Majoritatea n-au avut nicicând înclinația de a-și abandona „sărăcia" și nici guvernul nu i-a încurajat prea mult în această direcție. De exemplu, a existat o perioadă când – dimpotrivă – au fost excluși în mod expres din procesul de colonizare a Ingriei. Guvernele suedeze au apelat masiv la mercenarii străini pentru suplimentarea armatei regulate native, iar în colonii suedezii de rând au strălucit prin absență. Traficul uman – atâta cât a fost – s-a desfășurat exact în direcția opusă. Suedia a fost descrisă drept un fel de El Dorado de către un istoric, atrăgând în acest fel străini care au venit să lupte, să intre în aparatul administrativ sau să înceapă afaceri pe cont propriu, fiind asimilați rapid de societatea suedeză.

e) Motivele economice

Unii istorici suedezi, componenți ai „școlii noi", cred că motivele din spatele creării Imperiului suedez nu au fost politice sau sociale, ci economice, și că rațiunea lui de-a fi era obținerea unui monopol al comerțului dintre Moscova și țările apusene. În forma sa extremă, această teorie a fost exprimată prin afirmația că „încercarea de a controla piața rusă a fost de la bun început o veritabilă Alfa și Omega a politicii baltice a Suediei".

Este adevărat că, începând de la jumătatea secolului al XVI-lea, existaseră numeroase tentative de canalizare a comerțului cu Moscova prin porturile controlate de suedezi, dar, în ciuda afirmațiilor anumitor istorici suedezi, nu există dovezi convingătoare care să arate că motivul pentru care au intrat Gustav Adolf sau Axel Oxenstierna în Războiul de Treizeci de Ani a fost hotărârea de-a controla acest comerț. Lucrurile stau mai degrabă invers. În 1621 Gustav a capturat importantul oraș-port Riga. Deși evenimentul a fost descris de un membru al „școlii noi" drept „un nou pas pe drumul controlării comerțului cu Moscova", Gustav a judecat într-un mod total diferit. Din motive strict politice, după doar un an el a negociat retrocedarea orașului Riga Poloniei. Disponibilitatea lui de-a renunța la această localitate nu sugerează că l-ar fi interesat avantajele comerciale sau financiare pe care le-ar fi putut oferi (și ulterior chiar le-a oferit) ea Suediei. În aceeași lumină, se pare că invazia suedeză din Prusia (1626) a fost importantă pentru Gustav din motive politico-militare și nu economice. Deși, o dată obținute, porturile prusaco-poloneze au adus – sub formă de tarife – fondurile atât de necesare Suediei pentru invadarea Germaniei în 1630, importanța lor pentru Gustav a rămas una de tip strategic. Aceste porturi i-au permis „să țină ușa deschisă atât iarna, cât și vara, pentru liberul acces și replierea" trupelor de-a lungul țărmului sudic al Mării Baltice.

La puțin timp după moartea lui Gustav, Axel Oxenstierna a trimis acasă la Stockholm câteva propuneri în vederea unei posibile alianțe cu Moscova, având grijă să sublinieze avantajele unei asemenea mutări pentru Suedia. E relevant faptul că printre ele nu s-a numărat și

comerțul. În anul următor, când a fost supusă atenției propunerea detaliată, comerțul a fost abia al șaptelea și ultimul avantaj al acestei alianțe, conform analizei *riksdag*-ului. În aceste condiții, se pare că nici în anii 1620 și nici după un deceniu controlul comerțului cu Moscova nu a reprezentat una dintre prioritățile politicii externe suedeze.

Chiar dacă nu se potrivesc prea bine cu războaiele lui Gustav Adolf, teoriile „școlii noi" sunt mult mai convingătoare când se referă la războaiele expansioniste ale lui Carol al X-lea, a cărui ofensivă împotriva Danemarcei din 1658 a fost motivată economic și politic deopotrivă. Unul dintre scopurile sale a fost controlul ambelor părți ale Sond-ului. În acest fel Suedia ar fi putut supraveghea întregul comerț care avea loc cu țările apusene prin Marea Baltică și care nu avea cum să nu treacă prin Sond. Inițial, tarifele încasate aici ar fi finanțat războiul, după care ar fi susținut construirea și întreținerea unei flote suficient de puternice pentru a ține la respect oricare dintre națiunile occidentale nemulțumite și tentate să conteste monopolul comercial suedez.

f) Concluzii

Este greu de tras concluzii ferme despre motivele care au condus Suedia spre aventura ei imperială. Cea mai convingătoare citire a probelor disponibile pare să fie un punct de vedere modificat al „școlii vechi". Rațiunile religioase nu par să fi avut vreo importanță nici măcar în legătură cu Războiul de Treizeci de Ani (vezi pagina 83) și, deși anumite elemente economice și sociale au jucat fără discuție un rol în expansiunea suedeză – îndeosebi în ceea ce privește colonizările anterioare din regiunea baltică (1560-1632) și războaiele lui Carol al X-lea (1654-1660) – se pare că importanța lor generală a fost exagerată de unii istorici. La o analiză lucidă, factorul determinant pare să fi fost „căutarea siguranței", mai cu seamă în perioada crucială dintre 1630 și 1648, când Suedia a devenit fără putință de tăgadă (chiar dacă temporar) o putere imperială.

2. Caracterul Imperiului

a) Coloniile

Cuvintele folosite de Michael Roberts – „imperiu" pentru expansiunea Suediei în regiunea baltică în secolul al XVII-lea și „colonii" pentru teritoriile individuale implicate – constituie o practică acceptată și convenabilă, fiind urmată ca atare pe parcursul cărții. (Suedia a avut una sau două posesiuni coloniale pe termen foarte scurt chiar și în America de Nord.)

Imperiul Suedez a fost extrem de risipit, iar coloniile sale s-au înșirat de-a lungul țărmurilor Mării Baltice. Acest fapt le-a făcut greu de administrat de la Stockholm, capitala îndepărtată și adeseori înzăpezită complet a Suediei. Așadar, cu toate că era relativ redus, imperiul era prost coordonat, iar coloniilor le lipsea coeziunea. Ele erau populate de finlandezi, moscoviți, estonieni, letoni, germani și danezi, iar limba lor comună – în măsura în care exista așa ceva – era nu atât suedeza, cât germana. Încercările de colonizare au fost foarte limitate, așa încât suedezii au rămas o minoritate a populației din toate provinciile. În consecință, nu au existat acele puternice legături afective și naționale între colonii și patria-mamă, de genul celor alimentate în majoritatea imperiilor prin prezența unui element expatriat substanțial în rândurile populației.

Istoricii împart de obicei coloniile suedeze în trei categorii: cele obținute de la Danemarca (Jämtland, Härjedalen, Bohuslän, Skåne, Halland, Blekinge și Gotland), „provinciile baltice" (Karelia, Kexholm, Ingria, Estonia și Livonia) și ținuturile germane (Pomerania de Vest, Wismar și Bremen-Verden). Cele trei grupuri nu aveau multe lucruri în comun, iar coloniile variau sub aspectul dimensiunilor și al bogăției de la caz la caz. Din această cauză era greu de urmat principiul de guvernare stabilit încă din primele zile ale imperiului, potrivit căruia toate provinciile trebuiau să se autosusțină. Singura legătură evidentă care unea imperiul era cea religioasă. Cu excepția Ingriei (care era ortodoxă), toate coloniile erau luterane, ca de altfel și Suedia.

Dată fiind incoerența de structură a imperiului, în ce măsură a reușit Suedia să-l administreze eficient? Nu exista o practică sau

tradiție constituțională unică pentru întregul imperiu și nici un consiliu suprem care să exercite o autoritate generală. Cu toate că *råd*-ul discuta din când în când chestiuni de interes imperial, în cazul *riksdag*-ului acest lucru se întâmpla extrem de rar. Această lipsă de interes pentru imperiu n-a surprins pe nimeni. În 1634 „Forma de Guvernământ" declanșase suspendarea efectivă a reprezentanților din teritoriile baltice sau germane, stipulând că doar persoanele care aveau domiciliul în Suedia sau Finlanda puteau face parte din cele două organisme. Prin urmare, nici *råd*-ul și nici *riksdag*-ul nu a manifestat un interes anume față de problemele coloniale. În Stockholm ele intrau (superficial, în cel mai bun caz) doar în atenția unor secții speciale ale Cancelariei și în cea a Trezoreriei, care se limita să decidă asupra unor bugete detaliate și lăsa provinciile să facă tot ce depindea de ele ca să strângă banii.

i) Coloniile daneze

În acest caz este vorba de teritorii care nu au fost nicicând colonii în adevăratul sens al cuvântului. Dat fiind că erau foarte asemănătoare Suediei din punct de vedere cultural și al trecutului, era aproape sigur că, fie și din considerente geografice, dacă nu de altă natură, mai devreme sau mai târziu ele ar fi fost încorporate oricum de către Suedia. Totuși, „suedificarea" lor a pus mai multe probleme guvernului de la Stockholm decât era de așteptat. Importanța strategică a provinciilor sudice Skåne, Blekinge, Halland și Bohuslän, precum și pericolul ca Danemarca să încerce să le recupereze chiar și după cedarea lor formală din 1660-1601, au fost motivele pentru care trebuiau încurajate să devină suedeze. În 1662 toate au primit dreptul de reprezentare în *råd* și *riksdag*, deși în rest unirea cu Suedia nu i-a afectat foarte mult. Până în 1679, de exemplu, legea daneză a rămas în vigoare, iar clerul danez a oficiat slujbele religioase în limba proprie. Însă războiul din Scania a schimbat totul. Pe durata desfășurării lui au existat izbucniri ale unor revolte antisuedeze în rândul foștilor supuși danezi, motiv pentru care la sfârșitul conflictului a fost demarat un program de „de-naționalizare" mult mai strict. Coloniștii suedezi au fost încurajați să se stabilească în provinciile sudice, a fost construit un oraș sută la sută suedez și s-au luat măsuri de izgonire a rebelilor prodanezi care continuau să

se ascundă. Dreptul la reprezentare în *riksdag* a fost retras, fiind restituit doar după acceptarea noilor măsuri de „suedificare". Legea, limba și organizarea bisericească suedeză au fost introduse treptat, așa încât în 1700 provinciile daneze erau deja pe deplin și permanent integrate în Suedia. Loialitatea lor a garantat trimiterea regimentelor de cavalerie din Skåne să lupte alături de trupele suedeze native din armata lui Carol al XII-lea în timpul Marelui Război din Nord.

ii) Coloniile baltice

Influența Suediei a fost simțită cel mai puternic în teritoriile baltice, unde, în momentul trecerii lor în stăpânirea Suediei, viața era inimaginabil de grea. Războiul, ignoranța, foametea și asuprirea alcătuiau meniul servit țărănimii de o nobilime rurală vorbitoare de germană și barbară, precum și de o Biserică degradată și nepăsătoare, parte dintre ai cărei enoriași redeveniseră păgâni. Gustav Adolf s-a numărat printre suedezii pe care situația i-a oripilat. În 1627 a fost înființată o comisie care a fost trimisă în Livonia și Estonia și, în ciuda obiecțiilor nobilimii baltice, schimbările au început să apară. Încetul cu încetul, Biserica a fost supusă reformelor, sistemul judecătoresc a fost ameliorat și – mai presus de toate – s-au creat anumite posibilități în sfera învățământului. Unul dintre ultimele acte ale lui Gustav Adolf a fost semnat în noiembrie 1632 și a consfințit înființarea și dotarea noii universități din Dorpat. Agricultura și comerțul au avut la rândul lor de câștigat de pe urma intervenției suedeze. Cu toate acestea, șerbia nu a fost eradicată. Acest lucru a fost posibil din cauza acelor suedezi care, primind mari bucăți de pământ (cazul lui Axel Oxenstierna, care deținea a opta parte din Livonia), și-au abandonat în scurt timp principiile și s-au adaptat stilului de viață al nobilimii baltice. În acest fel șerbia a continuat să existe, fără să se facă nimic.

După Reducerea din anii 1680 și după ce majoritatea terenurilor s-au întors în proprietatea regelui, conducerea suedeză a putut să înceapă o serie de reforme sociale. Carol al XI-lea a înființat un program extins al învățământului primar, așa încât, la sfârșitul domniei sale, fiecare parohie din Livonia avea un anumit tip de școală, Biblia fusese tradusă în letonă, iar universitatea din Dorpat, care între timp ajunsese

la un pas de desființare, fusese reînnoită din temelii. Carol a vrut personal să abolească șerbia, dar n-a reușit decât să-i pună capăt oficial pe terenurile coroanei. În rest, ea a continuat ca și până atunci. Legea suedeză a fost introdusă treptat în toate provinciile baltice, iar în 1686 tortura a fost interzisă în Estonia (în restul imperiului ea era deja prohibită). În jurul anului 1700, deși rămăseseră multe de făcut, în coloniile baltice pătrunsese un anume grad de civilizație. Cu toate acestea, lucrurile nu aveau să rămână așa multă vreme, iar cuceririle lui Petru cel Mare au făcut ca popoarele baltice să recadă rapid în starea de degradare și umilință anterioară.

iii) Coloniile germane

În provinciile germane Pomerania și Bremen-Verden, regele stăpânea doar ca duce, iar autoritatea lui era limitată de practici constituționale și legale preexistente. Acest lucru fusese atât de bine confirmat de viața de zi cu zi, încât la un moment dat Carol al XI-lea se plânsese că pomeranienii se comportau „ca și cum n-ar fi supușii noștri, ci o republică de sine stătătoare, cu care suntem nevoiți să purtăm negocieri oficiale". În urma Păcii din Westfalia, Suedia nu mai avea mult spațiu de manevră în teritoriile ei germane. Atât Pomerania, cât și Bremen-Verden făceau parte în continuare din Sfântul Imperiu Roman, iar legea lor era cea a Imperiului, fără a se pune nici o clipă problema suedificării. Stările funcționau la fel ca și până atunci, serviciul public a rămas același, iar germana a continuat să fie limba oficială, cu excepția trezoreriei pomeraniene, care era administrată de oameni trimiși de la Stockholm și în cadrul căreia, în consecință, se vorbea suedeza. Legislația și sistemul de taxe erau organizate de stări, în timp ce ordonanțele regale erau emise în numele ducelui și nu al regelui Suediei.

În general, relațiile dintre rege și coloniile lui germane erau bune, iar guvernarea se desfășura într-un spirit de cooperare. În 1663 ambele ducate au primit câte o nouă constituție, prin care ducele accepta să conducă doar prin intermediul stărilor și să perceapă taxe doar cu asentimentul lor, punând astfel bazele unei administrații care avea să se păstreze mult după încheierea stăpânirii suedeze.

Deși imperiul a rămas până la sfârșit o serie de colonii separate, între care existau doar legături fragile și care nu trăiau sub semnul unui

etos imperial bine conturat, nu a existat nici un fel de opoziție națională la adresa stăpânirii suedeze (cu excepția scurtelor răbufniri din fostele provincii daneze în timpul războiului din Scania). Există chiar dovezi potrivit cărora pomeranienii, bunăoară, au ajuns repede să se considere suedezi. „Indiferent ce-a fost imperiul, el n-a reprezentat deloc o colecție de popoare oprimate, care luptau ca să devină libere", a scris Michael Roberts. Răscoalele naționaliste n-au jucat nici un rol în destrămarea lui.

b) Economia imperială

În afara acceptării relativ rezonabile a stăpânirii suedeze, în interiorul imperiului au existat cu siguranță și alte forțe unificatoare, care au legat coloniile între ele și totodată de Suedia. Una dintre aceste forțe a fost dintotdeauna religia. Așa cum Suedia însăși era în mod uniform luterană, la fel stăteau lucrurile și în imperiu, cu amintita excepție a Ingriei. Cu toate acestea, la sfârșitul secolului economia devenise o legătură mai puternică decât religia.

Deși rațiunile economice n-au avut un rol important în intrarea Suediei în Războiul de Treizeci de Ani, imediat după încheierea acestuia Axel Oxenstierna și-a dat seama foarte bine de posibilitățile comerciale pe care le ofereau coloniile. Colegiul Comerțului, pe care l-a înființat în 1651, a fost un departament guvernamental de excepție prin aceea că a încercat să privească politica imperială în ansamblul ei. Scopul Colegiului a fost să încurajeze dezvoltarea imperiului ca un organism comercial unic și capabil să fructifice poziția de intermediar a Suediei și a coloniilor ei. S-au înregistrat unele progrese în domeniul comerțului exterior, iar la sfârșitul secolului exista deja o flotă comercială respectabilă. În ciuda absenței barierelor tarifare interne, comerțul dintre Suedia și colonii a fost redus până în anii 1690, când, ca urmare a recoltelor proaste, foametea a cuprins Suedia. Transporturile de cereale din provinciile baltice și germane au devenit vitale și doar în 1696 au ajuns în Suedia 800 000 de tone (de trei ori mai mult decât cu douăzeci de ani mai devreme). Provinciile căpătaseră brusc o mare importanță economică, devenind de fapt grânarul Suediei.

Programul de Reducere al lui Carol al XI-lea a revoluționat situația financiară în întregul imperiu. În provincii se ajunsese ca până la cinci șesimi din terenuri să fie înstrăinate, dar acum ele reintrau treptat în posesia coroanei. Vechea problemă a independenței economice a coloniilor a dispărut. Acestea nu numai că reușeau să se autosusțină, dar produceau și un surplus anual pentru vistieria de la Stockholm. La sfârșitul secolului al XVII-lea, imperiul era o structură profitabilă pentru prima dată de când exista. Erau destui bani pentru umplerea vistieriei și pentru finanțarea noii armate a lui Carol al XI-lea. În același timp, aveau loc noi evoluții din punct de vedere administrativ.

În condițiile în care controlul regal fusese restabilit asupra celei mai mari părți a pământurilor, regele își putea impune voința în provincii cu aceeași autoritate cu care o făcuse în Suedia. În 1686, de exemplu, Legea Ecleziastică a fost impusă, prin voința regală, pe întreg cuprinsul imperiului.

În acest fel, în ultimii ani de domnie ai lui Carol al XI-lea au fost consolidate legături economice, politice și administrative care au făcut ca imperiul să fie mai unit ca niciodată.

3. Sfârșitul Imperiului

Istoricii se situează pe poziții divergente în legătură cu aproape toate aspectele Imperiului suedez, de la început până la sfârșit. Ei discută, printre altele, dacă decizia lui Gustav Adolf și a lui Carol al X-lea de-a întemeia un imperiu a fost justificată. A fost în interesul Suediei să se procedeze așa? Ar fi putut Suedia să devină o mare putere și altfel? Aceiași istorici analizează și cauzele destrămării. A fost ea inevitabilă? A fost vina lui Carol al XII-lea? Pentru nici una dintre aceste întrebări probele existente nu sunt clare.

Dacă imperiul suedez a fost construit în principal ca un efort de căutare a siguranței, și-a atins el scopul? Unii istorici sunt de părere că, în privința teritoriilor germane, răspunsul e mai degrabă negativ. Ei sugerează că Pomerania și Bremen-Verden au sporit (în loc să reducă) vulnerabilitatea Suediei, oferind posibilitatea câtuși de puțin bine ve-

nită a unui război pe trei fronturi (așa cum s-a întâmplat în 1659). Posesiunile germane erau ușor de atacat, motiv pentru care apărarea lor – pe uscat ca și pe apă – era nu doar anevoioasă, ci și costisitoare. În 1658 Carol al X-lea apreciat că Pomerania avea nevoie de 8 000 de soldați ca s-o apere pe timp de pace și de 17.000 în război. Acest fapt era cauzat de precaritatea mijloacelor naturale de protecție, așa că erau necesare fortificații importante și scumpe pentru apărarea granițelor sale de uscat, lungi și expuse. La fel ca și Bremen, provincia era izolată de Suedia și depindea de transportul naval ca să comunice cu Stockholm-ul și să primească întăriri și provizii. Pe timp de iarnă transportul putea să dureze până la șapte luni, pe câtă vreme teritoriile baltice erau mult mai accesibile – în caz de nevoie, se putea ajunge la ele din Suedia pe uscat, prin Finlanda.

Succesorii lui Gustav Adolf au fost obsedați de pericolul unui atac din partea Danemarcei sau a Habsburgilor. Chiar și în ultima parte a secolului al XVII-lea, când puterea Imperiului Habsburgic scăzuse, iar amenințarea daneză nu mai era de actualitate, guvernele suedeze continuau să-și concentreze resursele militare asupra apărării provinciilor germane și a sudului Suediei, în detrimentul teritoriilor baltice. Aici multe fortificații trecuseră în mâinile unor proprietari privați sau căzuseră în ruină în perioada anilor 1690, garnizoanele nefăcând decât să furnizeze noi efective pentru Germania. Carol al XI-lea și-a dat seama de puterea din ce în ce mai mare a Moscovei, vechiul inamic din est, abia când a fost prea târziu, iar la câțiva ani după moartea lui provinciile baltice lipsite de o protecție adecvată au fost invadate de Petru cel Mare. Ca o ironie a sorții, pierderea teritoriilor germane, care fuseseră înconjurate cu atâta grijă, s-a dovedit nesemnificativă prin comparație. Zilele când fuseseră de folos Suediei apuseseră. La momentul respectiv, cedarea lor a fost nu atât un dezastru strategic, cât o lovitură dată mândriei naționale.

A existat un istoric care a sugerat că, dacă n-ar fi fost „atrasă în Războiul de Treizeci de Ani" și nevoită să-și apere cuceririle germane, Suedia ar fi fost în stare să facă față Moscovei, să-și păstreze ținuturile baltice și să devină o mare putere. (Există, firește, și părerea că Suedia a ajuns o mare putere tocmai fiindcă s-a implicat în Germania. Adepții

acestei teorii arată că noile posesiuni germane au reprezentat tot atâtea baze de unde Suedia a înfrânt Danemarca și și-a extins granițele naturale.) Oricum, în general istoricii încă nu știu dacă Suedia ar fi reușit cu adevărat să reziste în fața forței crescânde a Moscovei și a celor zece milioane de locuitori din regiunea baltică. La o analiză lucidă, probabil că, mai devreme sau mai târziu, datorită superiorității numerice și a resurselor mult mai mari, Moscova ar fi izbutit să ajungă la Baltica, indiferent de măsurile pe are le-ar fi luat Suedia ca să împiedice acest lucru. Cu toate acestea, dacă suedezii ar fi acordat atenția cuvenită apărării ținuturilor baltice, ziua neagră a invaziei ar fi putut fi amânată destul de mult.

a) A fost Carol al XII-lea de vină?

În mod frecvent, vina pentru sfârșitul imperiului cade direct asupra lui Carol al XII-lea și a „încăpățânării mărginite" cu care a refuzat să încheie pacea în cele câteva rânduri când i s-a dat ocazia în timpul Marelui Război din Nord. Însă nu toți istoricii împărtășesc acest punct de vedere. Ragnhild Hatton, biograful și apologetul lui Carol al XII-lea, crede că regele a făcut tot ce-a depins de el ca să păstreze imperiul „și s-a comportat foarte bine":

> Dacă ar fi putut salva cineva poziția de mare putere a Suediei, el ar fi fost acela, fiindu-i hărăzite însușirile unui mare comandant, putința de a-i face pe ceilalți să-i urmeze gândirea chibzuită și stăruința de-a împlini misia ce i-o așternuse în față soarta.

În rest însă, chiar și ea recunoaște că e posibil ca tocmai această „obsesie pentru datoria de-a apăra și menține poziția originală" a Suediei ca mare putere să-l fi provocat – poate în mod greșit – să continue lupta când alții s-ar fi predat.

Carol al XII-lea a moștenit de la tatăl său cea mai puternică armată (90 000 de oameni bine înarmați și excelent instruiți) și marină (treizeci și patru de vase de linie și unsprezece fregate) din câte avusese vreodată Suedia, dar acestea erau întreținute cu ajutorul unei eco-

nomii bazate ferm pe o politică de pace și neutralitate continuă. Armata nu era destinată misiunilor în afara teritoriului suedez și nu se punea problema să fie deplasată în Polonia și Saxonia sau la Moscova. Un istoric suedez a declarat că, în cazul în care Carol al XII-lea ar fi folosit zestrea militară primită de la tatăl lui așa cum trebuia, probabil că lucrurile ar fi cunoscut o cu totul altă desfășurare. Însă Carol nu a vrut să procedeze așa. Deși pentru suedezi Marele Război din Nord începuse ca o luptă de apărare împotriva atacului unei coaliții, el l-a transformat într-un război ofensiv, ducându-și armata din ce în ce mai mai departe, până când cea mai mare parte a ei a pierit la Poltava.

Probabil că nu greșim afirmând că o mare parte (dacă nu cumva cea mai mare) a vinei pentru sfârșitul imperiului trebuie să le aparțină lui Carol al XI-lea și predecesorilor săi, care au neglijat teritoriile baltice de-a lungul anilor, precum și lui Carol al XII-lea, care le-a pierdut în cele din urmă, permițând astfel Moscovei să obțină acces la mare. Schimbarea echilibrului de forțe care a rezultat în Baltica și sosirea unei flote moscovite pe „Lacul Suedez" după 1710 au arătat că destrămarea Imperiului suedez devenise doar o chestiune de timp. Indiferent de uneltirile și capcanele lui Carol pe când se afla în Imperiul otoman, între 1709 și 1714, sau de luptele pe care le dădea conducerea de la Stockholm, nu s-a putut face aproape nimic pe cale militară sau diplomatică pentru schimbarea situației. Tot ce s-a reușit a fost doar o amânare a inevitabilului. Poate e mai bine pentru Carol că n-a apucat să vadă sfârșitul războiului și umilirea finală a Suediei cu ocazia încheierii Tratatului de la Nystad.

De asemenea, probabil că există motive de-a atribui o parte din vină lui Carol al XII-lea personal pentru felul cum a purtat războiul. Indiferent dacă procedase înțelept sau nu când recursese la raidurile de hărțuire din Polonia și Saxonia între 1702 și 1707, în anul 1708 poziția lui continua să fie solidă. Dacă s-ar fi mulțumit să recupereze cuceririle baltice ale lui Petru și să le folosească drept baze pentru o invazie limitată a Moscovei, în loc să-și urmărească visul unei „soluții radicale" (victoria totală și o pace dictată) printr-un marș spre Moscova, dezastrele care au urmat ar fi putut fi evitate. Deciziile militare au fost luate exclusiv de Carol. Dacă gloria dobândită la Narva i-a aparținut, tot el a trebuit să-și asume și rușinea de la Poltava.

b) Importanța factorilor externi

Ce se poate spune despre factorii externi? Cât de mare este semnificația lor în pierderea războiului?

Oxenstierna și-a dat seama la sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani că Suedia își datora succesele din acea perioadă situației excepționale care exista pe plan internațional, mai precis slăbiciunii temporare a vecinilor ei: Germania, Polonia, Moscova și Danemarca. La jumătatea secolului al XVII-lea nici una dintre aceste puteri nu avea cum să conteste dominația suedeză din Baltica.

O jumătate de secol mai târziu, lucrurile stăteau mult mai prost pentru o Suedie înconjurată, la începutul domniei lui Carol al XII-lea, de vecini invidioși, cărora le stârnise dușmănia în perioada când își formase imperiul. În Germania existau resentimente din ce în ce mai mari ale principilor și împăratului față de prezența permanentă a Suediei pe teritoriul imperiului, dublate de dorința arzătoare de-a încălca acordul din 1648. Faptul că în 1697 ambițiosul și războinicul August, principele elector al Saxoniei, a fost ales rege al Poloniei i-a îngrijorat foarte mult pe suedezi, fiindcă ambițiile față de Livonia l-au făcut să încheie o alianță cu Moscova după doar doi ani. Coaliția antisuedeză a fost completată de vechiul rival al Suediei, Danemarca. Relațiile dintre cele două țări scandinave rămăseseră încordate după războiul din Scania, când Danemarca nu câștigase nimic de pe urma acordului de pace, deși ieșise învingătoare. În plus, tot nu se rezolvase controlului asupra ducatului Holstein-Gottorp.

În acest fel, Danemarca, Saxonia-Polonia și Moscova erau deja montate împotriva Suediei la începutul lui 1700, pe când Brandenburg-Prusia (aliata Danemarcei în războiul din Scania) și alte state germane constituiau la rândul lor o amenințare de planul doi. Era o confruntare formidabilă, căreia tânărul Carol al XII-lea trebuia să-i facă față din toate părțile. Poate că tocmai vârsta lui fragedă – avea doar optsprezece ani – și relativa lipsă de experiență i-au încurajat pe dușmani să acționeze rapid și să atace pe trei fronturi. În aceste condiții, nu-i rămânea decât să lupte. E singura dată când se poate spune că Suedia a fost silită să intre într-un conflict. Într-o primă fază, Marele Război din

Nord nu a fost inițiativa lui Carol, chiar dacă, așa cum susțin detractorii lui, vina pentru prelungirea ostilităților i-a aparținut.

În loc să ne întrebăm, așa cum fac majoritatea istoricilor, de ce a pierdut Carol războiul după un început sclipitor, poate că ar trebui să vedem de ce câștigătorul final din acest conflict s-a dovedit a fi Moscova. Răspunsul se află pe de o parte în uriașele resurse materiale și umane ale Moscovei, dar în primul rând în personalitatea, hotărârea, energia și abilitatea țarului Petru cel Mare. După înfrângerea inițială de la Narva, acesta și-a reconstruit, reorganizat și reechipat armata, transformând-o într-o puternică forță de luptă, care i-a zdrobit pe suedezi la Poltava. În același timp, Petru și-a dezvoltat puterea navală, esențială pentru abordarea unui imperiu maritim cum era Suedia, o dată obținut accesul la mare. În 1710 el nu avea nici un vas de luptă în Baltica. La sfârșitul războiului, flota lui era mai mare și decât a Danemarcei, și decât a Suediei. Moscova înlocuise Suedia ca putere dominantă în Baltica, iar principalul merit este al lui Petru cel Mare în persoană.

c) Concluzie

Probabil că Imperiul suedez a fost condamnat la pieire de îndată ce provinciile baltice au căzut în mâna lui Petru cel Mare, oferindu-i accesul la mare. Aceste teritorii au fost pierdute din cauza neglijenței manifestate vreme îndelungată de suedezi și datorită superiorității militare a Moscovei. E de discutat în ce măsură se face vinovat Carol al XII-lea pentru cedarea lor finală și pentru faptul că nu le-a asigurat o protecție adecvată în 1701, când a invadat mai întâi Polonia, iar după aceea Moscova. Din acest punct încolo, stabilirea vinovăților nu poate evita speculațiile și învârtitul în cerc – dacă nu s-ar fi format coaliția împotriva Suediei, dacă regele Carol n-ar fi fost atât de încăpățânat, dacă ar fi încheiat pacea când i-a propus țarul... Posibilitățile sunt nenumărate.

d) Imperiul în interesul Suediei?

S-a discutat și se va mai discuta mult dacă existența imperiului a fost vreodată în interesul Suediei. În primele zile, chiar dacă n-a cunoscut

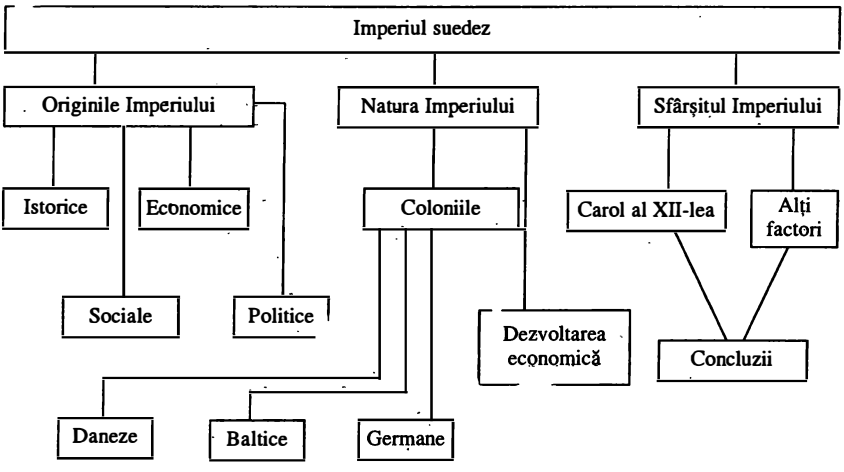

Rezumat – Imperiul suedez

niciodată falimentul, țara a avut de înfruntat o situație complexă și tensionată. S-a văzut antrenată în evenimente ce depășeau regiunea baltică și a declanșat dușmănia și invidia vecinilor, nu a obținut siguranța dorită (cu excepția perioadei de început) și a intrat în războaie costisitoare. Care au fost câștigurile? Statutul de mare putere, prestigiul național în calitate de co-garant al Păcii din Westfalia și – unica realizare de durată – definitivarea propriilor granițe naturale.

Suedezii din epoca modernă par să încerce un sentiment de vinovăție la gândul că țara lor a fost la un moment dat un imperiu și să considere că a fost bine că acel imperiu n-a rezistat mai mult. E posibil ca această atitudine să se lege de contrastul dintre Epoca Măreției și Era Libertății care i-a urmat, când s-au înregistrat progrese constituționale, măsuri de liberalizare și pași înainte în câmpul culturii. Nu se știe exact ce-au crezut suedezii din acea perioadă despre prăbușirea imperiului lor, deși, conform părerii anumitor istorici, ei par să fi fost mai degrabă ușurați fiindcă scăpaseră de povara unui imperiu care nu-i interesase niciodată foarte mult și care ajunsese să-i agaseze în 1721.

Să luăm notițe despre „Imperiul suedez"

Acest capitol își propune să rezume o mare parte din ceea ce-ați studiat în Capitolele 3, 4 și 5. El trebuie să vă ajute: i) să vă cristalizați ideile legate de cauzele întemeierii Imperiului suedez; ii) să înțelegeți trăsăturile semnificative ale părților sale constitutive; iii) să aveți o imagine mai clară a cauzelor care i-au determinat prăbușirea. E de sperat că veți obține în primul rând o părere mai corectă despre măsura în care trebuie învinovățit Carol al XII-lea pentru destrămarea imperiului.

Nu e neapărat nevoie să luați notițe amănunțite. E suficient să consemnați câteva lucruri importante ca răspuns la următoarele întrebări:

1. Care au fost motivele sau scopurile pentru care Gustav Adolf și urmașii lui au întemeiat un imperiu?
2. De ce s-a destrămat Imperiul Suedez?

Să răspundem la întrebări-eseu cu caracter general despre „Suedia și Zona baltică, 1523-1721"

Puteți găsi exemple de întrebări-eseu cu caracter general legate de Suedia la sfârșitul Capitolului 1 (paginile 12-13). Iată și altele:

1. De ce n-a reușit Suedia să-și păstreze statutul de mare putere la sfârșitul perioadei 1660-1721?
2. Când anume în secolul al XVII-lea a ajuns Suedia la apogeul puterii? Cum și din ce cauză s-a produs declinul?
3. Își încetase Suedia dominația în Marea Baltică în 1679?
4. În ce măsură a fost Suedia «stăpâna Balticii» între 1648 și 1721?
5. Cât de bine stabilită era poziția Suediei ca putere baltică la începutul secolului al XVII-lea?

Foarte puține întrebări generale pe această temă acoperă secolul al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea. Marea lor majoritate se referă la perioada cuprinsă între Războiul de Treizeci de Ani și Pacea de la Nystad și fiecare vizează nu doar un interval de timp îndelungat, ci și o sumă de evenimente istorice importante. Prin urmare, e nevoie mai mult decât în fața oricăror altor întrebări să vă gândiți atent înainte de-a începe să scrieți. Altminteri, există pericolul real să încercați să înghesuiți prea multe detalii în răspunsul pe care-l dați și să intrați în criză de timp. Va trebui să fiți foarte selectivi când veți decide ce anume va conține răspunsul.

Din capul locului, asigurați-vă că ați înțeles exact sensul întrebării. Faceți acest lucru reformulând-o cu propriile voastre cuvinte. Verificați cu atenție data inițială și cea finală ale perioadei de timp la care se va referi răspunsul. Apoi alcătuiți o listă cu elementele-cheie pe care vreți să le menționați, enumerându-le cum veți crede de cuviință: fie în ordinea descrescătoare (sau crescătoare) a importanței, fie conform altor criterii care vi se par relevante: militar, economic, politic sau religios. În paragraful final va trebui să vă argumentați ordinea de prezentare asupra căreia v-ați oprit.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Imperiul suedez"

1. Mândria națională

Citiți fragmentele de la paginile 153 și 155. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați ce se înțelege prin „tot ce slujește nației suedeze și gotice" (pagina 153, rândul 1) și „de neiertat în ochii celor ce vor veni" (pagina 155, rândul 3).

b) Care frază din primul fragment arată devotamentul lui Carol al XI-lea față de fantezia gotică? De ce a fost considerată această fantezie o convingere atât de atrăgătoare de mai multe generații succesive de suedezi?

c) Al doilea fragment conține câteva afirmații categorice făcute de Christina despre Suedia și război. Care sunt acestea? Există vreuna care este corectă? Dacă da, care anume? Argumentați-vă opțiunea.
d) Ce lumină aruncă cel de-al doilea fragment asupra caracterului ei? În ce măsură se potrivesc aceste lucruri cu ceea ce știați deja despre ea?

Lecturi suplimentare

Iată două dintre lecturile „accesibile" despre istoria Suediei, care prezintă punctele de vedere diferite a doi istorici moderni, unul englez, celălalt suedez:

Stewart Oakley, *The Story of Sweden* (Faber, 1966).
Cartea tratează într-un mod prea condensat și superficial secolele al XVI-lea și al XVII-lea pentru a reprezenta altceva decât o introducere succintă în perioada respectivă (Capitolele 6 și 10 merită să fie citite atent).

Ingvar Andersson, *A History of Sweden* (Weidenfeld and Nicolson, 1970, 2nd edition).
Acest volum bine ilustrat este opera unuia dintre reprezentanții „Noii Școli" de istorici suedezi. Publicată pentru prima dată în 1940, cartea continuă să fie un punct de plecare util și merită o lectură rapidă a secțiunilor relevante (Capitolele 12-23).

Michael Roberts este de departe cel mai prolific și notabil istoric care scrie în engleză despre istoria Suediei. Dintre numeroasele sale volume, cele mai recomandate sunt:

Michael Roberts, *The Early Vasas* (Cambridge University Press Paperback, 1986).
Cartea este o prezentare foarte amănunțită a regilor din dinastia Vasa între 1523 și 1611.

Michael Roberts, *The Swedish Imperial Experience 1560-1718* (Cambridge University Press Paperback, 1984).

Nu vă lăsați înșelați de perioada scurtă de timp pe care o acoperă cartea. Este o lectură care abundă în comentarii incitante, însă citirea ei presupune o bună cunoaștere a evenimentelor din perioada discutată. Nu este o istorie în adevăratul sens al cuvântului și e greu de folosit ca primă lectură.

Michael Roberts, *Gustavus Adolphus and the Rise of Sweden* (English University Press, 1973).

Introducerea este deosebit de utilă.

Rolul lui Gustav Adolf în Războiul de Treizeci de Ani este analizat relativ amănunțit și în:

Geoffrey Parker (ed), *The Thirty Years' War* (Weidenfeld and Nicolson, 1984).

Un punct de vedere ceva mai îndepărtat în timp despre activitățile lui Adolf poate fi găsit în:

C.V. Wedgwood, *The Thirty Years' War* (Cape, 1838).

Ragnhild Hatton, *Charles XII* (Historical Association pamphlet, 1984).

Aceasta este o condensare a unei biografii-mamut și furnizează o excelentă introducere la divergențele de ordin istoric care înconjoară domnia lui Carol.

Voltaire, *Charles XII* (în numeroase traduceri, inclusiv în Ediția Everyman).

În acest caz avem de-a face cu o poveste eroică extrem de subiectivă și descrisă adeseori drept un „basm cu feți-frumoși", dar care tot merită să fie citită pentru impresia de contemporaneitate.

Dintre celelalte biografii ale acestei perioade, cea mai recomandă este:

Georgina Masson, *Queen Christina* (Secker and Warburg, 1968).

Cartea este o relatare lizibilă și lipsită de tușe senzaționaliste a unei cariere cu desăvârșire stranii.

O istorie generală a regiunii Mării Baltice este:

D. Kirby, *The Baltic World 1492-1772* (Longman, 1990).

Lucrarea se concentrează asupra temelor socio-economice și, chiar dacă relevanța ei directă cu privire la Suedia este limitată, poate fi interesantă pentru publicul larg.

Cuvânt de mulțumire

Editorii doresc să adreseze mulțumiri lui Cambridge University Press pentru permisiunea de a reproduce în acest volum un fragment din *Gustavus Adolphus and the Rise of Sweden* de M. Roberts (1973).

Arborele genealogic

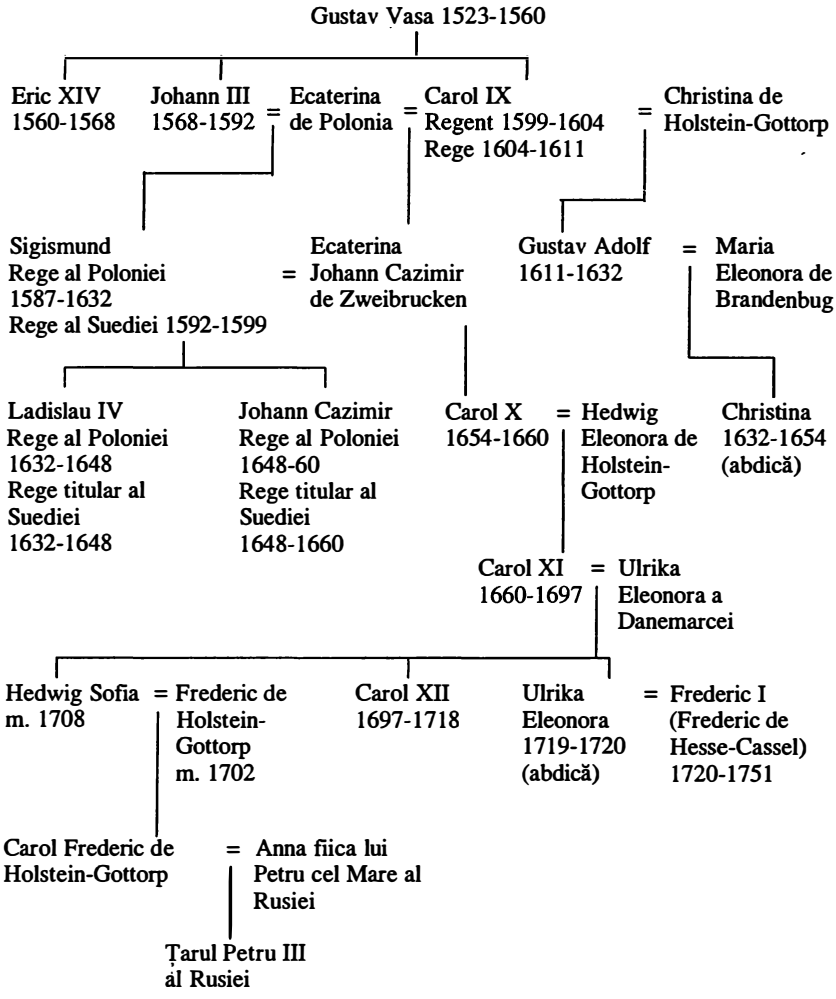

Glosar

Iată care sunt cuvintele suedeze cele mai folosite în text:

frälse	(literal, „mântuire, eliberare"), i.e. liber, scutit – de obicei scutit de taxe, un privilegiu al nobilimii. Prin extensie a ajuns să însemne „nobil" sau „aparținând unui nobil". De exemplu: *frälsejord*, teren care aparține unui nobil, sau *frälsebonde*, țăran care aparține unui nobil.
ofrälse	care nu e scutit de plata taxelor, adică nenobil.
råd	(oficial *riksrad*) – Consiliu al Regatului; *med råds råde*: prin consultarea Consiliului, cu sfatul Consiliului.
rik	statul
riksdag	Stările, Dieta, Pralamentul (vezi și Reichstag).

Numele proprii

În general, în această carte au fost folosite variantele românești ale numelor de persoane. De exemplu: Carol al XII-lea în loc de Karl XII și Christina în loc de Kristina.
Denumirile geografice au fost lăsate de obicei în forma din limba suedeză. Uneori, acolo unde și forma românească este relativ frecventă, la prima mențiune sunt transcrise ambele variante. De exemplu: Skåne (Scania) sau Göteborg (Gothenburg).

Tabel cronologic

1518	Invadarea nereușită a Suediei de către Danemarca, în timpul căreia Gustav Vasa este luat prizonier și dus în Danemarca.
1520	Invazia reușită a Suediei de către Danemarca – evadarea lui Gustav Vasa, deghizarea și întoarcerea în Suedia.
1520	Noiembrie, Baia de sânge de la Stockholm.
1522	Cea mai mare parte a Suediei și Finlandei intră sub controlul lui Gustav Vasa, care devine conducătorul mișcării antidaneze.
1523	Iunie, Gustav Vasa, în vârstă de douăzeci și patru de ani, este ales rege al Suediei și începe campania de convingere a Bisericii ca să suporte cheltuielile statului. Doctrinele luterane ajuns în Suedia.
1525	Răscoala din Dalarna este înăbușită.
1526	Sunt publicate primele texte luterane în suedeză.
1527	Răscoala lui *Daljunkare* este înăbușită. În iunie are loc la Västerås o întrunire a *riksdag*-ului în care se discută viitorul Bisericii. Prin Protocolul de la Västerås puterea episcopilor este destrămată, iar Biserica intră sub controlul regelui din motive politice și financiare, nu doctrinare.
1531	Hirotonisirea lui Laurentius Petri ca arhiepiscop de Uppsala marchează despărțirea oficială de Roma. Are loc „răscoala clopotelor" din Dalarna.
1534/7	Războiul cu Lübeck-ul.
1538	Conrad Pyhy sosește în Suedia și este numit cancelar.
1540	Biserica este transformată într-un departament al statului prin numirea mai multor *superattendants*. Monarhia devine ereditară în familia Vasa.
1541	Are loc prima traducere integrală a Bibliei în suedeză.
1542	Revolta lui Nils Dacke.

1543	Căderea lui Pyhy.
1544	Pactul Succesoral extinde și mai mult principiul monarhiei ereditare. Regele devine autoritatea supremă a Bisericii și statului.
1554/7	Războiul cu Moscova.
1560	Septembrie, moartea lui Gustav Vasa.
1560/9	Eric al XIV-lea.
1569/92	Johann al III-lea.
1592/1604	Sigismund (rege al Poloniei, 1587-1632).
1599/1604	Războiul civil din Suedia.
1604/11	Carol al IX-lea.
1611	Noiembrie, Carol Gustav (născut în decembrie 1594) devine rege.
1612	Ianuarie, Carta Tronului reduce puterea regală. Axel Oxenstierna e numit cancelar (rămâne în funcție timp de patruzeci și doi de ani, până în 1654, când moare).
1614/15	Ordonanțele judecătorești reformează sistemul juridic.
1618	Ordonanța Finanțelor reformează Trezoreria. Ordonanța Cancelariei reformează Cancelaria.
1620	Încep reformele în armată și marină.
1621	Invadarea Livoniei de către Gustav, care capturează Riga.
1623	Este înființat primul *Gymnasium* pentru îmbunătățirea sistemului de învățământ.
1625	Este cucerit restul Livoniei.
1626	Invazia suedeză a Prusiei.
1627	Temerile suedeze în legătură cu „Proiectul Habsburgic" din Baltica.
1629	Suedia obține prețioasele taxe portuare prusace și poloneze.
1630	Iunie, Gustav debarcă la Peenemünde și începe intervenția Suediei în Războiul de Treizeci de Ani.
1631	Este semnat tratatul franco-suedez. Orașul protestant Magdeburg este devastat de trupele imperiale. Victoria suedeză de la Breitenfeld îi conferă lui Gustav controlul asupra a jumătate din Germania înainte de sfârșitul anului.

1632	Suedia plănuiește o Ligă a Germanilor Protestanți. Noiembrie, Gustav moare la Lützen, lăsând în urmă doar o fiică de șase ani, Christina.
1632/44	Regența este condusă de Oxenstierna, care se ocupă și de afacerile suedeze din Germania.
1633	Se înființează Liga de la Heilbronn.
1634	Armata suedeză este înfrântă la Nördlingen.
1635	Renunțarea la tarifele portuare ca preț al unui armistițiu de douăzeci și șase de ani cu Polonia produce dificultăți financiare.
1638	Tratatul franco-suedez obligă Suedia să lupte alături de Franța timp de trei ani în schimbul ajutorului financiar.
1641	Tratatul franco-suedez este reînnoit pe întreaga durată a războiului.
1643/5	Suedia invadează cu succes Danemarca.
1644	Christina devine majoră.
1648	Pacea din Westfalia oferă Suediei posesiuni în Germania și îi consfințește statutul de mare putere.
1650	Nemulțumirile țăranilor cu privire la înstrăinare li se pune capăt în cadrul *riksdag*-ului.
1651	Christina încearcă să abdice în favoarea vărului ei, Carol Gustav.
1654	*Råd*-ul îi acceptă în cele din urmă abdicarea.
1654	Carol al X-lea devine rege. Moare Oxenstierna.
1655	Carol acceptă o Reducere parțială. Are loc războiul cu Polonia, Brandenburgul și Moscova.
1658	Fostele provincii daneze Halland, Skåne și Blekinge sunt cedate Suediei.
1660	Carol al X-lea moare. Suedia se află la apogeul puterii ei imperiale.
1660/72	Lunga Regență.
1674/9	Are loc războiul din Scania, în care Suedia este înfrântă și salvată apoi de Franța.
1680	Regenților li se cere să-și explice neregulile.

1682	Marea Reducere începe sub controlul direct al regelui. Marii bogătași susțin că sunt ruinați din punct de vedere financiar. Puterea lor politică scade.
1682/93	*Riksdag*-ul acceptă o serie de rezoluții prin care i se conferă lui Carol puterea absolută.
1697	Carol al XI-lea moare. Are loc urcarea pe tron a lui Carol al XII-lea. Deși are doar cincisprezece ani, acesta este declarat major și învestit cu puteri absolute.
1697/9	Se formează coaliția antisuedeză compusă din Moscova, Polonia-Saxonia și Danemarca.
1700	Începe Marele Război din Nord.
1700/2	Carol al XII-lea obține victorii în Ingria, Livonia și Kurlandia.
1702/6	Carol al XII-lea este victorios în Polonia.
1708/9	Carol al XII-lea este învins de Moscova. Are loc înfrângerea de la Poltava.
1709/10	Suedia își pierde posesiunile baltice. Influența suedeză din Polonia ia sfârșit.
1709/14	Carol al XII-lea se află în Imperiul otoman.
1712/16	Suedia își pierde posesiunile din Germania. Cea mai mare parte a Finlandei e ocupată de Moscova.
1712	Are loc revizuirea sistemului suedeze de taxe.
1713	Are loc reorganizarea administrației suedeze.
1714	Carol al XII-lea ajunge la Stralsund. Baronul Görtz este numit prim-ministru.
1715	Carol al XII-lea se întoarce în Suedia.
1718	Noiembrie, Carol al XII-lea este ucis în timp ce asediază o fortăreață daneză din Norvegia.
1719	Lui Carol al XII-lea îi urmează la tron sora lui mai mică, Ulrika Eleonora, în calitate de regină aleasă.
1720	Ulrika Eleonora abdică în favoarea soțului ei, Frederic.
1721	Tratatul de la Nystad pune capăt Marelui Război din Nord. Finlanda, Wismar-ul și o parte din Pomerania sunt restituite Suediei. Restul imperiului este pierdut definitiv.

Index

Cititorii care caută o anumită informație pot consulta *Cuprinsul* și *Tabelul cronologic*, precum și acest mic *Index*.

Assecuratio 67, 87
Carol al IX-lea 49, 50, 73, 74, 100, 114, 153
Carol al X-lea 8, 51, 103, 105, 109, 112, 114, 153, 155, 158, 160, 166, 167
Carol al XI-lea 112, 114, 116, 118, 120, 122, 146, 148, 150, 153, 163, 164, 166, 167, 169, 174
Carol al XII-lea 1, 13, 49, 121, 122, 135, 136, 139, 140-146, 148-150, 153, 155, 163, 166, 168-171, 173
Christina 5, 17, 18, 88, 89, 99-104, 109, 153, 155, 158, 175
Dacke, Nills, răscoala lui 29, 30, 36
Daljunkare 18, 19, 23
Eric al XIV-lea 49, 153
Gustav Vasa, Capitolul 2, *passim*
Gustav Adolf, Capitolul 3, *passim*
Heilbronn, Liga de la 91-93
Holstein-Gottorp 105, 114, 121-123, 125, 132, 134, 138, 139, 145, 146, 166
înstrăinare 79, 98, 101, 111
Johann al III-lea 49, 182
Marea Baltică 8, 97, 98, 107, 122, 123, 131, 132, 153, 160
Narva, bătălia de la 40, 123, 140, 169, 171
Nördlingen, tratatul de la 92
Nystad, bătălia de la 134, 169
Oxenstierna, Axel 13, 51, 53, 54, 56, 58, 60-62, 67, 68, 71, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 86, 88, 89, 90-99, 102, 104, 105, 158, 159, 163, 165
Petri, Laurentius 26-29
Petri, Olaus 26
Poltava, bătălia de la 128, 140, 141, 169, 171
Protocolul de la Västerås 23
Pyhy, Conrad 29, 32, 33, 35, 36
reducerile 24
Reforma în Suedia 25
riksdag 7, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 30, 32, 33, 36, 42, 47, 50, 62, 74, 77, 88, 89, 100, 103, 106, 116, 117, 118, 119, 135, 145, 150-153, 158, 160, 162, 163
rând 23, 25, 31-34, 50, 52, 53, 56, 72-75, 77, 88, 89, 99, 102, 112, 115-117, 119, 136, 137, 158, 162
satisfacție 91, 93, 131
siguranță 45, 89, 165
Ulrika Eleonora și Frederic I 121, 145
Westfalia, pacea din 97, 155, 156, 172

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

***Suedia și zona baltică* are ca principală temă ascensiunea și declinul Suediei ca mare putere europeană. Conținutul lucrării poate fi împărțit în trei secțiuni: apariția Suediei în plan european prin opera lui Gustav Vasa; ascensiunea Suediei datorită lui Gustav Adolf și Axel Oxenstierna; declinul Suediei în timpul lui Carol al XII-lea. Textul este ilustrat cu extrase din documentele epocii, hărți, genealogii și tabele cronologice.**

ISBN 973-684-182-0

9 789736 841828